

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Вигас

Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

*Published monthly by
Ukrainian Publishers
ISSN: 0042-9422*

No. 3 (564), March, 1995, Vol. XLVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*д-р А. Бегрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушета, інж. В. Олеськів,
проф. д-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 0171 607 6266

Факс: 0171 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1995 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.		
Бельгія	2200 б. фр.	20 дол.	4 дол.
Вел. Британія	ф. 30.00	1200 б. фр.	250 б. фр.
Канада	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
США	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Німеччина	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Франція	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Швеція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 3 (564)

БЕРЕЗЕНЬ, 1995

Річник XLVIII

Зміст III-ої книжки

Героїчна боротьба чеченців

Леонід Волошин: НЕ ПЕРЕМОГТИ НАРОД, ЩО БОРЕТЬСЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ	259
— ДЕЛЕГАЦІЯ КОНГРЕСУ УКР. НАЦІОНАЛІСТІВ ПОВЕРНУЛАСЯ З ЧЕЧЕНІЇ	262
— «НАША АРМІЯ — УВЕСЬ ЧЕЧЕНСЬКИЙ НАРОД» (інтерв'ю з С.-Х. Абу-мов)	264
— ЗВЕРНЕННЯ, ЗАЯВИ, ВІДОЗВИ, ЛИСТИ, МЕМОРАНДУМИ І Ред. закінчення	267

До питань державного будівництва

Наталка Прудка: ДО ПЕРЕБОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ СКОРО НЕ ДІЙДЕ	281
Едіт Богацька: ДО ВАЖЛИВИХ ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ	289
— «ОГЛЯД ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА» ВИДАНО В УКРАЇНІ	300
Володимир Жила: ЗА ЗДОРОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПАТРІОТИЗМ	301

Щира бесіда

Святослав Караванський: ЗА ТУМАНОМ НІЧОГО НЕ ВИДНО — 305;
ДЕ ТА ДЕМОКРАТІЯ — 306; КРИМСЬКІ ПОДАРУНКИ — 307;

— ЗАЯВА ГОЛОВНОГО ПРОВІДУ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ309

Присвяти

Ольга Петрова: ПРЕДТЕЧА, присвячена сл. п. Сергієві Параджанову	310
Марта Марусевич: ЗАМУЧЕНИЙ ЗА ВІРУ ХРИСТОВУ І УКРАЇНУ	315
— СЛ. П. ІВАНОВІ КАШУБІ, відданому і заслуженому Синові України	320

Поезії

Борис Грінченко: ШЕВЧЕНКОВА МОГИЛА — 329; Леся Українка: НА РОКОВИНИ ШЕВЧЕНКА — 330;	
Микола Верес: ЧУПРИНЦІ — 331; Лариса Мурович: ТАРАС ЧУПРИНКА — 332;	
Антоніна Листопад: ТОРГИ — 332; Василь Симоненко: КУРДСЬКОМУ БРАТОВІ — 333;	
Ганна Чернь: АЛЬТЕРНАТИВА — 334; Микола Скеля-Студецький: САМА ІЗ'ІЛА — 337;	
П. Василенко: СВІТЛЯНИЙ ЛІСНЯК — 338; Роман Дурбак: НАРОДЖЕННЯ ДНЯ — 338	

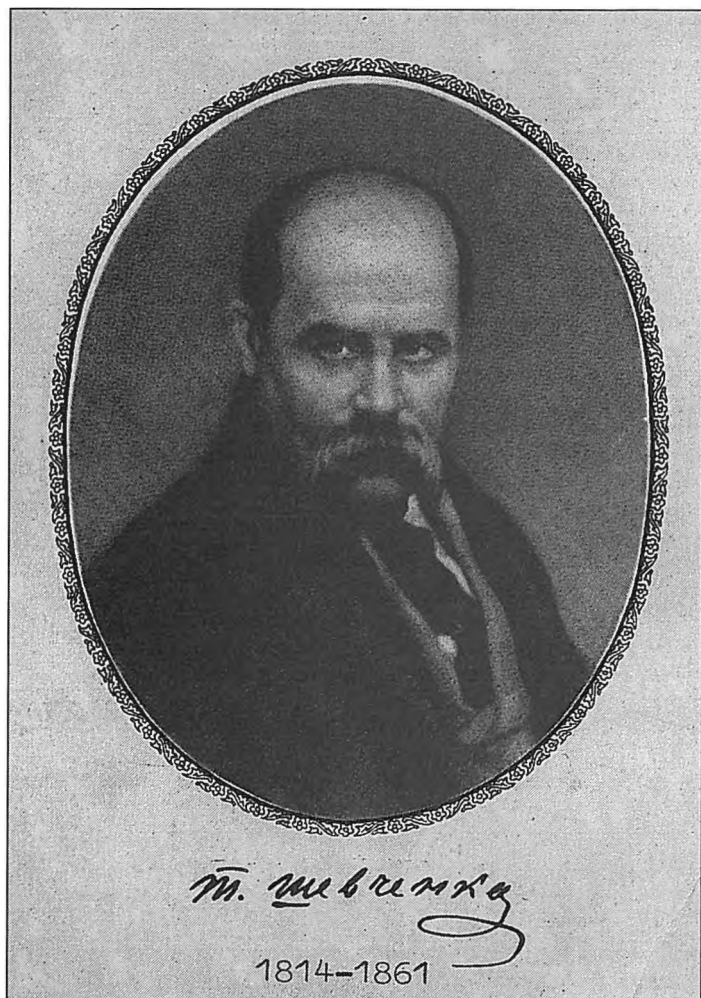
Наука, дослідни

Е. В. Максимов, О. С. Степанович: ЗАГАДКА ЗАРУБСЬКОГО МАНАСТИРЯ	339
О. Задорожна, М. Бачинська, Н. Гупало: ЗОЛОЧИВСЬКИЙ ЗАМОК (Продовження, 2)	350
Святослав Караванський: СЛОВНИК ГОРТАЙ, А СВІЙ РОЗУМ МАЙ	358

Огляди, рецензії

Анатолій Бедрій: НЕ РОМАН-ХРОНІКА, А ОГИДНИЙ ПАСКВІЛЬ ПРО ОУН-УПА	361
Ігор Кічак: СВАВІЛЬНІ ВИГАДКИ І ЛЕГКОВАЖНІ ПОМИЛКИ ... ІСТОРИКІВ	369
Роман Кухар: ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО Т-ВА «СІЧ» У ВІДНІ	370
Володимир Рудько: ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПІЛОТ	373
Володимир Жила: МІЖНАРОДНЯ НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ	376
Едіт Богацька: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ ВІДБУЛАСЯ, АЛЕ... ..	380
ЮВІЛЕЙ ІВАНА ПУЛЮКА ВІДЗНАЧЕНО У ВУЗЬКОМУ КОЛІ	382
Ст. Радіон: НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ПІДПІЛЛЯ	384

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Героїчна боротьба чеченців

Леонід ВОПОШИН,
Ялта

НЕ ПЕРЕМОГТИ НАРОД, ЩО БОРЕТЬСЯ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Від Редакції

Коли у серпні-вересні 1991 року остаточно розвалювався т. зв. Советський Союз (московсько-большевицька імперія), то всі т. зв. Національні Республіки ССРС проголосили свої державні незалежності та суверенітети. З-посеред національних республік Російської Федерації на плятформу державної незалежності ступили у зв'язку з цим лише чеченці. Росія майже не реагувала на цей крок чеченців аж доки під час виборів чеченський народ не обрав ген. Джохара Дудаєва президентом своєї держави. Переконавшись після перших спроб, що Москві не вдасться викликати проти ген. Дудаєва збройну опозицію, як це було в Грузії та Вірменії, всі московські середники інформації та пропаганди, включно до публічних офіційних виступів президента Єльцина і міністра зовнішніх справ Козирєва, спрямовано на те, щоб представити чеченців перед світом як злодіїв, мафіозів, вбивців, покриваючи тією акцією також і їхнього Президента.

Вкінці, розраховуючи на дипломатичну мовчазність Об'єднаних Націй, Європейської Сім'ї Народів, НАТО, США, Німеччини, Великої Британії і Франції, а також на безсторонність більшості посталих у 1991 році незалежних національних держав на просторах колишнього ССРС, в листопаді-грудні 1994 року великі російські боєві з'єднання напали на Чеченську Національну Республіку, прориваючись з двох сторін під її столичне місто — Грозне. Перший відзив світу на цей протизаконний напад російських збройних сил на незалежну Чеченію був дуже повздержливим, бо, мовляв, це внутрішня справа Російської Федерації, територіальну інтегральність якої цей світ визнав у 1991-92 рр. Щойно героїська оборона столичного міста Чеченії її військом і населенням та московське нелюдсько-жорстоке бомбардування цивільних і військових об'єктів Чечні вплинули на деяку зміну постави західно-європейських і світових урядових кіл щодо Росії та її нападу на Чеченію. Дотеперішня постава урядових кіл України до цього нападу — нейтральна, як і більшості інших держав Сходу Європи, Кавказького регіону і Середньої Азії, в яких при владі є ще відносно багато до-недавних комуністичних вислужників Москви.

* * *

Сьогодні ніхто з представників російської інтелігенції, з прогресивної громадськості причин «чеченської кризи» не бачить в імперській політиці Росії. Навіть у російського правозахисника Сергія Ковальова, якого хочуть висунути на лавреата Нобелівської премії, це звучить не-виразно: далі захисту особи і загальнолюдських цінностей він не йде. Ось і кримські так звані «соціальні» демократи відверто російської орієнтації, теж не бачать агресії проти Чеченської республіки з боку Росії. Лідер цієї малочисельної партії у Криму Анатолій Філатов (що не один раз у розмовах виказував авторові цих рядків своє негативне ставлення до українських націоналістів за їхню радикальну боротьбу, за намагання будувати Україну як цілісну унітарну державу і взагалі, що націоналісти нібито, на його думку, проти гуманізму й пацифізму) заявив, що ставлення до подій у Чеченії є лякмусовим папірцем. Тут я цілком згоден з Анатолієм Філатовим. Оскільки його заява, як і заяви таких одіозних осіб у Криму, як сумнозвісний депутат Кримського так званого парламента, ще начебто й письменник Александр Круглов, та й сам парламент (до речі, теж поборники українського націоналізму) показали, що вони не тільки далекі від демократичного світогляду, а й від звичайнісінького людського розуміння чужої біди, від співчуття у цій біді. А з осудом агресії Росії проти Чеченії виступили в Криму тільки партії й рухи націоналістичного і національно-демократичного спрямування (кримсько-татарські і українські).

Сьогодні в Чеченії остаточно розвивався міт про Росію, що вона йде шляхом демократичних змін, що вона перекреслює своє тоталітарне минуле. Насправді, як виявляється, дислокація 14 армії Російської Федерації у Придністрянщині, начебто «миротворча» місія в Абхазії, захист «южних рубежів» у Таджикистані, денонсація договору про передавання Криму до складу України в 1954 році Верховною Радою Росії тепер, а також намагання залишити свої збройні сили в Криму — це не окремі рецидиви, не імперські «замашки», як вважають наші державні мужі, — це осмислена і цілеспрямована політика держави, хібащо не задекларована через засоби масової інформації. Хіба не тоталітарна й хижа держава може бомбардувати з повітря квадратами цілі квартали міста з мирними мешканцями, часто населені навіть не чеченцями, а росіянами, методично обстрілювати житлові будівлі артилерією, навмисне руйнувати всі системи життєзабезпечення великого міста з неевакуйованим населенням, розпилювати з літаків якісь хемікалії над водоймами, що постачають у Грозний питну воду? Штурм Грозного російські війська не припинили навіть у новорічну ніч, не припинили й на Святе Різвдо, хоча Президент Чеченії Джохар Дудаєв в односторонньому порядку не один раз припиняв воєнні дії, але росіяни на це не зважали. Навіть для того, щоб підібрати поранених, поховати своїх загиблих воєнків. Як повідомив депутат Державної Думи Росії Айварс Лездінш (Радіо «Рассия», 9.1.1995 р.), по непохованих людях, що загинули, йшла бронетехніка, убитих своїх солдатів, що лежали на мосту, росіяни скидали в річку. Вже відновлені, як свідчить той же депутат, традиції так званої «Великої Отечественной війни» —

росіяни застосовують «загрядатряди» що йдуть слідом за наступаючими і тримають їх під прицілом на випадок відступу. Тільки тепер їх називають по-сучасному — «космонавтами» за масивні шитки, маски й бронезилети. Це так званий «спецназ». Правда, під чеченські кулі не женуть ні елітні повітряно-десантні частини, ні війська МВС, ні той же спецназ. Під кулі женуть 18–19 літніх юнаків, майже дітей. Ховають їх теж за традиціями «Великої Отчественной», здебільшого, як свідчать кореспонденти, у «братських могилах», тобто скидають у загальні ями. Що ж, ветеранам, що хизуються дюралевими імперськими медалями і з ностальгією жалкують за СРСР, буде що згадати. Особливо українським «ветеранам». Мабуть, вони вже забули, як по весні 1944 року гнали під кулі не підготованих і необстріляних сільських хлопчаків із тільки-но «звільнених» областей Центральної України — Вінницької, Житомирської, Київської та Чернігівської областей. Більшість із них тоді й полягла.

Із повідомлень російських засобів масової інформації відомо, що в Чеченії беруть участь частини ОМОНу з Уралу, що в боях бере участь і морська піхота Північної флотії, військові частини навіть із Далекого Сходу. Мабуть, у світовій історії не знайти аналогів такої ганебної поразки колоніальної держави в розв'язаній війні проти маленького народу. Хібащо агресія СРСР проти Фінляндії узимку 1939–40 рр. Тоді багатотисячна Червона Армія зазнала ганебної поразки від маленької фінської армії. Війна з Чеченією, крім воєнно-стратегічного прорахунку керівництва Росії, висвітлила ще надзвичайно низький моральний рівень російської армії, що віддзеркалює стан усього суспільства. Чого вартий навіть один такий факт: п'яні екіпажі шести російських танків заблукали на вулицях Грозного і їх разом із танками затримали цивільні мешканці-чеченці. Тут і не скажеш, що взяли в полон, бо мешканці були неозброєні. Чи не відголоском цього випадку було офіційне російське повідомлення (Радіо «Россия», 9.1.1995 р.), що на території Чеченії немає ракет стратегічного призначення з атомними боеголовками. На загальному тлі воно розуміється так, що, мовляв, не хвилюйтеся, громадяни-росіяни, чеченські юнаки не віднімуть у Росії головну її зброю, бо її там немає. Слава Богу, що хоч нема.

І російські владоможці, і засоби масової інформації, що їх обслуговують, як і в минулому, усіляко обливають брудом чеченських патріотів: вони, мовляв, грабіжники, убивці, а чеченські підрозділи — це «бандформірованія». Нам, українцям, така термінологія дуже знайома. В 40–50 роки, під час збройної національно-визвольної війни українського народу проти російського більшовизму, воїнів УПА теж називали грабіжниками, убивцями, а їхні підрозділи — «бандформірованими». Про таку імперську традицію, коли зводяться безпідставні наклепи на справжніх патріотів за те, що вони борються з імперією, писав Тарас Шевченко: «Гайдамаки не воїни — розбійники, воры. Пятно в нашей истории...» Брешеш, людоморе! За святую правду-волю розбійник не стане. Не розкує законаний у ваші кайдани народ темний... (Т. Шевченко, «Холодний яр»).

За місяць воєнних дій чеченська нація проявила не тільки високий героїзм, а й показала високі зразки моралі. Це і гуманне ставлення до

поневолених, і врятування поранених російських солдатів, про що не один раз заявляли перед телевізійними камерами самі полонені, а скільки полонених було взагалі відпущено!

Чи не Бог уже карає поневолювачів, що нехтують законами людяності й моралі? Сказано ж у Святому Письмі: «Хитким шляхом Ти послав їх і скидаєш у безодню...ввійде їхній меч до їхнього власного серця...» (Книга псалмів, 36:15, 77:18), (за «Ш. П.»)

ДЕЛЕГАЦІЯ КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПОВЕРНУЛАСЯ З ЧЕЧЕНІЇ

Дня 9 січня 1995 р. відбулася прес-конференція керівників делегації КУН, яка побувала в Чеченській Республіці Ічкерія, народного депутата України Михайла Ратушного та члена Головного Проводу Конгресу, голови Українського Комітету Антибольшевицького Бльоку Народів, і Марії Базелюк. Вона також є кореспондентом газети «За вільну Україну».

Під час перебування в Чеченії члени КУН оглянули шпиталі, розбомблені села, ознайомилися із ситуацією в Грозному. М. Ратушний сказав, що 3, 4 і 5 січня російські війська нанесли бомбові удари по населеному пункту Шалі, де була розстріляна похоронна процесія і пологовий будинок. Він також повідомив журналістів про факти бомбардування Чечен-аулу, станиць Петропавловської, Первомайської та Козачої, де проживають чеченці українського походження. За словами М. Ратушного, саме ці населені пункти постійно піддаються нищівному бомбардуванню.

3 січня члени делегації КУН зустрілися з Президентом Чеченії Джохаром Дудаєвим. М. Ратушний передав чеченському Президентові Звернення Верховної Ради України до Російської Думи, Звернення 105 народних депутатів України, які вимагають скликання спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з приводу подій у Чеченії, а також численні заяви багатьох політичних партій, громадських організацій і простих громадян України стосовно чеченської кризи. «Тільки протягом нинішнього року було вчинено 5 замахів на життя Д. Дудаєва», — підкреслив М. Ратушний. Він спростував брехливі заяви російських ЗМІ про те, що Дудаєва немає в чеченській столиці. За словами Ратушного, чеченський президент зараз перебуває в Грозному і повністю контролює ситуацію в Чеченії.

Під час зустрічі з віце-президентом Чеченської Республіки Ічкерієм Зелімханом Яндербієвим члени делегації КУН обговорили можливості конкретної допомоги Чеченії. Вони передали також медикаменти, які вдалося зібрати і перевезти з України. «Ми записали інтерв'ю з командувачем збройними силами Конфедерації гірських районів Шамілем Басаєвим і російськими військовополоненими, а також бійцями ополчення», — сказав М. Ратушний. Він підкреслив, що чеченці опікуються російськими пораненими і це зайвий раз підкреслює силу духа чеченського народу.

Члени делегації КУН мали зустрічі з тими українцями, які здійснюють захист законного права чеченського народу на свободу й незалежність. Дуже багато жителів Чеченії українського походження стали на шляху проти російського окупанта і захищають незалежність Чеченської Республіки. У бойових діях на території Чеченії бере участь невелика кількість кримських татар, громадян України. «У Чеченській Республіці воюють також українські добровольці, — підкреслив М. Ратушний, — не найманці, як їх часто називають російські медія, а саме люди, які добровільно вирішили допомогти чеченському народові захистити свою незалежність». За словами М. Ратушного, ці українці не належать до якоїсь однієї партії чи громадської організації.

«Українські добровольці носять на голові зелені пов'язки газавату із червоно-чорними позначками», — додала М. Базелюк. Члени делегації КУН підкреслили, що уряд Чеченії не закликає представників інших народів воювати на своєму боці, але цінує ту відданість, з якою українські добровольці захищають свободу чеченського народу. М. Ратушний спростував відверто брехливі заяви російських ЗМІ про те, що 5 січня чеченці розстріляли 50 українських добровольців, які ніби-то відмовилися стріляти в російських окупантів. На його думку, основною метою брехливої інформаційної кампанії є зупинити хвилю солідарності з боротьбою чеченського народу, яка прокотилася вже по Україні і по всьому світові.

За словами М. Базелюк, уся територія Чеченії, крім Надтеречного району, перебуває під контролею Джохара Дудаєва. Вона підкреслила, що російські війська здійснюють бомбові удари в основному по мирних населених пунктах. М. Ратушний сказав, що конфлікт у Чеченії слід розцінювати як відкрите масове знищення насамперед мирного населення Чеченської Республіки. Військові загони чеченців страждають мало: вони мобільні і володіють ляндшафтом.

Члени делегації КУН повідомили, що під час наступу російських військ на Грозне в ніч з 31 грудня на 1 січня чеченці знищили за три дні біля 270 одиниць бойової техніки і приблизно 10 тисяч військово-службовців російської армії. «Говорячи про ці факти, можна зробити висновок, що Чечня своїм героїзмом і самовідданістю викличе розвал міні-імперії, якою залишається Російська Федерація», — сказав М. Ратушний. Він підкреслив, що права людини в Чеченії жорстоко ігноруються і розчавлюються гусеницями танків. «Національна ідея — це та ідея, яка здатна не тільки палити танки, але й валити імперії», — сказав М. Ратушний. Він критикував блюзнірські заяви західних держав про те, що чеченський конфлікт — це внутрішня справа Росії.

Члени делегації КУН підкреслили, що чеченці опікувалися їх безпекою. Вони летіли до Чеченії через Тбілісі і були затримані на добу МГБ Грузії. Офіційним шляхом до Чеченської Республіки зараз потрапити дуже важко. Але члени КУН збираються згодом знову відвідати до Чеченії з вантажем гуманітарної допомоги.

Під час поїздки був знятий відеофільм і зроблені фотознімки. Відеоматеріали передали українським ЗМІ. На зворотньому шляху члени КУН дали велику прес-конференцію в Баку. М. Ратушний

також повідомив, що вже створений Міжпарламентський антиімперський координаційний комітет, до якого увійшли законнообрані члени парламентів України, Чеченської Республіки, Азербайджану, Литви, Естонії, Таджикистану і Білорусії. Солідарність народів, поневолених Росією — це вже реальна річ.

«НАША АРМІЯ — УВЕСЬ ЧЕЧЕНСЬКИЙ НАРОД»

Саїд-Хасан Абумуслімов — депутат парламенту Чеченської Республіки Ічкерія. В Україну він приїжджав на запрошення фонду «Українська ініціатива» для того, щоб взяти участь в роботі Міжнародного «круглого столу» «Права людини в контексті Чеченської кризи». Депутат Чеченського парламенту мав зустрічі з українськими парламентарями, а також зустрічався з учасниками депутатської групи Конгресу Українських Націоналістів і членами Проводу Конгресу.

Абумуслімов — автор багатьох наукових праць і статей з історії Чеченського народу. Історію та юриспруденцію він вивчав у Московському університеті. Зараз працює в університеті Грозна. З чого почався конфлікт у Чечні? Чого хоче чеченський народ? Яка вона, кривава правда війни, що її розв'язала Росія проти Чеченської Республіки Ічкерія? На ці та інші питання кореспондента УІС відповідає Саїд-Хасан Абумуслімов.

КОР.: Чи можете ви, як професійний історик, розповісти про те, де жили чеченці, як вони творили свою історію, чого прагнули досягти шляхом історичного поступу?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Результати історичних досліджень свідчать, що предки чеченців є одними з найдавніших жителів Кавказу. Вони створили високорозвинуту для свого часу матеріальну й духову культуру. Однак поступовий прогресивний розвиток чеченського народу був перерваний вторгненнями іноземних загарбників, які почалися ще в першому тисячолітті до нашої ери. Спочатку це були кочовики-скити, потім половці, монголо-татари і Росія. Рятуючись від загарбників, чеченці відступили у високогірну зону і створили там розвинуту гірську економіку. Внаслідок розпаду монголо-татарської орди склалися об'єктивно сприятливі умови для повернення чеченського народу в рідні місця, на плоскогір'я.

КОР.: Але саме в цей час почалася активна колоніальна експансія з боку Росії...

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Так, у другій половині XVIII сторіччя Російсько-Кавказька війна за незалежність народів Кавказу, в тому числі й чеченського, набула особливо напруженого характеру і тривала до шістдесятих років XIX сторіччя. Потім російський уряд пообіцяв надати чеченському народові політичні права і свободи, які робили його майже незалежним. Чеченці повірили й увійшли до складу Російської імперії.

Об'єктивно сприятлива політична та економічна ситуація для створення нашим народом разом із братніми народами Північного Кавказу незалежної держави склалася у 1917–1920 роках. 11 травня 1918 року

було створено незалежну Північно-Кавказьку республіку. Цю державу визнали Турція і Німеччина. В 1919 році війська генерала Денікіна знищили Горську Республіку. А потім уже «червоні» реставратори «єдиної і неділимої» Росії згубили незалежний Північно-Кавказький імамат, який було засновано після падіння Горської Республіки. Таким чином, Росія намагалася поневолити чеченський народ протягом 200 років.

КОР.: Давайте повернемось до нинішньої ситуації в Чеченській Республіці Ічкерія. З чого, власне, почався нинішній військовий конфлікт у Чеченії?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Наш народ, як я уже сказав, протягом сторіч прагнув мати свою незалежну державу. Така можливість уже вкотре з'явилася на початку 90 років, коли до влади в Росії прийшли так звані демократи на чолі з Борисом Єльцином. Демократичні сили Російської Федерації проголосили право націй на самовизначення. І ми в черговий раз повірили. Сам Єльцин говорив про те, що на відміну від колишньої Совєтської імперії, він створить усі умови, необхідні для того, щоб кожен народ міг самостійно визначати свою долю. Ви, напевно, пам'ятаєте знамениту єльцинську фразу: «Хай кожен бере стільки суверенітету, скільки він хоче». Але тільки російський уряд побачив, що чеченський народ насправді прагне створити свою державу, він увів на території Чеченії надзвичайний стан. Це сталося в листопаді 1991 року. Практично з того часу і почалися протиріччя між Росією та Чеченською Республікою.

КОР.: Чи можете ви назвати те, що відбувається у Чеченії зараз, війною, яку розв'язала Росія?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: 26 листопада 1994 року почалося відкрите вторгнення російських військ у Чеченію. Раніше Росія намагалася впливати на нашу державу іншими методами, менш нахабними, але більш брутальними в моральному плані. Російська владна верхівка використовувала підкупи офіційних осіб Чеченії, інтриги, намагалася посварити нас з іншими кавказькими народами. Тепер вона веде війну, при чому навмисне винищувальну війну, супроти чеченського народу. Я не можу назвати точної цифри жертв з чеченського боку. Приблизно загинуло кілька тисяч мирних жителів Чеченії. Розумієте, ми на території Чеченської Республіки немає якихось стратегічних об'єктів. Тому об'єктами для російської авіації стають будинки мирних жителів. Повністю розбомблена Грозна, і містечко Аргун поблизу чеченської столиці.

КОР.: Чи має чеченська держава регулярну армію і чи прагнула вона колись її мати?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Чеченія не має регулярної армії. Ми хотіли створити її чисто як символ держави. У нас нічого не вийшло. Знаючи психологію свого народу, я можу сказати, що творення регулярних збройних сил у Чеченській Республіці є абсолютною неможливістю. Чеченці — гордий народ. Вони не звикли виконувати чийсь накази. Чеченські чоловіки мають здібності до військової справи, але вони ніколи не будуть бездумно дотримуватися військової субординації. Чеченська армія — це увесь наш народ. І в цьому перевага чеченців над росіянами. Як тільки виникла загроза нашій незалежності, то піднялися всі і зі зброєю в руках захищатимуть свою свободу. Плани

генерала Грачова за допомогою двох повітряно-десантних полків підкорити Чеченію давно вже провалилися.

КОР.: А за допомогою якої зброї воює чеченська сторона? Чи мають чеченці якусь бронетехніку?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Чеченці використовують, в основному, стрілкову зброю: автомати Калашникова, гранатомети, гранати. На території Чеченії залишилось близько 46 танків після колишньої Советської Армії, і тільки 10 з них були справні. Але чеченські ополченці майже не вміють керувати бронетехнікою. Своєрідна політика Советського Союзу полягала в тому, щоб чеченці, які служили в Советській Армії, потрапляли тільки до будівельних військових частин. Незважаючи на це, ми виграли великий танковий бій, який проходив 26 листопада поблизу Грозного. Росіяни застосували близько 60 одиниць найсучаснішої бронетехніки. Чеченські збройні загони знищили майже всі російські танки, а значну кількість бойових машин захопили в полон. Якщо зараз чеченці й використовують бронетехніку, то тільки ту, яку вони відбили в росіян. Наша перевага — в партизанській війні, на яку піднявся увесь народ. Росії просто не зрозуміти цього.

КОР.: Яку зброю, крім сучасної бронетехніки, використовує Росія? З повідомлень західних засобів масової інформації відомо, що російська сторона застосовує якісь невідомі гази супроти мирного населення Чеченії. Чи можете ви підтвердити цю інформацію?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Спочатку ми тільки здогадувалися про це. В багатьох людей почали з'являтися підозрілі болі в шлунку. А потім самі західні журналісти сказали, що це наслідок дії хімічної зброї. Подібна зброя уже використовувалась в Афганістані. Крім того, росіяни випробовують на нас нові види мінометної зброї, кулькові бомби, голкові бомби, а також іншу зброю, заборонену міжнародними конвенціями. Це приклади сучасного геноциду супроти чеченського народу.

КОР.: Чи може, на вашу думку, війна в Чеченській Республіці перетворитися в нову Кавказьку війну?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Я думаю, що наколи російський уряд не припинить нинішнє кровопролиття в Чеченії, то на Кавказі справді вибухне нова війна. Мужні дії чеченського народу вже пробудили національну гордість інших народів Кавказу. Вже тепер до нас пробіраються озброєні загони з Абхазії, Адигеї, Кабарди, Інгушетії. Жителі цих кавказьких республік розуміють, що в разі падіння Ічкерії терористичний російський режим розповсюдиться і на їх територію. Я не знаю, скільки триватиме ця війна, але вона неодмінно приведе до повного краху Російської імперії. Якби керівництво Росії вело більш виважену й мудру політику, то процес розпаду імперії був би менш болісним. Могла б бути утворена, скажімо, співдружність держав. А так Російська імперія розпадається ціною великих жертв. Уникнути кривавих подій можна тільки шляхом об'єднання усіх поневолених народів проти Росії, тільки шляхом солідарности. Ми, до речі, відчуваємо найбільшу підтримку та солідарність з боку України і країн Балтії.

КОР.: Чи можливе зараз укладення якоїсь мирної угоди між Чеченською Республікою і Росією?

С.-Х. АБУМУСЛІМОВ: Можливе, але тільки в тому разі, коли Росія виведе свої війська з Чеченії. Така позиція Джохара Дудаєва. Так думає чеченський народ.

ЗВЕРНЕННЯ до народів світу

«Ми, депутати Верховної Ради України від Конгресу Українських Націоналістів, члени Міжпарляментарної групи «Україна-Чеченія», заслухавши інформацію повноваженого представника республіки Ічкерія, депутата парламенту Чеченії Абумуслімова Сайт-Хасана про ситуацію, що склалася на сьогоднішній час в Чеченії у зв'язку з воєнною агресією Росії, звертаємось до всіх людей доброї волі, кому дорогі ідеали свободи і незалежності, природнього права нації на самовизначення, надати всю можливу допомогу справедливій визвольній боротьбі Чеченії — у формі тиску на уряди своїх країн, — масовому поширенні правди про злочини московського імперіялізму проти чеченської нації, — тиску на російські офіційні чинники, — впливу на міжнародні організації — ООН та ЕСН, з єдиною вимогою — НЕГАЙНО ПРИПИНІТИ ГЕНОЦИД СУПРОТИ ЧЕЧЕНСЬКОЇ НАЦІЇ».

*Під цим Зверненням 105 депутатів
Верховної Ради України поклали свої підписи.*

27 грудня, 1994

ЗАЯВА

(УЦІС) 29 грудня 1994 року центральне телебачення Росії передало репортаж про прес-конференцію керівників силових структур Російської Федерації з приводу останніх подій у Чеченській Республіці Ічкерія. Зокрема, міністер оборони Росії П. Граčov, продемонструвавши кореспондентам головний убір, що нагадує типову «будьонівку», прикрашену тризубом, заявив про участь «бандерівців» у бойових діях на стороні чеченського народу.

Організація Українських Націоналістів (бандерівців) та Конгрес Українських Націоналістів офіційно заявляють про свою участь у боротьбі чеченського народу з московськими агресорами лише у вигляді моральної та політичної підтримки, зборі гуманітарної допомоги для Чечні та організації політичного тиску народів світу на уряд Росії.

Організація Українських Націоналістів і Конгрес Українських Націоналістів наголошують на провокативній суті подібних заяв, що загалом є притаманним для агресивного ества російського імперіялізму.

Героїчна визвольна боротьба ОУН-УПА, що велася в часи Другої Світової війни та впродовж майже двох десятиліть після неї, міцно

закарбувалася у пам'яті російських наїзників, якщо вони згадують про неї зараз — напередодні славної річниці з дня народження Степана Бандери.

Слава Стецько

Голова Проводу ОУН,

Голова Конгресу Українських Націоналістів

30.12.1994, Київ

В МОЗАМБІКУ (АФРИКА) СТВОРЕНО КОМІТЕТ «ВІЛЬНА ЧЕЧНЯ»

(УЦІС) 11 грудня 1994 р., зразу ж після того, як стало відомо про злочинний напад Російської Федерації на незалежну Чечню, в Республіці Мозамбік був створений громадський комітет «Вільна Чечня».

Як говориться в меморандумі, Комітет є не урядовою, не партійною, а багаторасовою та багатонаціональною організацією, підставою роботи якої є «ненасильницька боротьба з російським шовінізмом та імперіалізмом». Всі сили Комітету будуть направлені на відстоювання незалежності Чечні від російської агресії. Комітет свідомий того, що після заяви США, що «Чечня — внутрішня справа Росії», те ж саме заявляють уряди багатьох країн світу. Але ми сподіваємось, що одночасно знайдуться керівники держав, які сміливо виступлять проти російського імперіалізму та відновлення російської імперії. Особливо Комітет сподівається на Угорщину, Чехію, Словакію, Афганістан, народи яких відчули на своїй долі, що таке «обійми старшого брата». Комітет також сподівається, що мусульманські країни світу перестануть мовчати та підтримають свою сестру — Чечню.

В громадський Комітет увійшли представники України, Польщі, Мозамбіку, згодом він поповниться репрезентантами інших країн.

Найближчим завданням Комітету — це збір підписів серед громадян Мозамбіку проти збройного захоплення Чечні Росією. Копії підписів разом з листом-протестом будуть надіслані президентові Росії Борисові Єльцину, міністрові іноземних справ Андрею Козиреву, міністрові оборони Павлові Грачову, а також будуть особисто вручені амбасадорів Росії в Республіці Мозамбік.

В разі повного захоплення Чечні, або якихось репресій проти чеченського народу — Громадський Комітет «Вільна Чечня» розпочне пікетування російської амбасад в Республіці Мозамбік.

ЗАЯВА

(УЦІС) Перед зняковіло прикритими очима всього цивілізованого світу кримінально-мафіозна верхівка новопосталої, але приреченої на дезінтеграцію Російської імперії здійснює жорстокий геноцид проти волелюбного чеченського народу, який легітимно виголосив своє

бажання жити у власній національній державі. Брутальна військова інтервенція Росії в Чеченську республіку протягом останніх днів перетворилася у криваву м'ясорубку, в якій тисячами гинуть військово-службовці російської армії, чеченські патріоти, мирне багатоетнічне — у тому числі й російське — населення Чечні, Інгушетії, Дагестану.

У параноїдальному засліпленні керівники «демократичної» Росії неначе визначили собі за мету те, на що свого часу не спромоглися навіть комуно-фашисти: знищити повністю чеченський народ, а заразом — і всіх свідків цього злочину. Варто назвати поіменно людей, що несуть пряму відповідальність за розгортання чеченської кризи: Сльцин, Ілюшин, Семенченко, Грачов, Примаков, Козирєв, Шумейко, Шахрай, Лобов, Єрін, Калмиков, Ніколаєв, Степашин, Рибкін, Шойгу. Прийняті ними рішення призвели до порушень елементарних прав людини, міжнародних правових норм, Кодексу Гідної Поведінки ЄСН, і тому заслуговують однозначної оцінки — міжнародного трибуналу.

Уряд України стосовно подій у Чечні зайняв позицію невтручання, замовчування, відмежування та незворушного споглядання — і це у той час, коли в самій Україні Росією готується ґрунт для розіграшу «кримської карти», коли сотні етнічних українців — військовослужбовців російської армії та мирних громадян — є безпосередніми учасниками та жертвами влаштованої Москвою бойні.

Конгрес Українських Націоналістів вимагає від владних структур: негайного виходу із СНД; призупинення одностороннього ядерного роззброєння; припинення переговорів з Росією і щодо Чорноморської фльоти, і щодо договору про так звані дружбу та співробітництво; скасування кримської автономії.

Секретаріат

ЗВЕРНЕННЯ

**Кіровоградської Обласної організації
Конгресу Українських Націоналістів
до Президента і Верховної Ради України**

(УЦІС) Агресія регулярного війська Російської Федерації проти воллюбного чеченського народу, що вже четвертий рік веде безкомпрмісову боротьбу за свою незалежність, є злочинним порушенням прі людини і викликом всьому цивілізованому людству. Кому ще як не українському народові, що багато століть терпів від агресивних замірів різноманітних колонізаторів, розуміти, що таке боротьба за незалежність? Хто ще, як не Україна, не раз так страждав від зрадливості і лицемірства правлячих кіл інших держав, які, відстоюючи на словах права людини, на ділі віддавали народи, що виборюють свою волю, на поталу агресорові, аби уласкавити його і «врівноважити світові політичні баянси?» Світова громадськість вже починає розуміти облуду тих найвищих державних достойників світу, які поспіхом оголосили війну у Чеченії «внутрішньою справою Росії». Так вже було кілька років тому у Боснії, і багатолітнє кровопролиття там — вина саме тих достойників.

Люди у всьому світі вже піднімають голоси протесту проти кривавої агресії і геноциду у Чеченії. Україна повинна очолити цей рух, чим придбає собі неоціненний авторитет серед світового товариства цивілізованих націй. Ми закликаємо Президента і Верховну раду України:

— визнати незалежність Чеченської Республіки і встановити з нею дипломатичні відносини;

— вчинити тиск на керівні кола Росії через всі міжнародні організації та інституції, членами яких є Україна та Російська Федерація (ООН, НБСЕ, СНД тощо), з метою припинити агресію проти Чеченії;

— звернутися безпосередньо до керівних органів Російської Федерації з пропозиціями про посередництво у справі припинення бойових дій і виведення російського війська з Чеченії.

Ми закликаємо Президента і Верховну Раду України офіційно підтримати гасло всіх людей доброї волі: «Руки геть від Чеченії!»

О.Офіленко

Голова Кіровоградської
обласної організації Конгресу

14.01.1995 р., Світловодськ

ЗАЯВА

Секретаріату Конгресу Українських Націоналістів

(УЦІС) Згідно з повідомленнями, що надходять з різних регіонів України, російські вербувальники, діючи за допомогою працівників воєнкоматів, розгорнули активну кампанію добору найманців-військовиків до російської діючої армії у Чеченії. Зокрема, активно проводиться вербовка в Харківській області; в Рівному з українських військовиків вже сформовано два батальйони російського «гарматного м'яса». При цьому кожному завербованому як аванс виплачується 1000 доларів.

Конгрес Українських Націоналістів, вважаючи злочинним сам факт проведення вербовки найманців до армії російського агресора, вимагає від правоохоронних органів держави негайно дати йому належну оцінку і відповідно покарати посадових осіб, причетних до організації вербування.

Конгрес Українських Націоналістів привертає увагу світового співтовариства до напрямків використання доларових ін'єкцій, наданих Росії для реформування її економіки.

Генадій Сіренко

Голова Секретаріату Конгресу

20.01.95 р.

ЗАЯВА

До голови Херсонської обласної ради п. Жолобову

(копія — Президентові України, Верховній Раді,
засобам масової інформації)

Ми, представники політичних партій і громадських організацій, обурені розгулом злочинності на території м. Херсона та області. Зокрема, в останніх числах грудня 1994 року були по-звірячому вбиті члени сім'ї голови Обласної громадсько-спортивно-патріотичної організації «Тризуб» ім. С. Бандери, члена Конгресу Українських Націоналістів Олександра Ремаренка. Незадовго до цього було вбито фермера, члена УРП Оверка Тетерю, побито фермера — члена Конгресу Миколу Гавриляка. Раніше було вбито голову Херсонської обласної організації Демократичної партії України, депутата міської Ради Володимира Юхна, вбито рідного брата голови Бериславського НРУ Миколу Середенка. Регулярно звучать анонімні телефонічні погрози на адресу редакції «Степової України» — газети Обласної організації Конгресу. Кілька разів побито голову Цюрупинського районного осередку Суспільної Служби України Дмитра Куцана. Неодноразово чинилися замах на життя і продовжують чинити погрози на адресу інших активістів організацій національно-патріотичного спрямування.

Вважаємо, що в той час, коли ведеться цілеспрямована кампанія залякування і терору проти патріотів України, правоохоронні органи і владні структури потурають антиукраїнським і мафіозним силам у здійсненні їх злочинних намірів.

Звертаємо увагу також на те, що значна кількість злочинів у м. Херсоні скоюється особами без українського громадянства і не розкривається слідчими органами. Насамперед таке становище склалося в Комсомольському районі міста Херсона, де начальником РВВС є підполковник Сурхаєв. Підтримуємо ініціативу прокурорів районів м. Херсона про видворення за межі області осіб без українського громадянства і прописки. Вимагаємо негайного наведення порядку, неухильного виконання посадовими особами своїх обов'язків та законів України, повного розслідування всіх кримінальних справ і притягнення до відповідальності усіх винних.

Сергій Басюк; Голова Суспільної Служби України м. Херсона

Микола Рідкун; Голова обласної організації Конгресу

Дмитро Яруш; Голова Дніпропетровського обласного ГСПО «Тризуб»

Валентин Калина; Голова Криворізького обласного ГСПО «Тризуб»

Ярослав Онуферко; Редактор «Степової України»

Микола Шевченко; Отаман Херсонського коша Українського козацтва

Микола Братан; Голова обласної організації «Просвіта»

Світовий Конгрес Українців

ВІДОЗВА **Стосовно подій у Чечні**

Насильницька інвазія російських сил на Чеченію — черговий доказ продовжування теперішню Москвою політики царів та комуністичного уряду. Ці події є реальною загрозою для стабільності та безпеки країн не лише народів, які усамотійнилися від советської російської імперії, а й також для цілої Європи. На превеликий жаль, не бачимо підтримки від західних держав чеченському народові та засудження світовою опінією московської агресії.

У цій справі ми вислали листа Генеральному секретареві ООН, який долучаємо.

Звертаємося до всіх людей доброї волі із закликом писати відповідні листи протестів до урядових чинників своїх країн на захист чеченського народу та засудження збройної агресії Росії.

Копії Ваших листів та короткий звіт про інші акції у цій справі просимо надсилати до нашої канцелярії на адресу:

Ukrainian World Congress
2118A Bloor St. West
Toronto, Ont.
M68 1M8, CANADA

З пошаною — *Ярослав Соколик*,
Генеральний Секретар

Світовий Конгрес Українців
Ukrainian World Congress
Congress Mondial Ukrainien
Congreso Mundial Ucrainiano
Toronto-Ontario-Canada

Його Ексценції Докторові Бутросу Бутрос-Галі,
Генеральному Секретареві ООН,
Нью-Йорк, NY 18817,

Вельмишановний Пане Генеральний Секретарю!

Світовий Конгрес Українців вважає, що рішення Москви розв'язати політичні суперечки з Чеченією з допомогою військової сили є ударом по регіональній і європейській безпеці та поворотом Росії до своєї імперської політики.

Воля чеченського народу, який почувається жертвою російської колоніальної експансії у XIX столітті, а також був переслідуваний у XX столітті, повинна бути задоволена справедливо і мирно. Національні і людські права чеченського народу повинні бути пошановані — разом з їхнім правом на самовизначення.

Ми звертаємося до Вас, пане Генеральний Секретарію, з проханням використати можливості Вашої установи для розв'язання російсько-чеченського конфлікту відповідно до мандату Об'єднаних Націй у царині людських прав і колоніальних народів.

Щирий Ваш — *g-p O. Ціпівник*,
Президент

Січень, 1995 р.

ЛИСТ-МЕМОРАНДУМ
Центральних Керівних Органів
Союзу Українців у Великій Британії
до Прем'єр-Міністра Великої Британії

The Rt. Hon. John Major, M. P.,
Prime Minister and First Lord of the Treasury,
10 Downing Street,
London.

Dear Prime Minister,

We are writing to express in the strongest possible terms our gravest concern and considerable disquiet at the tragic events that are taking place in the republic of Chechnya.

It appears that with the tacit support of those leading Western governments who have always shown that they value freedom, democracy and self-determination highly, who have always championed human rights and condemned their abuse wheresoever they occurred, that Russia has once again 'been encouraged' to flex its imperialist muscles through the implementation of state terrorism. This time it is the turn of the people of Chechnya, who three years ago declared themselves independent of the Russian Federation, to be 'saved from themselves' by the solicitous advances of Russia's armed forces. It would appear that the lessons of Hungary, Czechoslovakia and Afghanistan and their peoples' valiant attempts to rid themselves of Russian interference and domination have been all too readily forgotten.

In the 1940's Russia's then leader Stalin had the whole of the Chechen people deported en masse to Kazakhstan. This was done with a view to discouraging them once and for all from entertaining any further ideas about their independence and self-determination. The Chechen people however survived this uprooting and subsequently returned to live their life as a nation intact on their native soil. Alas, history so often repeats itself. Russia once again seems incapable of coping in a reasonable manner with the ongoing legitimate demands of the Chechen people who are quite rightly expressing their inalienable right to self-determination, their right to chose their own freedom and destiny once and for all.

This week the world has witnessed how readily Russia — a founder member of the United Nations Organisation, a member of the United Nations Security Council, a co-signatory of the Charter of Human Rights and Helsinki Accord, a co-founder of the CSCE — still feels able to cock a snook at the international community. Notwithstanding that only two weeks ago Russia agreed to give 42 days notice to

members of the CSCE when any military activity involving more than 9,000 troops was planned, they have blatantly employed up to 30,000 armed forces to trample and destroy the human rights and the legitimate interests and aspirations of the Chechen people. In so doing they have shown how meaningless to them are their international commitments and obligations, and just how cynically they approach the signing of international accords.

It saddens us to note that neither HM Government, nor the mother of Parliaments, have been forthcoming in unequivocally condemning Russia's roughshod and dismissive treatment of the Chechen people. This error of omission must be rectified forthwith if the Chechen people and other independently minded nationalities of the Russian Federation are to understand that the UK is not prepared to countenance the bullying tactics that Moscow continues to adopt in its dealings with the non-Russian nations of the former Soviet Union.

We particularly feel that now in the Chechen peoples' hour of need, that powerful and influential Western government leaders such as your good self should not be seen to vacillate. We urge HM Government to provide the clearest indication yet that a) Russia's behaviour in Chechnya breaks the letter spirit of all relevant international agreements and is absolutely unacceptable in accordance with civilised standards of behaviour, b) that in order to bring Russian state terrorism to a rapid conclusion Moscow must stand down and withdraw its armed forces whilst simultaneously permitting a UN peacekeeping force to enter Chechnya and keep a hold on the situation. We feel that anything short of the above will only encourage Russian adventurism in the Caucasus to continue. Once Russia begins to feel an international pariah because of its uncivilised and inhuman treatment of the Chechen people, once it begins to sense the international community's repugnance and disdain at its appalling behaviour in Chechnya, only then will Russia finally be able to distinguish between what is and what is not considered acceptable behaviour in the civilised democratic world.

In conclusion, we cannot urge you strongly enough, that the rather equivocal political stance of HM Government as to the suffering of the Chechen people at the hands of Russian armed forces, requires urgent review and reconsideration lest it continue to be misinterpreted. We feel that presently the UK is transmitting a rather mixed and somewhat confused message to both its friends and potential allies both in and outside the EU, and especially so to the freedom-loving Chechen people and neighbouring independent minded nationalities of the Russian Federation.

For and on behalf of The Association of Ukrainians in Great Britain,

Yours faithfully,

Lubomyr Mazur
President

Fedir Kurlak
Secretary

21 December, 1994

*ORGANISATION FOR THE DEFENCE
OF FOUR FREEDOMS FOR UKRAINE
New York, N.Y. 10003*

February 6, 1995

The Honourable William J. Clinton,
President of the United States,
The White House,
Washington, D.C.

Dear President Clinton,

The Ukrainian American community is deeply concerned by the continuing tragedy in Chechnya. Since the initiation of direct military operations, Russia has laid waste the capital city of Grozny and many other towns and villages in the country. Thousands of innocent men, women and children have been killed or wounded by indiscriminate bombing by Russian forces. Thousands of refugees, with little food, clothing and medicine, have fled the Russian onslaught. There are reports that the country may now face a major epidemic.

The Chechens have always been a proud, fervently independent people. They fought a 30-year war against tsarist Russia in the last century. During communist Russian rule they were mercilessly oppressed and all 800,000 of them were deported to Kazakhstan and other regions of the Soviet Russian empire. Since declaring its independence in 1991, the Chechen nation has been subjected to covert and overt attempts to force them back into what remains of the Russian empire. Since December 1994, Russian forces invaded and have been conducting a war of total annihilation against the Chechen nation.

The heroic Chechen freedom fighters are outmanned, outgunned and their capital is in ruins as is most of the rest of their country. They face a huge military machine, which was to crush them in a matter of days but has yet, more than a month later, even to drive them out of the capital of Grozny. Today there should be no doubt that the Chechen nation is united in its determination to live free or die.

It is also beyond doubt that Russia has no whatsoever humanitarian regard for a nation, the members of which it claims are its citizens. Beyond the consideration of even the internationally recognised right of the Chechen nation to self-determination, independence and national self-defense, are the human rights of the Chechens to life itself, to life free of genocidal aggression.

It is high time for the United States and its allies to cease their perfunctory declarations of concern and lame appeals for greater restraint. Indeed, it is high time for the adoption of a clear policy which recognises Russia as the aggressor, which establishes that Russia's military campaign is a crime against humanity and which places the United States on the side of the heroic Chechen nation in its resistance to the reimposition of colonial rule over their country.

Therefore, the Ukrainian American community calls upon you, Mr. President, to recognise that the United States cannot continue relations with Russia in an atmosphere of business as usual. We call upon you, Mr. President, to condemn Russia's genocidal war, to withhold support for Russia and to impose sanctions against Russia until it ceases all military operations and withdraws its military forces from Chechnya, until it ceases impeding the entry into Chechnya of international relief,

until it agrees to a resolution of the conflict under United Nations supervision and until it respects the right of the Chechen people to national self-determination.

Yours truly,

Ewgen Hanowsky
President

ДЕМОНСТРАЦІЯ В ОБОРОНІ ПРАВ ЧЕЧЕНСЬКОГО НАРОДУ

(УЦІС) В суботу 28 січня, 1995 року, біля амбасади Російської Федерації в Оттаві, Канада, не було спокійно. В полудневих годинах зібралося, за повідомленням преси, понад 300 демонстрантів, щоб опротестувати російську агресію на Чечню і підтримати права чеченського народу на вільне і незалежне життя.

Речники демонстрантів заявляли, що демонстрація відбувається, щоб засудити звірства проти свободолюбного чеченського народу; показати світові, що Росія далі залишилася імперією; наголосити факт, що як не припинити російську агресію сьогодні, то завтра знову падатимуть жертвою інші народи; що російська агресія загрожує безпеці сусідніх держав та стабільності і мирові в Європі та Азії. Висловлено теж побоювання, що фінансова допомога Заходу може бути використана Кремлем для фінансування імперіялістичної війни проти Чечні.

Гасла на плякатах демонстрантів теж віддзеркалювали мету демонстрантів: «Росіяни — геть з Чечнії!», «Сьогодні Чечня, завтра Україна, післязавтра Польща», «Незалежність Чечні!» і т. п. Демонстранти, які розмістились через дорогу від російського посольства, скандували тематично подібні гасла, а як показалися працівники посольства, то їх привітало гучне «ганьба!». Багато громадян Оттави, які проїздили автами попри російське посольство, сигналами виявляли свою підтримку Чечні і демонстрантам. Під кінець демонстрації з воріт посольства вийшло авто з представниками посольства, але тому, що рух був заблокований, автомашина застрягла серед демонстрантів. Присутність захисників правопорядку запобігла загостренню ситуації.

Під час демонстрації виступали представники різних канадських організацій, які взяли участь у демонстрації. Голова Комітету за свободу Чечні і голова АБН — Канада, мгр. Орест Стеців відчитав текст Меморандуму до канадського Уряду в справі агресії Москви проти Чечні. В Меморандумі є звернення до канадського уряду, щоб канадські власті домагалися від Кремля негайно: 1) зупинити військові дії проти Чечні, 2) відкликати російські війська з Чечнії, 3) полагодження конфлікту за посередництвом ООН, 4) забезпечення чеченському народові його національних і людських прав і право на незалежність. Якщо Москва, — наголошується далі у Меморандумі, — не прийме цих домагань, то 1) ООН повинна легально відмежувати Росію від будь яких «миротворчих» операцій у країнах т. зв. близького зарубіжжя і в боснійсько-сербському конфлікті; 2) всяка фінансова допомога Росії зі сторони Світового співтовариства держав повинна бути перервана навіть з огляду на те, що ці фонди можуть бути тепер зужиті на фінансування війни проти Чечні;

дальша інтеграція Росії у світові міжнародні структури («Велика сімка», Європейський союз, Організація для безпеки і співпраці Європи — ОБСЕ повинна бути припинена, бо своїм нападом на Чечню Москва явно знехтувала Кодексом поведінки ОБСЕ, який вона недавно підписала.

Емоційним моментом під час демонстрації було виконання чеченськими демонстрантами бойового танку чеченських воїнів за свободу Чечні. Напис чеченської групи демонстрантів: «Ми гинемо один за одним, але народжуємося тисячами», — прозвучав віщою пересторогою російським імперіялістам.

Під час демонстрації, поруч з канадським повівали національні прапори різних національностей, які підтримують право чеченців на вільне і незалежне життя. Кількасот демонстрантів відзеркалювали майже повністю багатонаціональну мозаїку Канади, бо були серед них канадці англосаксонського, французького, українського, турецького, боснійського, німецького, балтійського, кавказького, азійського, центрально- і східноєвропейського походження. Москва повинна усвідомити, що настали нові часи кінця імперіям; що світ уже далеко краще збагнув суть російського імперіялізму; що російський народ і його лідери мусять, нарешті, навчитися мирного співжиття зі своїми сусідами. Альтернативи цьому уже немає.

Комітет за свободу Чечні теж виготовив 10,000 петицій-поштів до прем'єр-міністра Канади дост. Жан Кретьєна, щоб канадський уряд став в обороні національних і людських прав чеченського народу. Петиції розіслано по цілій Канаді. Збір підписів триває.

Програму демонстрації закінчено спеціальною молитвою, яку проказав о. д-р Андрій Чировський, завідуючий катедрою Східно-християнської богословії і духовости в Інституті ім. митр. Андрея Шептицького при Оттавському університеті.

Демонстрація була зорганізована Комітетом за свободу Чечні, який постав з ініціативи Організацій Українського Державницького Фронту в Канаді та АБН — Канада. Членами комітету є біля 20 канадських громадських організацій, які представляють канадців різного національного походження. На демонстрацію прибули громадяни з Торонта й околиць, Ошави, Оттави, Монтреалю, Кіченеру, Лондону та інших місцевостей.

Інформаційне Бюро КУН в Оттаві під керівництвом Андрія Глуховецького значно допомогло в організуванні демонстрації.

Про демонстрацію в обороні прав чеченського народу широко звітували два дні канадські засоби масової інформації. До них теж прилучилася із широкими звідомленнями, хоч з «тривожним тоном», відома телестанція «Останкіно».

Комітет за свободу Чечні започаткував грошову збірку для придбання гуманітарної допомоги для чеченських жертв визвольної війни.

Як запевнили члени Комітету, акції моральної і політичної підтримки аспірацій чеченського народу продовжуватимуться.

(За інформаціями Тараса Родзеви́ча і Сергія Дякова)

Редакційне заключення

Надрукований в цьому розділі матеріал про боротьбу чеченського народу з російськими імперіялістами покомуністичного періоду і про підтримку чеченцям з рамени українців покриває лише ту частину дотичної справи, яка пов'язується з настановою і практичною дією нашої Організації і Конгресу в Україні, і з СКУ, СУДФ, СУБ тощо в діаспорі до половини січня 1995 року. Але цього вистачає для усвідомлення, що між теперішніми володарями в Москві та тими, що там володіли від початків Советського Союзу, як і тими, що володіли в Росії від початків XVIII ст., істотної різниці немає.

В британському щоденнику «Ді Таймс» з 1 лютого 1995 року появився лист Дейвіда Волкера з Лондону, в якому автор пише: «Кожен, хто слідував навіть з віддалі за боротьбою чеченського народу для підтвердження своєї незалежності і за відворот Росії із своїх завоювань, був під великим впливом захоплення щодо здетермінованості і героїзму їхніх борців і за непохитну підтримку їм всім народом в обличчі шаленого нападу. Відзив Росії є огидним і образливим для всієї цивілізації. Не може бути ніякого сумніву в тому, що російська імперія підпаде далішим звуженням своєї величини в наступних роках; одним питанням остається те, скільки крові і терпінь буде кинено (Москвою) на її сколонізованих та упосліджених сусідів перед тим, поки імперія звзвиться до своїх властивих границь». Автор висловлює також своє глибоке невдоволення з дотеперішнього поступування британського уряду, кажучи: «Західня допомога (Москві) являється підтримкою і дозволом на продовження звірств, хоча немає стратегічної вимоги, щоб ми безконечно потуряти збереженню загибаючої імперії».

Крім публичного виступу Керівних Органів СУБ з духово-політичною підтримкою чеченському народові в листі до Голови Британського Уряду, такі Відділи Союзу, як Дерби, Лестер, Лідс, Аштон, Іпсвіч, Лютон, Сляв, Кіхлей, Галіфакс і багато тут іще не названих також пішли по лінії вислову підтримки чеченцям в розгорненій переписці з послами Британського парламенту на теренах їхньої дії. Сливє всі послї солідаризуються з українцями у своїх округах щодо оцінки московського злочинного нападу на Чечню та безпощадно-жорстокого поступування певних частин російської армії супроти, — головнo, — неозброєного населення, його міст та сіл.

Збройний напад Росії на чеченську республіку з певністю був розраховуваний російськими військовими і політичними імперіялістами на коротко тривалу операцію, що повинна була закінчитися ще перед тим, поки світ довідався щось більше про те, що сталося. Одначе в перших повних двох місяцях російські війська не спромоглися опанувати столичне місто Чеченської республіки. А це вказує, що розпочате Москвою збройне діло проти Чечні з певністю закінчиться остаточним розвалом цілої Російської федерації.

*ген. Роман Шухевич–Тарас Чупринка
(17.7.1907 — 5.3.1950)
Голова Генерального Секретаріату УГВР
Голова Проводу ОУН на Українських Землях
Головний Командир УПА*

Кирило Осмак
Президент Української Головної Визвольної Ради
Нар. 9.5.1890 р. в Полтавській області, загинув 16.5.1960 р.
у Владімірській тюрмі. Як Президент УГВР — заарештований 13.9.1944 р.

Наталка ПРУДКА

ДО ПЕРЕБОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ СКОРО НЕ ДІЙДЕ

(УЦІС) Спроби українського уряду, вірніше, його потуги реанімувати економіку України в минулому році успіхом не увінчалися й оптимістичних надій на наступний рік чекати не варто. Віджили свій вік збудовані за советських часів виробничі технології, здатні продукувати лише неконкурентноздатну продукцію. Сформувався стійкий тип «гомосовєтікуса», який звик до того, що працєю–не працєю, а платня буде завжди, до того ж, для всіх приблизно однакова.

За офіційними даними Кабінету Міністрів, кожне сьоме підприємство України — збиткове. За неофіційними даними, переважній більшості підприємств значно вигідніше повністю припинити роботу й таким чином звільнитися від сплати за енергоносії.

Цей феномен української економіки став своєрідним індикатором доцільності подальшого існування чи неіснування виробництва. Врятувати становище не може навіть надзвичайно дешева робоча сила, за рахунок якої уряд компенсує різницю між собівартістю виробленої продукції й ціною, за яку її можна продати.

Це, звичайно, не сприяє відродженню вбитого соціалізмом стимулу до праці: на підприємствах триває відтік працівників, частіше, більш висококваліфікованих. Спад виробництва триває.

За офіційними даними, нерентабельність виробництва за десять місяців 1994 року спричинила збитки в розмірі 12,1 трильйонів карбованців. А вироблений національний дохід за січень–листопад 1994 року порівняно з відповідним періодом 1993 року скоротився на 24,1%.

Офіційні джерела повідомляють також, що в другому півріччі 1994 року спостерігаються тенденції до зростання промислового виробництва. Однак це викликає великий сумнів: енергетична криза в країні стала причиною повного зупину більшості підприємств. Так, з деяких регіонів надходять повідомлення про оголошення надзвичайного стану й повного зупину всіх підприємств, що викликано підвищеним попитом на енергоносії у зв'язку з сильними морозами. У деяких газопроводах тиск впав в 10 разів. Газу вистачає лише на обігрів житла та приготування їжі.

Обсяг добових поставок газу в Україну з Російської Федерації скоротився в середньому на 50 млн. кубометрів. Поставання газу з Казакстану припинено повністю. Таким чином, Україна щодобово отримує 100 млн. кубометрів газу, тоді як норма поставок в цей період в залежності від температурного графіку сягає до 220 млн. кубометрів.

Традиційно Україна забезпечувала себе власним вугіллям. Протягом останніх років спостерігається постійне падіння вуглевидобування. Так, за 10 місяців 1994 року видобуто 80,2 млн. тонн, що на 17,6 млн. тонн менше, ніж в січні-жовтні 1993 р.

Нестача вугілля спричинила спад виробництва електроенергії на електростанціях України на 12,4% і на АЕС — на 10,9 в порівнянні з відповідним періодом 1993 року. Дефіцит електроенергії вимагає її економного використання, у зв'язку з чим в Міністерстві енергетики України розроблено графіки щоденного від'єднання кількох тисяч підприємств від енергомережі.

Коло замкнулося. Борги за енергоносії сягають близько 2 млрд. доларів. Відгуком заходу на енергетичну кризу в Україні став оголошений в Мінекономіки* 23 грудня 1994 року допомога від США в розмірі 72 млн. доларів, що є частиною з обіцяних 100 млн. доларів для підтримки платіжного балансу в четвертому кварталі 1994 року. Кошти буде використано для сплати боргу російському «Газпрому», загальний обсяг якого становить 1,4 млрд. доларів.

22 грудня Рада директорів Світового банку також прийняла рішення про надання Україні реабілітаційного кредиту в обсязі 500 млн. доларів терміном на 17 років, ставкою 7,1%.

Половина кредиту надійде найближчим часом та буде спрямована на сплату боргів за імпортовані товари. Решта 250 млн. доларів надійдуть в Україну в квітні цього року.

Канада також перерахувала Україні 13,5 млн. канадських доларів для підтримки платіжного балансу, про що 23 грудня 1994 року повідомило Міністерство закордонних справ України.

Європейський банк реконструкції та розвитку надає Україні кредит в 100 млн. ЕКЮ (це близько 125 млн. доларів США) на розвиток малого бізнесу.

Італійський уряд розблизькував раніше заморожену першу чергу кредитної лінії для України в розмірі 150 млрд. лір (близько 90 млн. доларів), за рахунок якої буде поставлено італійське обладнання для виробництва алюмінієвої фольги на Запорізькому алюмінієвому комбінаті. Також за рахунок цього кредиту під Києвом буде споруджено паперову фабрику для виготовлення цінних паперів і друкування купюр національної валюти — гривні.

Інвестицій потребують практично всі галузі промисловости. За оцінкою Віктора Шовкалюка, начальника відділу іноземних кредитів та інвестицій Мін. економіки України, загальні потреби в інвестиціях оцінюються в 40 млрд. доларів, зокрема: 7 млрд. доларів вимагає металургія; 3,3 млрд. доларів — хемія та нафтохемія; 5,1 млрд. доларів — машинобудування; 3,6 млрд. доларів — транспорт.

Енергетичний комплекс України вимагає декількох десятків млрд. доларів, про що свідчить зроблена спільно з американськими експер-

* Міністерство економіки — пояснення Редакції «В. Ш.»

тами аналізу можливої заміни Чорнобильської АЕС в разі виводу її з роботи на нові енергоблоки.

За даними Міністерства статистики, в Україні діють 1775 спільних підприємств, більшість з яких створено з фірмами країн «великої сімки» — США, Великобританії, Німеччини, Італії, Японії, Франції, Канади. Відсутність правової бази не сприяє інвестиціям в Україну, загальний обсяг яких в 3–7 разів менший, ніж в країні Східної Європи.

За даними Кабінету Міністрів, загальний обсяг кредитних вкладів банківської системи в економіку України на 1 листопада 1994 року становив 248 трлн. крб., з яких Національний банк вклав 127 трлн. крб. Крім цього, понад 59 трлн. крб. кредитів надано комерційними банками в іноземній валюті. Ставка кредитів становила 141,4% проти 310% у січні.

На рефінансування комерційних банків Національним банком на 1 листопада надано кредитів майже на 5 трлн. крб. для покриття заборгованості за кредити. Ставка рефінансування становила 48,2% проти 126,2% у січні.

Декларуючи структурну перебудову економіки України, урядові кредити надавалися, в основному, для опанування виробництва нових видів товарів народно-господарського призначення, плануючи при цьому зменшення питомої ваги базових галузей промисловости в галузевій структурі виробництва.

Однак, в дійсності питома вага машинобудування в структурі економіки впала з 31% в 1990 році до 16% на 1 жовтня 1994 року. Частка легкої промисловости скоротилася за аналогічний період більш ніж в 2 рази і становить 4,4%. В той же час частка паливної промисловости зросла вдвічі і становила на 1 жовтня 1994 року 11,5%.

Кінець 1994 року ознаменувався подальшим падінням виробництва в різних галузях та зниженням інвестиційної діяльності. Поглиблюється платіжна криза.

За даними Кабінету Міністрів, на початок листопада 1994 року обсяг кредитної заборгованості між підприємствами України зріс за 10 місяців в 3,6 рази і становив 464,1 трлн. крб., дебіторської — відповідно в 3,5 рази і становив 351,8 трлн. крб.

Кредиторська заборгованість українських підприємств торговим партнерам в Росії з початку минулого року і по жовтень 1994 р. зросла в 4,4 рази й становила на 1 листопада 44,5 трлн. крб.

Заборгованість Туркменістану з 1 січня 1994 року знизилася з 1,2 трлн. крб. до 1,1 трлн. крб. на 1 листопада.

Як результат, невиконання Державного бюджету, який Верховна Рада 1 лютого 1994 року прийняла як бездефіцитний — сума доходів та витрат повинна була становити 335,067 трлн. крб.

13 грудня 1994 року Верховна Рада внесла ряд змін в Закон України «Про Державний бюджет України на 1994 рік».

Згідно внесених змін, доходи затверджено в 350,8 трлн. крб., витрати — 468,1. Таким чином, офіційно затверджено дефіцит бюджету в 117,26 трлн. крб.

За підсумками першого півріччя 1994 року Міністерство фінансів декларувало дефіцит бюджету в 20 трильйонів крб., що становило б 10% валового національного продукту.

Зростання обсягу дефіциту державного бюджету, за словами заступника міністра економіки України, відбулося за рахунок державних дотацій на енергоносії — вугілля, газ, електроенергію. Річний обсяг дотацій оцінюється в 130 трлн. крб. — це 13% валового внутрішнього продукту (ВВП). Збираючи журналістів за «круглі столи» в жовтні минулого року, урядовці повідомили, що дефіцит бюджету передбачається в 200 трлн. крб. — це 20% ВВП. Повний обсяг ВВП прогнозувався в 1 квадральйон 38 трлн. крб., враховуючи при цьому 60% тіньової економіки.

Порівнюючи офіційні дані з тими, що декларувалися урядом протягом року, виникає думка, що державний бюджет в Україні може бути таким, яким його намалюють певні владні особи. Найбільш влучно з цього приводу висловився голова Національного банку Віктор Ющенко, констатувавши, що «в Україні бюджету взагалі не існує».

Щоб спростити занадто обтяжливі розрахунки, незабаром в Україні буде проведено грошову реформу. Ймовірно, це станеться до 18 лютого цього року, адже саме після 18 лютого в Україні заборонено розрахунки в іноземній валюті.

Зовнішньоекономічна діяльність

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі України за січень–жовтень 1994 року становив 16,9 млрд. доларів, з них експорт — 8,3 млрд. доларів, імпорт — 8,625 млрд. дол. Від’ємне сальдо становить 321,5 млн. дол.

В країні близького зарубіжжя з січня по жовтень 1994 року Україна експортувала товарів на суму 4,722 млрд. дол., імпортувала від них — на 6,427 млрд. дол. Негативне сальдо становить 1,7049 млрд. дол.

В країні далекого зарубіжжя за 10 місяців 1994 року Україна експортувала на суму 3,5817 млрд. дол., імпортувала — на 2,1983 млрд. дол. Позитивне сальдо становить 1,3834 млрд. дол.

Що стосується структури зовнішньоторговельного обороту, то на першому місці в експортному потенціалі України — експорт неблагородних металів та виробів з них (чорні метали, нікель, алюміній та ін.) на загальну суму 3020,5 млн. дол., тоді як імпорт аналогічної продукції становить 346 млн. доларів.

За 10 місяців минулого року Україна експортувала машини та обладнання на загальну суму 1,273 млрд. доларів США, при цьому імпортуючи аналогічної продукції на суму 1,581 млрд. доларів.

Третє місце в експортному потенціалі займають мінеральні продукти — це сіль, сірка, цемент, руди, шлаки, нафта, бензин, газ, електроенергія та ін., загальний обсяг експорту яких становить 918 млн. дол. Імпорт аналогічної продукції на першому місці і дорівнює 4586,8 млн. дол., в основному, за рахунок імпорту нафти та газу.

Далі йде продукція хемічної промисловости: її експорт становить 816,8 млн. дол. США, імпорт — 423,6 млн. дол.

Вагоме місце в експорті України займає продукція харчової промисловості, експорт якої становить 441,1 млн. дол., імпорт — 129 млн. дол.

Життєвий рівень населення

Життєвий рівень населення продовжує знижуватися: реальні грошові доходи на душу населення України у вересні 1994 року становили 929 тис. крб. Нині вони проіндексовані приблизно вдвічі. Однак, якщо порівняти платню з ціною на ковбасу, що становить від 200 тисяч за 1 кілограм до 900 тис. крб., то можна з впевненістю стверджувати, що основна маса населення споживає, в основному, хліб, картоплю та овочі, що вирощені на власному підсобному господарстві. В найгіршому становищі нині опинилися працівники колишнього військово-промислового комплексу. В минулому це були найбільш кваліфіковані високооплачувані працівники.

Однак, народу України доведеться витримати ще не один ціновий удар, адже справжню лібералізацію цін уряд плянує здійснити в першому півріччі 1995 року. Для найбільш вразливих верств населення буде запроваджено купони, за які можна буде придбати певну кількість харчів, щоб не померти з голоду.

За прогнозою заступника міністра економіки Володимира Науменка, падіння виробництва в 1995 році становитиме 4,2% проти 23% в 1994 році. Середню платню плянують збільшити до 32 доларів США.

Прогнози незалежних спостерігачів більш песимістичні. Однак, вихід з кризи неминучий, хоча й не так скоро. В усякому разі, зміни повинні відбутися. Нижнього максимуму в своєму падінні економіка України вже досягла й стала на шлях підйому в гору.

Сприятиме покращанню справ виробників прийнятий 15 грудня 1994 року Закон «Про оподаткування прибутку підприємств», згідно якого тепер платники сплачуватимуть податок не з доходу, а з прибутку в обсязі 30%.

Уряд обіцяє також знизити податок на добавлену вартість з 28% до 20%. Комерційні банки сплачуватимуть податки в розмірі від 30 до 75%.

Кредит Світового Банку для розвитку галузі насінництва

На початку 1995 року Світовий банк плянує надати Україні кредит для розвитку галузі насінництва. Обсяг кредиту — 31 мільйон доларів, ставка — 7,5%. Кредит розрахований на 17 років.

Загальна вартість проєкту — 45 млн. доларів, за які передбачається побудувати три заводи з виробництва насіння соняшнику, цукрових буряків та кукурудзи, — повідомив Іван Шаблій, радник президента Академії аграрних наук України. Заводи почнуть функціонувати в 1995 році.

Завод з виробництва насіння кукурудзи буде побудований в Одеській області, соняшнику — в Запоріжжі, цукрових буряків — у Києві. Керівництво спорудженням заводів покладено на Академію аграрних наук.

Кредит Світового банку буде витрачено на придбання обладнання для майбутніх заводів і надання технічної допомоги в навчанні українських селекціонерів в американських навчальних наукових селекційних центрах. Частина коштів буде витрачено на реєстрацію та апробацію насіння.

Тендер на придбання обладнання для майбутніх заводів на суму понад 21 мільйон доларів буде оголошено на початку 1995 року.

Світовий банк, надаючи цей кредит Україні, головною умовою щодо форми власності майбутнього заводу вимагає акціонерну форму власності, де також передбачено можливість придбання частини акцій іноземними інвесторами, зокрема американською фірмою Зенека, яка спеціалізується на вирощуванні гібридів насіння. Діяльність Зенеки в Україні нещодавно набула широкого розголосу: фірма постачала гібриди кукурудзи для асоціації «Земля і Люди» під наданий американським урядом кредит в 70 млн. доларів. Асоціація не в змозі була розрахуватися за наданий Сполученими Штатами кредит: причиною невдач нібито стало неякісне насіння, поставлене в Україну фірмою Зенека. Погасив кредит український уряд за рахунок українського платника податків.

Українські експерти наголошують на тому, що в майбутньому заводі не бажано мати іноземного співвласника, який спеціалізується на вирощуванні гібридів насіння. Це небажання пов'язано з тим, що іноземна фірма постачатиме на українські підприємства для переробки власне насіння, позбавляючи можливості заводам продавати насіння, вирощене в українських господарствах.

Основними постачальниками для майбутніх заводів будуть українські інститути: суперелітним насінням цукрових буряків забезпечуватиме київський Інститут цукрових буряків, соняшнику — запорізький Інститут селекції олійних культур, кукурудзи — одеський Інститут селекції рослин і генетики.

Завод насіння кукурудзи забезпечить щорічне виробництво 2-х тисяч тонн суперелітного насіння та 5 тис. тонн гібридного. Загальні щорічні потреби України в насінні кукурудзи становлять 200 тисяч тонн.

В Україні діють 105 насінєвих кукурудзяних заводів, здатних щорічно виробляти понад 300 тисяч тонн сортового насіння, з яких 100 тис. тонн Україна традиційно експортувала. Однак ці заводи збудовані понад 50 років тому і нині вимагають модернізації.

Виробництво насіння цукрових буряків здійснюють чотири заводи, потужностей яких недостатньо для потреб України, на полях якої щороку засіваються площі в 1,6 млн. гектарів. Традиційно в Україні 80% земель засівалося сортовим насінням і 20% — гібридним. На думку експертів, необхідно збільшити площі засівів гібридами до 50%. Проект Світового банку передбачає виробництво гібридного насіння цукрових буряків в обсязі, що задовільнив би потреби України. Половина виробленого насіння буде експортуватися.

Щорічні потреби України в насінні соняшнику — 7 тисяч тонн. Діючі 2 заводи виробляють разом 100 тонн насіння. Новий завод вироб-

лятиме до 3 тисяч тонн гібридного й 150 тонн суперелітного насіння. Насіння використовуватиметься в Україні, а також експортуватиметься.

Твориться єдина система управління повітряним рухом

Уряд України спільно з Генеральним штабом Міністерства оборони України розглядає можливість створення єдиної системи управління повітряним рухом, — повідомив УІС начальник Генерального штабу України Анатолій Лопата. Існуюча система не відповідає потребам безпеки польотів і не має єдиного центру управління.

З цього приводу в Міністерстві оборони розроблено низку пропозицій щодо створення єдиної системи. Ці пропозиції не завжди знаходять підтримку з боку цивільних структур української авіації. Однак, за словами генерала Лопати, не пізніше як в січні 1995 року це питання буде вирішене.

Україна, ставши членом Міжнародної організації цивільної авіації, планує створити інтегровану систему управління повітряним рухом у відповідності з міжнародними стандартами, що дозволить її поетапне входження до Європейської структури.

В СРСР існували дві системи — військова та цивільна, об'єднання яких координує створений в 1993 році Державний комітет з використання повітряного простору спільно з Міністерством оборони України.

В минулому більша частина повітряного простору СРСР використовувалася лише для військових цілей. Нині планується повна переструктуризація його використання.

Однак до цього часу не узгоджені кордони повітряного простору над Чорним морем: в стані невизначеності перебувають такі країни: Україна, Туреччина, Румунія та Болгарія. Досі не визначені повітряні кордони з Росією: вирішитися це питання мало в січні 1995 року.

Нині обслуговування повітряного руху в небі України здійснює державне об'єднання Украеронавігація, до складу якого входить 28 обласних диспетчерських управлінь. Управління рухом здійснюють 5 основних і 5 допоміжних центрів, хоча для більш оптимального управління рухом в повітрі достатньо 3-х центрів.

В 1993 році Украеронавігація підписала контракт з Міжнародною організацією транспортної авіації про надання послуг зі стягування аеронавігаційних зборів з іноземних авіакомпаній, що здійснюють польоти над Україною.

В 1993 році прибутки Украеронавігації становили 6 млн. доларів, в 1994 — 10 мільйонів, що дозволяє службі працювати без державних дотацій.

Однак, прибутки в основному надходять від аеронавігаційних зборів з іноземних авіакомпаній. Українські приватні авіакомпанії, а їх кількість в Україні зросла до 80-ти, користуються пільгами в обсязі до 97%.

В той же час приватні авіакомпанії здійснюють міжнародні туристичні подорожі, користуючись послугами Украеронавігації, яка не має права самостійно визначати розмір аеронавігаційних зборів.

Нині Держкомітет* з використання повітряного транспорту готує переведення діючих повітряних трас в розряд міжнародніх, — повідомив голова Держкомітету Юрій Сидоренко.

Повітряні траси України завантажені лише частково. Навіть старе обладнання систем управління польотами дозволяє на 80% збільшити кількість авіарейсів над Україною.

Нині в Держкомітеті розроблено програму модернізації систем управління повітряним рухом в Україні, оцінку якій дадуть міжнародні експерти. Допомогу в цьому напрямку Держкомітетові України надає служба управління повітряним рухом Німеччини.

В Програмі міститься повний перелік необхідних технічних засобів системи управління повітряним рухом, для придбання яких необхідно близько 250 мільйонів доларів. Гарантією під можливий кредит на придбання обладнання може бути право Держкомітету самостійно використовувати прибутки від аеронавігаційних зборів.

Нині в Держкомітеті працюють експерти Європейського банку реконструкції та розвитку з метою визначення обсягу можливого кредиту.

В модернізації системи Захід має пряме зацікавлення, адже від цього залежить життя пасажирів, які здійснюють полет в небі над Україною. Обсяг кредиту може становити кілька десятків мільйонів доларів, під який буде висунуто пропозиції на придбання і виробництво обладнання на підприємствах військово-промислового комплексу, співпрацю з якими запропонували декілька іноземних фірм. За словами генерала Анатолія Лопати, можливо, розробкою займеться харківський «Хартрон», імовірним партнером якого може стати французька Томсон.

Угода з Росією про розподіл майна підлягає ратифікації

У дні 9 грудня 1994 року в Москві прем'єр-міністри В. Масол та В. Черномірдин підписали угоду про розподіл боргів та активів колишнього Союзу, за якою Україна передає Росії право на всі активи та власність колишнього ССРСР за кордоном.

До угоди було підготовлено додаток, за яким Україні має бути передано 16 дипломатичних представництв колишнього ССРСР. Але додаток не було підписано.

Народний депутат України Ігор Остах в газеті «Голос України» нагадав, що, згідно з Законом про міжнародні договори, вони підлягають ратифікації Верховною Радою.

Депутат повідомляє також, що в минулорічній телеграмі Президентів України від академіка Лісічка, голови комітету Державної Думи Росії, повідомлялося, що вартість майна ССРСР за кордоном — 300 мільярдів доларів. Частка України в активах і пасивах колишнього Союзу дорівнює 16,37% — це близько 50 млрд. доларів. До цього треба додати золото — 42,1 млн. тонн та алмазний фонд, інформація про який відсутня.

* Державний Комітет — примітка Редакції.

А щодо боргів України, то за інформацією Мінфіну*, вони становлять 12,6 млрд. дол. та 2,8 млрд. перевідних рублів. Аудиторською перевіркою майна колишнього Союзу, за словами народного депутата Осташа, займалася фірма Артур Андерсен. Однак, фірма не мала доступу до всієї інформації через «таємність» багатьох документів, особливо тих, що стосуються військової сфери.

* Міністерство фінансів — примітка Редакції.

Едіт БОГАЦЬКА

ДО ВАЖЛИВИШИХ ПИТАНЬ НАУКИ І ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Малі річки — дзеркало діяльності і життя суспільства

*Ріка Суній, і що там тої річечки?
Ох, недарма на праведній воді
латаття жовте світиться, як свічечки!*

Ліна Костенко

(УЦІС) Малі річки України. Вони є невід'ємною частиною українського природного ландшафту. Їхній стік, а особливо водність, лежить в основі багатьох соціальних та економічних проблем країни, і не тільки як самостійної держави, але і як цивілізованої країни, в основі якої лежить турбота про людину, тому що малі річки — це вода, хліб, промисловість, відпочинок.

Природа не обділила Україну малими річками: густота річкової сітки становить 270 метрів на кілометр. І разом із тим за кількістю води на душу населення Україна перебуває на одному з останніх місць у світі. Це пов'язано з низькою якістю води, а також з нераціональним використанням її у промислових та сільськогосподарських технологічних процесах. Приміром, річка Рось. У минулому вона була багатоводною і могла б забезпечити водою кілька таких міст, як Біла Церква. А нині води в місті бракує настільки, що постало питання про будівництво водоводу з Кременчуцького водосховища.

Вода Росі надзвичайно забруднена стічними водами та відходами промислових підприємств, побудованих в її басейні, залишками мінеральних добрив, пестицидів тощо; негативно впливає на стан ріки нераціональне зрошення. Якщо підходити по-господарському, більш доцільно було б вкласти гроші на впорядкування Росі, а потім з неї брати воду, яка була б і чистішою, і дешевшою.

Проблеми малих річок вивчають вчені відділу екології малих річок Інституту гідробіології НАН України, яким керує доктор біологічних наук Олексій Мережко. Понад 30 років він вивчає українські малі річки.

В Україні нараховується понад 23 тисячі річок, з них 7 великих, 33 середніх, а решта — малі. До останніх відносять річки довжиною понад 10 км і площею водозбору до 2 тисяч квадратних кілометрів.

Коли забруднюючі речовини попадають до річки в обмеженій кількості, вона здатна поглинути їх — це так зване явище самоочищення. У цьому процесі беруть участь різні фактори: швидкість течії, весняні повені, зменшення концентрації забруднюючих речовин, життєдіяльність різних безхребетних мікроорганізмів, водоростей, вищих водних рослин тощо. Дія цих факторів обумовлює процеси в річці, в результаті яких створюються умови для життя риб, а вода зберігається як еталонний продукт природи, придатний для споживання людиною. У разі надмірного забруднення річки, кількість води в ній виявляється недостатньою для розчинення забруднюючих речовин, їх поглинання і засвоєння, і це негативно впливає передусім на живі істоти.

Отже, кожна річка, виходячи з її гідрологічної та гідробіологічної характеристики, має відповідні можливості щодо господарського навантаження, які потрібно (і цілком можливо) враховувати при використанні річки в народньому господарстві. У протилежному разі виникає не лише загроза погіршення якості води, але й зникнення її взагалі як частини природного комплексу.

Здавалося б, у вік науково-технічного прогресу, коли є змога замінити річку каналом і подавати воду з іншої місцевості, із зникненням малої річки можна було б і примиритися. Але природа передбачила так, що без малих річок і мови не може йти про повноводість великих рік: тільки-но прорвавшись із землі, невеличке, ледь помітне джерельце, без користи для людини не тече — окрім радості, яку воно дарує людині, маленький потічок несе свою воду у спільний «казан», з якого «п'ють» і великі міста, і промислові центри. І якщо цей «казан» міліє і води в ньому не вистачає, першопричину треба шукати в малих річках і джерелах.

Не викликає сумніву, що з року в рік антропогенне навантаження на річки зростатиме: зростатимуть обсяги води, які йтимуть на задоволення потреб людини, зростатиме й кількість забрудненої води, що повертатиметься тим чи іншим шляхом до річки. Таке забруднення може призвести до виключення річки з циклу природних ресурсів, придатних для використання людиною і, незважаючи на те, що вода в річці ще буде, користуватися нею стане неможливо. Таких прикладів уже чимало — це річки Інгул, Вовча, Молочна та інші.

Враховуючи це, український уряд і наукова громадськість свого часу поставили питання про відновлення, збереження та охорону малих річок України. Здійснюється паспортизація малих річок у басейнах Сіверського Дінця, Дністра, Дунаю, Десни, Прип'яті, Дніпра, Південного й Західного Бугу та річок Причорномор'я і Приазов'я. Потрібно скласти паспорти більш як на 3500 малих річок (на сьогодні ця робота виконана на третину). У паспорті мають бути вміщені дані про стан річки, площі водозбору та ґрунтів, про якість її води, кількість луків, наявність риби, напрямки використання природних ресурсів тощо. Все це допоможе скласти науково обґрунтовані заходи для відновлення не лише річки, але й ландшафтних комплексів в її басейні, а господарникам дозволить планувати раціональне використання природних ресурсів річки без збитків для її екосистем. Часто говорять, що на відновлення

малих річок немає грошей. На думку Олексія Мережка, гроші є, але йдуть вони не туди, куди треба: замість того, щоб відновлювати малі річки, тягнуть водогони здалека.

Для того, щоб річка жила, вона повинна працювати. «Це моє тверде переконання, — говорить Мережко. — В річці повинна бути течія. Вона повинна віддавати енергію. У 50—60-х роках на малих річках будували невеликі електростанції і вони виробляли стільки електроенергії, що за кількістю це мало відрізнялося від дніпровського каскаду великих електростанцій, які так „підперли“ ґрунтові води, що деякі річки взагалі зникли. А невелике водосховище й невелика електростанція, потужності якої було б достатньо для містечка чи села, з екологічної точки зору просто необхідні.

Раніше майже на кожній річці був млин. Запруда в повинь наповнювалася водою, яку влітку використовували для зрошування. Це теж один із засобів використання енергії води.

Малі річки були й залишилися єдиним постачальником цінних видів риб, тому що з великих водосховищ риба на нерест йде туди».

Все було б не так погано, якби збереглися на берегах річок луки та сіножаті. Яке їхнє значення? Найпершою відміною від водосховищ є те, що малі річки отримують воду за рахунок так званої бокової приточності, і саме вона визначає якість і кількість води. Знищення сіножатей на берегах річок і на заплавах, розорення земель до урізу води викликало те, що верхній родючий шар з поверхневими стоками почав зноситись в ріку. Це призвело до замулювання. Далі почали вирубувати ліси на площі водозбору. Вирубали, не посадивши вчасно нових, і вирубали не окремими масивами, а все уряд. І тоді вода — дощова й снігова — почала дуже швидко стікати в ріки; почалися повені, зсуви, бо річка за короткий час неспроможна прийняти все те, що несеться з площі водозбору, починаючи від водорозділу. А далі воно ще швидше проноситься до великої ріки й — до моря. До річч, нині надзвичайно скоротилися за часом весняні повені: раніше вони тривали майже місяць, а бувало й більше: поверхневий стік довго витримувався на заплаві, завислі часточки мулу, мінералів, органічних речовин осідали, підвищуючи родючість ґрунтів, які віддячувалися добрим соковитим сіном.

А нині? Береги річок і заплави розорюють, висівають там пшеницю, жито, кукурудзу. Витрачається насіння, паливо, людські ресурси, колосальні гроші для того, щоб зібрати... зелений корм і скормити худобу. Замість того, щоб упорядкувати заплаву і брати звідти по два або й три врожаї сіна. І річки були б чистішими. «Театр абсурду» — та й годі!

Нині малі річки перетворилися на смітники — будівництво житлових масивів впритул наблизилось до ріки, а чим ближче до води, тим більше сміття туди попадає. І ніхто не дбає про її очищення. Раніше не було такого господаря, котрий, живучи поблизу річки, не забив би на своїй ділянці берега кілька вербових кілків. Скоро вони перетворювалися у гарненькі дерева, які, по-перше, запобігали розмиванню берегів, а по-друге, мочкуваті коріння верби є таким потужним висмоктувачем усього зайвого, що його важко переоцінити: звисають його пасма у воду й висмоктують з ріки органіку, добрива. Тому за

старих часів ріки були хороші — чисті, прохолодні, красиві. А нині верби повирубували.

Наступна проблема. Мабуть, немає в Україні річки, в басейні якої не було б якогось невеликого виробництва — цукрового, масло- чи сир-заводу. І всі вони споживають воду з ріки. Раніше, приміром, цукровиробник Терещенко будував при заводі ставки-відстойники, в яких воду готували до скиду в річку. Нині цього майже немає, а технології очистки надзвичайно примітивні. До того ж велика кількість цукру скидається в річку. Тому, коли постає питання, куди вкладати гроші, призначені на екологію — чи на розчистку річки, а чи на посадку кущів або дерев, найбільш результативно було б вкладати їх у сучасні технології — відновлення малих річок повинно починатися саме з цього. Це дозволило б збільшити вихід продукту — цукру, масла, сиру тощо, а з другого боку — позитивно позначилося б на стані природи.

Вивчаючи малі річки, українські вчені так визначають головний результат, який треба досягнути: забезпечити країну недорогою і якісною водою. Скоро виникне проблема питної води в Україні. «Вона вже є, — підкреслює О. Мережко, — про неї лише не говорять». І наступний результат — хотілося б, щоб малі річки склали той неповторний ландшафт і красу, яка споконвіку властива Україні як землі, виділеній Богом для українців. Але потрібно, щоб кожна людина розуміла це і внесла хоча б маленьку часточку турботи й праці, тому що на малих річках стоїть життя українців; їхній стан визначає культуру нації і ступінь цивілізованості та патріотизму, а малі річки є дзеркалом діяльності й життя суспільства. Покищо це дзеркало відображає безрадісну картину.

В Україні діє Інститут досліджень Діаспори

У травні 1994 на засіданні Української всесвітньої координаційної ради у Батурині був заснований, а в липні цього ж року зареєстрований Інститут досліджень діаспори (ІДД). Незважаючи на те, що в Україні приділяється увага українській діаспорі, проте щодо наукового вивчення її минувшини, проблем сьогодення та прогнозів на майбутнє робота практично не ведеться. А це велика прогалина в історичній науці, адже історія української діаспори є складовою частиною історії цілого українського народу. Вивчають свою історію і пишуть про себе українці демократичних західних країн, а східня діаспора (тобто всі ті, хто був переселений, інтернований, виїхав на заробітки чи за так званими «органборами» в інші регіони ССРСР) не досліджується. Тому метою ІДД є вивчення українства найперше у повоєнних державах та країнах колишньої Ради економічної взаємодопомоги.

Проте не лише історична справедливість закликає до дій. Складне, а часом трагічне сьогодення вимагає прискорення правового вирішення проблем українців, що опинилися за кордоном Батьківщини. За висловом заступника директора інституту з науки Ігоря Винниченка, ІДД має стати тією «щучкою», яка не дає дрімати міністерському «карасеві». У цьому пляні дирекція інституту за час, що минув від реєстрації,

надіслала низку заяв на адресу найвищого керівництва держави: напередодні візити до Грузії Президента Леоніда Кучми йому було надіслано листа про необхідність зважити на тих українців, що мешкають у цій закавказькій державі; заява з приводу подій у Чеченії; зверталися до Президента України, Верховної Ради та Прем'єр-міністра з вимогою прискорити затвердження державної програми «Українська діаспора» (хоча реалізація її не може не викликати певного скепсису через відсутність коштів у державній скарбниці, і не лише на наукові дослідження, а головним чином на реальне матеріальне забезпечення людей, що бажають повернутися).

Події в Чеченії загострили проблему вимушених переселенців. Уже є випадки, коли жінка-українка після загибелі чоловіка, вимушена повертатися з дітьми в Україну, а їй відмовляють, оскільки вона є громадянкою Російської Федерації. Тобто терміново потрібні законодавчі акти, які б регламентували статус таких осіб і забезпечували дієву допомогу з боку української держави. Принагідно треба зауважити, що за минулий 1994 рік еміграційне сальдо України становить мінус 159 тисяч, тобто механічного приросту немає, а оскільки, як відомо, природнього збільшення населення також не відбувається, то постає питання: що чекає Україну в майбутньому?

На засіданні Ради ІДД були схвалені основні напрямки наукових досліджень на 1995 рік. Було вирішено розпочати створення фундаментального атласу «Українці в світі (в текстах, мапах, схемах та ілюстраціях)»; започаткувати серію збірок архівних матеріалів під загальною назвою «Українська діаспора: історія в документах»; видати перше число щоквартального інформаційно-наукового вісника ІДД; створити наукову бібліотеку та архів.

Зважаючи на відсутність наукового обґрунтування певних засад українського державотворення, на друге півріччя поточного року заплановано організувати міжнародню конференцію «Етнічні території, етнічні кордони, автохтонне населення: історичні, географічні, соціально-економічні та правові аспекти». Необхідність привернення уваги громадськості до цих питань пов'язується ще й з тим, що нині відбуваються переговори стосовно підписання Договору про дружбу, співпрацю та партнерство між Україною і Росією. У ході цих переговорів остання нещодавно відмовилася від терміну «російська етнічна меншина в Україні» (до речі, закону про етнічні меншини в Росії й донині не ухвалено), запропонувавши натомість новий термін «російська діаспора в Україні». Враховуючи те, що в документах, які укладаються між державами, таке поняття не вживається (а застосовується саме термін «національна меншина» або «етнічна група»), здається, що Росія має намір створити прецедент, наслідки якого зараз важко передбачити. В усякому разі, замість 11,2 мільйонів росіян, які у 1989 році були зареєстровані як громадяни України, з'являється непередбачувано більша за кількістю «російська діаспора», до якої входитимуть вірмени, жиди і навіть українці, що з тих чи інших причин повернулися з Росії в Україну.

З цього приводу виникає питання: а який правовий статус цих їхніх «соотечественників»? І хоча це питання, можливо, і вивчається «відпо-

відними службами», проте українська сторона з російською новацією схильна погодитися (мовляв, ну що ж вдієш, коли «старший брат» вважає, що так «правильней» і на жодні поступки йти не збирається).

Сподіватися на те, що в українських міністерствах добре розуміються на цих питаннях, не випадає. Скажімо, деякі державні мужі цілком щиро вважають, що Кубань — це українська етнічна земля. Але ж етнічна земля це та земля, на якій даний нарід з'явився, сформувався як етнос і ніколи її не залишав. А українці на Кубань потрапили за часів Катерини II: вона дозволила переселитися туди «українцям з-за Дунаю», які рятувалися від утисків мусулманської Туреччини і не бажали воювати у складі турецької армії проти християн. У відповідності з усталеною науковою термінологією, Кубань — це земля української колонізації. То як виглядають на переговорах чиновники, які плутаються в таких важливих поняттях? Якщо повернутися до Договору про дружбу з Росією, то не можна не зауважити, що на них ідеться про надто важливі проблеми, в тому числі про державні кордони та їхню недоторканість, і аматорства у цих питаннях бути не може.

Ця конференція не має на меті виступати в ролі міжнародного арбітра. Йдеться про те, щоб з'ясувати, як світова наука відповідає на такі важливі питання: що таке етнічна територія? Що таке корінне (або автохтонне) населення? Як держава гарантує задоволення національно-культурних потреб етнічних меншин? Якими термінами, поняттями та категоріями оперує?

Як розповів Ігор Винниченко, наукова громадськість досить мляво відгукнулася на пропозиції ІДД висловити свої міркування щодо тем і напрямків доповідей. Відповіді надійшли лише з Сімферопольського та Прикарпатського (м. Івано-Франківськ) університетів, від знаного вченого-україніста зі Словаччини Миколи Мушинки та Служби Безпеки України. А Міністерство у справах національностей і міграції обмежилось казуїстичною відпискою, порадивши погодити програму конференції з низкою наукових закладів, до яких і без порад міністерських чиновників звернення були надіслані.

Структурно ІДД складається з трьох гілок: Ради інституту; виконавчого органу — Дирекції (директор Богдан Горинь) та Контрольної комісії. До Ради входять Іван Драч, голова Товариства репресованих Євген Пронюк, Микола Філімонов (керівник програми «Оранта», що має на меті допомогати українцям повернутися в Україну) та інші відомі громадські діячі.

Українська статистика роздоріжжя проминула

Пересічний громадянин України свої знання про життя в Росії черпає переважно з програм «Останкіно» чи російського радіо, і тому поширена думка, що економічне становище в Росії набагато краще, ніж в Україні.

Те, що в Україні життя нині важке, кожному впадає в око, а глибинні процеси і зрушення, що відбуваються в економіці, «неозброєним» оком углядіти важко. Коли в Міністерстві статистики України наклали економічні показники Росії, України та Білорусії на один графік, то виявилось,

що криві економічного падіння приблизно однакові, тобто статистика не підтверджує, що в РФ стан справ в економіці кращий, незважаючи на те, що стартовий капітал Росії був набагато більшим, а умови — сприятливішими. Нині важко пояснити цей феномен — очевидно, існують якісь спільні закономірності переходу від соціалістичної економіки до ринкової — але, згадавши відомий вислів «Статистика знає все», мусимо розважливіше ставитися до зойків про нездатність українців зарадити собі в скрутні часи й до побожного схиляння перед східним сусідом. Тим більше, що українська економіка витримала той страшний удар, якого завдала Росія, різко піднявши ціни на енергоносії. Наприкінці літа 1994 року статистика засвідчила поліпшення ситуації: в багатьох галузях темпи падіння уповільнилися, подекуди спостерігається стабілізація. Інша справа — на якому рівні?

Існують певні непорозуміння відносно советської статистики за часів панування плянових методів регулювання економіки: вважається, що вона була недосконалою і ненадійною. Заступник міністра статистики Ігор Іванченко дотримується протилежної думки: вона була досконалою, просто існуючі тоді методологічні засади будувалися на зовсім іншій економічній базі, а у відповідності до тих законів функціонувала й статистика. Зараз українська економіка відбилася від старого берега і пливе до іншого, і статистика опинилася у важкому становищі.

За старих часів домінуючими були показники виконання плянів, і відповідно до них було організовано систему збору й обробки економічної інформації. Тоді економіку ділили на дві сфери — виробничу і невиробничу. На Заході такого поділу немає: все, що приносить прибуток, рахується разом. Тепер, коли відійшли від тих принципів, постала нагальна проблема переходу до нових методів збирання і обробки статистичної інформації. Великою вадою старих показників було те, що вони не відповідали показникам, які існували за межами ССРС.

Постановою КМУ від 4.5.1993 р. введено програму переходу до статистики світового рівня. За цей час Мінстат* України розробило систему національних рахунків — поширену у світі методу аналізу економіки на національному рівні. Вона має вигляд таблиць, побудованих за принципом бухгалтерського обліку, в яких відображаються ресурси країни і їхнє використання. Одним з її показників є ВВП (валовий внутрішній продукт), до якого належать всі показники монетарної та бюджетної політики. Він є стрижнем побудови всієї державної економічної статистики.

Наступна проблема — система платіжного балансу, що містить показники, які охоплюють всі стосунки держави з іншими країнами. ССРС не мав платіжного балансу, а разом з ним і Україна як складова його частина. Коли Союз розвалився, виявилось, що не існує навіть теорії побудови платіжного балансу. Це змусило звернутися до фахівців Міжнародного валютного фонду, який є одним з основних методологів складання платіжного балансу. Міністерство статистики витратило близько

* Міністерство статистики — прим. Редакції

року, щоб запровадити цю систему, і сьогодні володіє доволі об'єктивною інформацією про експорт-імпорт товарів і послуг, які надають (чи отримують) резиденти України. Зрозуміло, що деякі складові цієї системи потребують вдосконалення — в країнах Заходу вона формувалася впродовж десятиріч, а в Україні їй лише рік, але основи закладені, на підприємствах звикли до нової звітності, і це дуже важливе.

За кожним показником систем національних рахунків і платіжного балансу стоїть безліч термінів, у переважній більшості незнайомих українським статистикам. Постала проблема реформування поглядів на економіку, її сектори і їхнє місце в суспільстві. Тому статистики вимушені були переучуватися, і цей процес ще не закінчився. Допомагають опановувати нові методи і термінологію МВФ, Світовий Банк, Організація економічної співпраці і розвитку, Міжнародна організація праці тощо.

Мінстат підтримує тісні контакти з національними статистичними службами західних країн, зокрема з Центральною статистичною службою Великобританії. Англійські статистики розуміють складну ситуацію, в якій опинилися їхні українські колеги. Понад рік триває великий проєкт підтримки статистичних перетворень в Україні, який фінансує британський фонд «know-how». За цей час 24 спеціалісти з України стажувалися в Англії з конкретних галузей статистики, і більшість з того, що там вивчили, вже застосовано.

ЕВРОСТАТ організував кілька науково-практичних семінарів на тему «Реформа бухгалтерського обліку», на який запросив викладачів з Заходу. Це важлива справа, бо поширений в Україні первинний бухгалтерський облік незрозумілий і незвичний для західних інвесторів, а перехід до світових метод вимагає повного його реформування на підприємствах і в організаціях.

Виходячи із Закону України про мови, в 1993 році всі статистичні звіти було перекладено українською мовою. Це була дуже кропітка робота: треба було визначитися термінологічно, як називаються українською мовою ті чи інші показники. Деякі «керівні товариші» зі Сходу України досить наполегливо вимагають робити звіти двомовними. З технічної точки зору перешкод немає, але це вимагає значних коштів. А нині всі видання Мінстату — звітність, доповіді, публікації — здійснюються українською мовою.

Отже, українські статистики вчаться, а українська статистика розбудовується і набуває якості і вигляду, поширених в усьому цивілізованому світі.

Відомо, що на Заході дуже обережно ставляться до інвестування в Україну. І даремно, вважає Ігор Іванченко: статистика свідчить, що західні фірми в Україні процвітають, а кількість іноземних інвестицій зростає.

Україна й Антарктида — навіщо вони потрібні собі

В 1993 році Україна приєдналася до Антарктичного договору, що регулює міжнародний правовий режим Антарктики та інших територій, розташованих вище 60° південної широти. Від тої пори почалася підготовка до здійснення наукових досліджень Антарктики — одного

з найперспективніших і найбагатших на сьогоднішній день материків Землі. У її надрах виявлено поклади більшості корисних копалин, відомих людині: золота, кам'яного вугілля, урану, нафти, газу тощо. На перший погляд, дивує, звідкіля воно там взялося, адже газ, нафта, вугілля — копалини органічного походження? Але спеціалісти знають, що вони залишилися від тих часів, коли Антарктида була складовою частиною давньої Гондвани, від якої з часом відірвалися й «відплили» Австралія, Африка, Південна Америка. І тому недивно, що в надрах цього велетенського материка органічні енергоносії, які виникли з залишків його флори й фауни.

Враховуючи, що кількість органічного палива на Землі постійно скорочується, постає питання розробки надр Антарктики. На їхнє освоєння зараз накладено мораторій, поки не буде створено екологічно безпечних технологій видобутку. Проте багато країн ставить питання, що розробки треба починати, і, на думку директора Центру антарктичних досліджень України Петра Гожика, це питання кількох десятиріч. При цьому пріоритет надаватиметься тим країнам, які здійснюють у цьому регіоні наукові дослідження. Тому багатоглядною є політика Центру, який у 1994 році увійшов до СКАР (Міжнародного наукового комітету антарктичних досліджень), а перед тим був причетний до підписання Антарктичного договору.

Приантарктичні моря надзвичайно багаті на біологічні ресурси, що дуже важливе, враховуючи постійне зростання населення Землі і зменшення кількості продуктів харчування. Вже зараз у морі Скоша йде промисловий вилов цінних і столових сортів риби та кріля, з якого отримують біологічно активні речовини хітин і хітізан, що широко використовуються у фармацевтичній та харчовій промисловості. Не менш багатим на біоресурси є море Співдружності. Особливо цікава в ньому затока Прюдса, яка роєм роїться гідробіонтами, і, на думку Петра Гожика, було б надзвичайно привабливим збудувати на одному з островів затоки українську антарктичну станцію, адже коли між державами розподілятимуться сфери впливу, райони освоєння надаватимуться саме навколо наукових станцій. Для України біоресурси важливіші навіть за копалини, хоча незайвим є й те, що затока належить до найбільш перспективних районів щодо запасів нафти й газу.

Розроблено робочий варіант Комплексної програми антарктичних досліджень, в якому задіяно багато наукових центрів України з різних галузей науки — геології, геофізики, гідрометеорології, космічного зв'язку, біології, фізики атмосфери, астрономії тощо. Передбачається вивчення живих ресурсів приантарктичних морів, їхніх екосистем, забруднення навколишнього природного середовища, адже один з головних пунктів Антарктичного договору стосується дотримання вимог екологічної чистоти в цьому районі. Нині ЦАД перебуває у функціональному підпорядкуванні Національної академії наук України, яка, згідно зі статутом, є самоврядною громадською організацією. Тому зараз Центр має бути переданий до НАМДІТ (Національної агенції морських досліджень і технологій) і стати, таким чином, державною установою для того, щоб брати участь у дослідженнях Антарктики.

Дуже перспективним полігоном є англійська антарктична станція «Фарадей», яку уряд Великобританії запропонував Україні й умови передачі якої розроблені в жовтні 1994 року.

Цю станцію обладнано сучасним устаткуванням. У її використанні є велика зацікавленість українських відомств стосовно супутникового та йоносферного зв'язку, космічних досліджень тощо. В майбутньому станція даватиме погодні інформації українським рибалкам у Південній Атлантиці. Нині ця інформація (за відповідну платню) поступає від російських станцій. До речі, з 15 станцій, які були створені в Антарктиці за часів СРСР і відійшли до Росії, 10 зараз законсервовані, бо РФ неспроможна їх утримувати, але й передавати іншим країнам СНД вона не має наміру.

Присутність в Антарктиці важлива для будь-якої країни, яка думає про своє майбутнє: там випробовують найпередовіші технології, при чому відбувається абсолютно вільний обмін інформацією — науковець приїздить на станцію, піднімають прапор його держави, він вільно працює і має доступ до будь-яких досліджень і наукових висновків. Такий широкий обмін і розгалужена співпраця для України дуже важливі, щоб вийти з інформаційного вакууму, в якому вона перебуває.

А тим часом на щоглі станції «Фарадей» з 18 грудня поряд з англійським майорить український прапор. На ім'я Президента України від керівника української групи Юрія Оскрета надійшло повідомлення, що стан станції, її наукові можливості та відповідність обладнання — чудові; англійці до українських колег ставляться приязно й допомагають виконати весь обсяг робіт, запланований для успішної передачі станції «Фарадей» у власність України.

Концепцію національної освіти пов'язується з економічними можливостями держави

19 січня 1995 р. відбулася прес-конференція нового міністра освіти України Михайла Згуровського, на якій він висвітлив концептуальні підходи до подальшого реформування галузі.

На думку Михайла Згуровського, концепція української освіти має бути подібною більше до освіти Японії, країни з обмеженими сировинними ресурсами, аніж Об'єднаних Арабських Еміратів, які збудували свій добробут завдяки незліченним покладам нафти. А Японія і Південна Корея свого часу обрали інший шлях: створення національного валового продукту за рахунок інтелектуального потенціалу нації. І в основі цього лежали освіта і наука. Україна, подібно до Японії чи Південної Кореї, повинна надавати належне національній ідеї і, перебуваючи в складному становищі, згенерувати свою національну ідею, пов'язавши її з необхідністю зробити зусилля і стати освіченою, розумною, обізнаною у власній історії нацією і, спираючись на ці свої можливості, вийти на найвищий рівень у світовому співтоваристві. «Я впевнений, — підкреслив Михайло Згуровський, — що на цьому шляху у нас немає альтернативи».

Нереально говорити, що нині в освіті можна здійснити революційні перетворення, адже освіта — бюджетна галузь і не варто сподіватися

на диво, коли країна в цілому перебуває у скрутному становищі. Тому реальним є збереження наробку минулих часів і надання освіти нових якісних рис для створення можливості інтегрування її в світове співтовариство.

Глобальною проблемою є перепрофілювання освітніх закладів, адже для того, щоб вирішити, які фахівці і в якій кількості потрібні країні чи окремому регіонові, необхідно створити мережу громадсько-державних акредитаційних рад.

Надзвичайно гострою є кадрова ситуація: викладачі не затримуються на бюджетних посадах. Особливо страждає від цього сільська школа, хоча і в містах справи не кращі. Приміром, з першого грудня 1994 р. підвищено оплати викладачам: нині доценти отримують 3–3,5 млн. крб. (за січневим курсом це становить приблизно 23 доларів), а професори — 6–6,5 млн. (відповідно, 45 доларів), але й до сьогодні гроші не виплачено, а інфляція між тим триває. Міністр застеріг від використання силових методів утримання на посаді: треба шукати способів зацікавлення людини триматися свого місця.

Торкнувшись соціальних проблем, Михайло Згуровський зауважив, що найближчим часом буде дуже важко утримувати всю мережу навчальних закладів за рахунок бюджету. Проте в 1995 році набір студентів, в основному, буде збережено: зменшення відбудеться на 15–20% за рахунок спеціальностей, які після здобуття Україною незалежності зробилися непотрібними.

Наступна проблема галузі пов'язана з організацією науки в системі освіти. Існуючий з советських часів поділ науки на академічну, вузівську та галузеву Михайло Згуровський назвав штучним. На часі створення єдиного науково-освітнянського простору, в якому підготовка фахівців і наукові дослідження відбуватимуться на спільній основі.

Далі міністр звернув увагу журналістів на проблему міжнародного співробітництва за нинішніх часів. Україна досить швидко відкрилася світові й українці в переважній більшості виявилися психологічно і професійно не підготованими для співпраці з західними партнерами: це й мовна проблема, і культурологічна, але не в тому сенсі, що українці — люди невисокої культури — вони недостатньо обізнані з культурою інших народів і країн.

Важливим напрямком діяльності міністерства є перегляд законодавчої бази освіти: Закон про освіту не відповідає потребам сьогодення. Держава неспроможна утримувати навчальні заклади на необхідному рівні, тому необхідно надати можливість заробляти гроші, а існуюча законодавча база обмежує їх у цьому плані. І хоча деякі зміни відбуваються, їх явно недостатньо. Останнім часом надано можливість на платній основі зараховувати до 20% студентів. До 10–30% коштів додає плата за навчання іноземних студентів, — і далекого, і близького зарубіжжя, — яка нині становить 1,5 тисяч доларів на рік. Одним з шляхів економічного пожвавлення є оренда приміщень навчальних закладів, яка нині широко практикується. Проте обов'язково до контролю за використанням отриманих коштів повинна бути підключена громадськість навчального закладу.

Гострі суперечки в суспільстві виникли стосовно нової для України форми визначення знань — тестування. Міністр висловився, що надмірне форсування цього процесу, а також недостатнє технічне забезпечення призвели до негативного сприйняття цієї загалом корисної новачії. Вивчення проблеми тестування з метою пристосування її до умов України триває в одній з лабораторій системи Мін. освіти, і поступово послуги цієї лабораторії пропонуватимуться окремим вузам.

Михайло Згуровський повідомив, що статистика засвідчує позитивні тенденції у впровадженні української мови в навчальні процеси: щорічно збільшується відсоток школярів, студентів, викладачів, які використовують українську мову в школах та навчальних закладах. Тенденцію треба підтримувати й надалі, а надмірне форсування цих проблем в окремих регіонах чи навчальних закладах, на думку міністра, може привести до загострення ситуації і втрати тих позитивних позицій, які було досягнуто.

Певний час у суспільстві мала місце дискусія навколо можливих змін у структурі Мін. освіти. Михайло Згуровський вважає, що як таке міністерство має залишатися єдиним, але в ньому треба створити окремі департаменти, які здатні професійно управляти підпорядкованими їм групами навчальних закладів — дошкільними, середніми, вищими. У єдиному міністерстві можна зберегти горизонтальний зв'язок між освітніми закладами, через які проходять діти в процесі здобуття освіти, і не вносити зайві міжвідомчі бар'єри.

«ОГЛЯД ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА» ВИДАНО В УКРАЇНІ

(УЦІС) Уперше в Україні щойно вийшла у світ книжка професора історії українського права та української Церкви, доктора права Миколи Чубатого (1889, Україна — 1975, США) «Огляд історії українського права». Вона подає огляд джерел, прослідковує розвиток державного права в Україні в середні віки — за Київської Русі, Галичини, князівства Литовського. Упродовж багатьох десятиліть ця праця, поширювана як скрипт (на правах рукопису) і правила навчальним посібником для ряду поколінь українських студентів у діаспорі, практично була недоступною не тільки студентам, але й науковцям в Україні. Спільно з Українським Вільним Університетом (УВУ) у Мюнхені видання здійснила Редакція українського ділового журналу «Ноосфера».

Ближчими днями в УВУ відбудеться презентація книжки: видавець УДЖ «Ноосфера», президент Фонду Ноосфери Володимир Іваненко (до речі, він — докторант факультету права УВУ — є титульним редактором видання і автором передмови до твору М. Чубатого) передасть університетові першу частину накладу видання.

У Києві презентацію книжки Миколи Чубатого заплановано провести на початку лютого на базі Центральної міської бібліотеки імені Лесі Українки. Точну дату презентації подадуть окремо.

У січні-лютому книжку Миколи Чубатого одержать книгозбірні та приватні особи, які попередньо замовили видання. Всі, хто бажає придбати «Огляд історії українського права», можуть звертатися безпосередньо до редакції УДЖ «Ноосфера»; 252030 Київ, а/с 235/8. Телефон/факс: (044) 276-40-62.

Володимир ЖИЛА

ЗА ЗДОРОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПАТРІОТИЗМ

Мета зберегти українську державність і продовжити її мирне існування вимагає великих зусиль з боку державного проводу та всього населення України. Цій переважливій справі мусять бути підпорядковані всі галузі нашого життя, починаючи з політичної, а кінчаючи релігійною. Ми мусимо діяти розумно, помірковано й доцільно, виключивши всякі сентименти, почуття, а насамперед — релігійні пристрасті. Нам потрібний здоровий державний патріотизм, націлений на конструктивну побудову держави, пам'ятаючи, що кожен помилковий крок може бути легко використаний нашим північним сусідом, що досі не визбувся імперських прагнень, та тими його вірними підспівувачами, що хочуть зробити нас менше і менша незалежними, а в той же час більше і більше залежними від Росії. Цьому відповідальному завданню мусить сприяти політика, добре врегульовані суспільні відносини, культурна активність та широка релігійна толерантність. Ми не можемо дозволити собі на конфесійний фанатизм, який виростає з релігійних непорозумінь, просякнутих емоціями, упередженнями, хибною інтерпретацією подій та ворожим ставленням до себе, що так часто ділить наш нарід на два ворожі табори, готових навіть до кровопролиття. Україна має достатньо внутрішніх і зовнішніх проблем, які послаблюють її динаміку, підривають її авторитет, роблять її неефективною в обличчі важливих завдань, які треба виконувати, щоб держава розвивалася, міцніла та здобувала в світі авторитет.

В Україні маємо дві головні історичні Церкви — Православну (автокефальну православну) і Греко-Католицьку. Кожна із них має свою довгу історію і свою страшну мартирологію. Наприклад, на початку XV ст. правне становище православних дуже погіршало. Вони на своїй землі були позбавлені права займати державні уряди, а з кінцем цього ж століття позбавлено їх навіть права будувати і ремонтувати їхні храми та заборонено хресні ходи й похоронні процесії. Хмельниччина знову принесла Уніятській Церкві велику руїну, бо на всіх просторах, огорнутих козацьким повстанням, уніятські духовні і вірні, прихильні унії, були нищені. Протиуніятська політика Хмельницького та його наступників заганяла уніятів у пропольський табір для рятування своєї віри та життя. За часів большевиків обидві Церкви втерпіли страхіття. Уже 1928 року почалося переслідування Автокефальної Православної Церкви в Україні (УАПЦ), а згодом і її нищення. Більша частина

єпископів та священників була арештована, тортурована і заслана. В кінці 1930 року на Україні вже не було ні одного єпископа Автокефальної Православної Церкви. Єдиний, хто залишився живим, був єпископ Іван Теодорович, який 1925 року переїхав до Канади, а звідти до США. 1946 року подібні тортури зазнала Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ). Під примусом совєтської влади було тоді скликано церковний собор, який визнав недійсною Берестейську унію 1596 року та зліквідував УГКЦ, а кепкуючи собі з християнського світу, проголосив її злуку з Російською Православною Церквою. Заарештовано тоді всіх єпископів з митрополитом Йосифом Сліпим на чолі включно та розпочато страшні репресії проти духівництва і вірних, що не захотіли перейти на московське православ'я. Така сама доля судилася УГКЦ в Карпатській Україні. З усього греко-католицького єпископату після 18 років тортур живим залишився лише Митрополит-Страдник Йосиф Сліпий і єпископ Іван Бучко, який від 1939 року перебував у Римі. Поза межами СРСР лишилася тільки одна греко-католицька єпархія в Пряшеві. Але і її в 1950 році знищила чеська комуністична влада на доручення Москви. Розгром УГКЦ був важким ударом для вірних, які однак нескорилися перед Москвою, а перенесли свою Церкву в катакомби. В обороні цієї Церкви виступили найвидатніші церковні діячі різних країн. Сильно протестував в обличчі цього насильства і Собор Єпископів УАПЦ. Папа Пій XII висловив свій протест в Енцикліці з 1946 року.

Тут хочеться сказати хоча кілька слів про УГКЦ в Галичині та про ту велику роль, яку вона відіграла в історії української культури. Вже з XVIII ст. вона твердо стала на захист української народності та української культури. З лав її духівництва вийшла перша українська інтелігенція Галичини — вчені, вчителі, письменники, громадські діячі, а особа митрополита Андрея Шептицького, постать світового значення, піднесла її авторитет на небувалі висоти.

А тут апологети незнання історії намагаються всіляко применшити УГКЦ і пишуть, що, мовляв, жорстокою неправдою є, що УГКЦ була найбільш переслідуваною. Не знаю, чи таке визначення може вжити людина, яка себе шанує, бо тоді вона повинна шанувати й інших, зокрема пролиту кров і тих мучеників, що віддали своє життя за національну святість. Але виходить, що ми нічого не навчилися під комунізмом і вживаємо ті самі штампи, якими вони обкидали наш нарід і наші Церкви протягом 72 років. На мою думку, це не конфесійний фанатизм, це шкідницька робота, що спричинює непотрібний заколот, який шкодить нам сьогодні при будові своєї держави. Тут треба розумно цінувати всі зусилля, коли вони були спрямовані для добра українського народу. А вони справді були і то з боку УАПЦ і УГКЦ. Тому така писанина не служить конструктивному підходу до справи, не є ані внутрішньою, ані зовнішньою передумовою для збереження нашої державної незалежності, та що більше — не сприяє потрібному мирові і творчій співпраці для добра нашого народу. Я вважаю, що тортури, яких зазнали обидві наші Церкви, заслуговують на найвищу пошану, яку ми можемо їм виявити.

Також повною нісенітницею є писанина, що, мовляв, з сумом треба констатувати, що під тиском Ватикану, якому справа України і її національних інтересів була, є і буде чужою, УГКЦ перестала бути носієм національної ідеї. Хто ж тоді розбудував УГКЦ після Другої світової війни, коли ця Церква залишилася всього з одним єпископом, хто допоміг врятувати наших полонених в Ріміні від примусової репатріації (в той час велика їх частина складалася з православних, що пішли туди рятувати своє життя), хто рятував наших нещасних людей від репатріації в Німеччині та в Австрії, хто фінансував нашу науку та добрих кілька десятків книг, що вийшли в Німеччині на міжконфесійні теми. А вже найбільше причинився до міжконфесійного порозуміння таки Папа Іван XXIII. Своєю прихильністю до Сходу, намаганням до зближення і єдності, Папа викликав особливий душевний клімат серед народів Західної Європи, які за високим прикладом Вселенського архиєрея звільнилися від своєї колишньої обрядової обмеженості. Настанова папи створила прямо історичний перелом. Дехто з наших єпископів зумів використати його і вивести наше церковне життя на вищий рівень, надавши йому належного престижу та створивши видимий центр загального українського церковного і громадського єднання.

Саме про це єднання і пише о. архипресвітер Палладій Дубицький, адміністратор УАПЦ в Німеччині та Австрії. Він так змальовує цю переважливу справу: «Дуже мені приємно підкреслити, що в часі минулих 30 років наша співпраця (з єпископом Платоном Корниляком, Екзархом Українців-Католиків у Німеччині і Скандинавії, — В. Ж.) для добра наших поневолених Церков у Рідному Краю (лист писаний 15 жовтня 1989 року) та тут на території Німеччини набрала на славу Божу дійсно братського і соборницького змісту, соборними молебнями та панахидами, якими відзначаємо молитовно наші національні свята та суспільно-громадські імпрези. Вивершенням цієї співпраці було величаве 1000-ліття Хрещення Руси-України в Німеччині».

Ці факти треба зважити і тільки тоді можна говорити про дійсні відносини поміж УАПЦ і УГКЦ. А тому, що українці греко-католики є такі самі українці, як православні українці, боротьба за українську католицьку Церкву є тут же і боротьбою за інтереси України. І таким чином українські греко-католики мають повне право на свою Церкву не тільки в Києві, але в будь-якому місті України, де є українська католицька громада, як також Православна Церква має право на існування в будь-якому місті України. Тільки таке розв'язання справи повинне привести до порозуміння, яке нам сьогодні дуже потрібне. До речі, цього нам треба вчитися від інших народів, які мають більше ніж одну Церкву, як американці, німці, французи, британці.

А я таки чомусь не можу повірити, що бешкет в Києві вчинили українці православні з Галичини. Ідея напевно зародилася серед православних Московського патріархату, а щоб зробити це для нас тривожною справою, вони замішали тут православних Галичини. Слідкуючи пильно за потягненнями Москви чи то в галузі відірвання від України Криму чи Донбасу, чи перебрання Чорноморської фльоти, чи ядерної

зброї, всюди бачимо злющу імперську руку, яка брехнею і шантажем хоче переконати світ, що справа вже розв'язана. Хто міг сподіватися, що в Масандрі 3 вересня 1994 р. демократ Єльцин, ледве стоячи тоді на ногах, процідить крізь зуби, що, мовляв, від нині Чорноморська фльота і порт Севастополь належать Росії, а також і ядерна зброя, бо та справа уже розв'язана. А релігійні справи є також одним із засобів, щоб у мутній воді ловити рибу й тому і тут можна брехати, щоб тільки спричинювати заколот в Україні, зокрема в процесі розбудови держави.

І тому я не добавав би тут спалаху і не надавав би цій справі якогось окремого значення. Перебуваючи 1992 року п'ять місяців в Україні і подорожуючи по її різних малих містах і селах, я чув від авторитетних людей, що головною причиною непорозуміння між українцями-католиками і православними є заздрість, що українці католики користуються широкою допомогою діаспори, а далі говорилося про церкви, які в більшості випадків переходили у Галичині в католицькі руки, бо вони їх в минулому побудували і ними постійно користувалися до 1946 року. Коли в даному місті чи у великому селі є дві церкви, там непорозумінь немає. У більших містах ці справи виглядають дещо інакше. Там можна почути і про догматичні різниці, і бути свідком серйозних релігійних дискусій.

Таким чином, над релігійними питаннями треба дещо глибше призадуматися, треба розшукати коріння непорозумінь, коли такі є, а мені чомусь здається, що їх немає, а ми їх штучно створюємо.

Я справді вітаю поведінку Глави УГКЦ Кардинала Мирослава Любачівського, який в Києві не старався вступати в дискусії з бешкетниками, ані не просив влади, щоб дала офіційний дозвіл на молебень в церкві-музеї св. Кирила, а відслужив молебень просто неба напевно з великою дозою огірчення, бо молебень служив він в присутності високих церковних достойників з папським нунцієм на чолі, в присутності представників влади та представників дипломатичного корпусу. Це нагадує мені розмову з сьогоднішнім покійним Патріархом Мстиславом, який розповідав, як то священники Православної Церкви Московського Патріархату служили безконечні панахиди біля пам'ятника Шевченкові в Каневі, а йому не дозволили навіть піднятися туди по сходах. Він також не протестував, а спокійно сидів вниз і розмовляв з мистцем Іваном Гончарем. Він також пережив там чимало огірчення, але його ніколи не виявив. Так поступають великі люди, які шанують себе і з бешкетниками ніколи не вступають у дискусії.

Я глибоко вірю, що коли ми будемо пильно вивчати заповіді Патріарха Сліпого й Патріарха Мстислава, ми зуміємо вилікувати нашу громаду від конфесійного фанатизму та повести її до консолідації, що стоїть на одному з перших місць порядку денного і тому є дуже актуальною в наші дні.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЗА ТУМАНОМ НІЧОГО НЕ ВИДНО

ПИТАННЯ: Чи передбачає програма реформ Л. Кучми ліквідацію колгоспів?

ВІДПОВІДЬ: Програму реформ Л. Кучми укладено за рецептами, запозиченими з практики ССРСР, коли програмні положення можна трактувати і в цей, і в інший бік. Наприклад, у комуністичних програмах говорилося про потребу розвитку національних культур і разом про потребу інтернаціонального єднання народів. Перше записувано до програми про людське око, а друге — русифікацію — здійснювано на практиці.

Щось подібного зустрічаємо і в програмі земельної реформи Л. Кучми. Прислухаймось до його слів: «Моя політика полягатиме в тому, щоб підтримувати всі наявні форми власності — державну, колективну, приватну... перш за все мої дії буде спрямовано на енергійне утвердження на селі досить широкого простору для приватної власності на землю».

Що це таке «досить широкий простір для приватної власності на землю»?

«Досить широкий простір» — це «обмежений до певної міри простір». Президент хоче лімітувати приватну власність на землю певними межами. Якими? Цього у доповіді не сказано. Зате маємо заяву Л. Кучми в інтерв'ю журналові «Шпигель», де він каже, що має намір приватизувати присадибні ділянки колгоспників. І там же він говорить: «Посівні площі краще передати в оренду на 99 років».

Тепер стає ясно, про який «обмежений простір» говорить Кучма. Він та його дорадники хочуть закріпити за селянами присадибні ділянки, тобто створити юридичну підставу для оподаткування їх.

А що таке «посівні площі», які Президент має намір передати в оренду?

Це колгоспні та радгоспні землі. І ці землі Кучма має намір передати в оренду колгоспній мафії. І про це знову-таки сказано у програмі Президента. Проголосивши патетичну фразу, що «Земля має належати тим, хто її обробляє», він додає: «Хоча ми не можемо допустити штучного подрібнення земельних угідь». Той, хто вмів читати між рядками, зрозуміє, що колгоспи як були, так і лишаться.

Тим, хто розуміє большевицьку новолексику, Л. Кучма додає таке: «...прискорене і в той же час виважене, державно регульоване запровадження у сферу аграрного виробництва приватної власності на землю — це шлях не до розбазарювання, як намагаються довести окремі політичні сили, а навпаки — до реального утвердження землі як національного багатства держави».

Та й справді, приватизація присадибних ділянок нічого не змінить у мафіозному користуванні землею, яким насправді є так зване колективне господарювання. «Розбазарювання» землі не буде. Приватизацію землі буде «виважено» і «державно регульовано».

Той, хто за цими словами бачить кардинальну земельну реформу, ще раз переконається, що на м'яко постелений постелі не завжди м'яко спиться.

Недивно, що комуністи та «аграрії» у Верховній Раді зрозуміли Президента і схвалили його плян реформ.

Після затвердження пляну реформ Л. Кучма видав указ, де серед іншого говориться, що кожен член колгоспу може вийти з нього й отримати у своє користування аж до 50 гектарів землі.

Взявши до уваги наставлення Л. Кучми не «розбазарювати» «національного багатства», можна прийти до висновку, що це декларативне положення записано в указі для годиться. Практично ж на місцях колгоспна мафія не дозволить селянам ставати самостійними хліборобами. Для того, щоб указ Кучми діяв, треба zarazом видати указ про притягнення до відповідальності тих, хто гальмуватиме здійснення цього права колгоспників, передбачивши найсуворіші заходи до тих, хто псуватиме техніку та посіви фермерів. Треба також прийняти ряд інших постанов: про обов'язкове надання колгоспами в оренду хліборобам техніки, укласти графік здійснення такої оренди, установивши конкретно, коли і на який термін колгоспи зобов'язані орендувати техніку фермерам. Треба надати новим фермерам цілий ряд пільг: в оподаткуванні тощо.

Без цих додатків указ Президента лишиться декларативною обіцяною і більше нічим.

Отже, як на мене, реформи Президента не передбачають кардинального скасування колгоспів, цієї системи рабства ХХ століття. А без ліквідації рабства не буде ні вільного ринку, ні демократичного суспільства.

НЕ ТА ДЕМОКРАТІЯ

ПИТАННЯ: Чи можна погодитися з висновками міжнародних спостерігачів, що вибори в Україні проведено, хоч і з порушеннями, але демократично?

ВІДПОВІДЬ: Поперше, треба сказати, що сама кількість міжнародних спостерігачів була мізерно малою: 500 спостерігачів на країну з 50 мільйонами населення. На виборах у Сальвадорі — країні з кількома мільйонами населення — було 2.000 міжнародних спостерігачів. Отже, спостерігачів було недосить для винесення обґрунтованого висновку. До того, як свідчать деякі спостерігачі, більшість їхніх колег зосередилася у Києві, де їх не було аж так потрібно.

На ділі, міжнародні спостерігачі не заглядали до глухих кутків, до військових частин, до місць ув'язнення. Як там проходили вибори — один Бог знає.

Ераст Гуцуляк, який відвідав виборчі дільниці на Вінничині, свідчить про кричущі порушення закону про вибори на сільських дільницях: на кожній дільниці був представник влади, голова колгоспу тощо, як спостерігач від районної ради. Такого закон не передбачає. На дільницях мали бути лише представники кандидатів. Присутність голів колгоспів на дільницях засвідчено практично по всій Східній Україні.

Є багато повідомлень з виборчих дільниць Східньої України, що представників демократичних кандидатів зовсім не допускали на виборчі дільниці. Не допускали їх і до підрахунку голосів. Іншими словами, виборчі комісії на місцях мали повну волю фальшувати наслідки виборів. Затим, що місцеві органи влади складаються на 90 відсотків з колишньої номенклатури, такими були й виборчі комісії. Тобто проведення виборів було доручено «колишнім». Тому й не дивно, що за таких виборів комуністи дістали досить великий відсоток голосів. Не сумніваюся, що велика частина депутатів дістала свій мандат завдяки фальшуванню.

На сільській дільниці в окрузі, де кандидували голови соціалістів О. Мороз і демократ О. Шевченко, виборцям подавали бюлетені з викресленим прізвиськом О. Шевченка. Як на мене, досить цього факту, щоб визнати вибори у цій окрузі недійсними і призначити нові вибори, цілковито перемінивши виборчу комісію.

Той же Е. Гуцуляк свідчить: «Я відвідав 16 виборчих округ і тільки у трьох бачив спостерігачів демократичного забарвлення».

Спостерігачка на дільниці у Білій Церкві спіймала виборця, який кидав до урни 100 бюлетенів. Ніхто не поцікавився, від кого цей виборець дістав зайві бюлетені, які мали бути на пильному обліку у членів виборчої комісії. І коли одного махінатора спіймано, то скількох не спіймано? У даному разі так само, як на мене, належало б дискваліфікувати насамперед виборчу комісію і скасувати вибори.

На виборчих дільницях у Криму відверто йшла агітація за те, як голосувати. На багатьох виборчих дільницях висіли портрети партноменклатурних кандидатів.

До цього всього треба додати передвиборний терор: у багатьох округах відомі факти побиття демократичних кандидатів. У самому Києві викрадено активіста Руху М. Бойчишина, що не могло відбутися непомітно без сприяння певних органів влади. Чи можуть виборці вільно виявляти свою волю в обстановці терору?

Усе сказане переконує мене особисто, що вибори в Україні проведені не тільки з порушеннями, але й відверто підфальшовано.

КРИМСЬКІ ПОДАРУНКИ

ПИТАННЯ: Яка, на Вашу думку, дальша доля Криму?

ВІДПОВІДЬ: Цей подарунок Хрущова Україні з перших днів свого приєднання до УРСР завдавав тільки збитків. Приєднання Криму до України було актом, спрямованим на розвантаження бюджету РСФСР

і покладення видатків на Чорноморську ескадру, на УССР. Продовж 40 років УССР, а тепер Україна утримують цю військово-морську одиницю ССРСР, а тепер Росії. Додати до цього треба велику кількість пенсіонерів — військових і цивільних — що осідали в Криму після праці у всесоюзних структурах. Увесь цей ненадлений елемент утримувала й утримує Україна. За свідченням І. Юхновського, Крим щороку «з'їдав і з'їдає» 15 відсотків бюджету України. І це тоді, коли на програми національного відродження не було коштів. Таким чином, замість відроджуватися національно, Україна годувала й утримувала понад мільйон українофобів, чийм завданням було і є ліквідувати українську незалежність.

Та вернімося до часів Хрущова. Дуже скоро після приєднання Криму до України, а саме 1958 р., Хрущов подарував країні закон про школу, згідно з яким вивчення української мови у школах України перестало бути обов'язковим і стало залежати від бажання батьків. Я не маю жодного сумніву, що до ухвалення цього «закону» доклала рук кримська советська аристократія, котра не хотіла, щоб діти вивчали «бандерівську» мову. Вони зверталися зі скаргами до Москви, і Москва подарувала їм відповідний «закон», який zarazом завдав страшного удару станові української мови в усій Україні. Це був один з найрадикальніших кроків у напрямку тотальної русифікації українців. Отже, з перших днів свого «українського статусу» Крим шкодив Україні, денаціоналізуючи її остаточно.

Тому шовіністичні кола, які розуміють цю роль Криму в Україні, тримаються «проукраїнської» позиції. Вони хочуть формально числитися у складі України, брати участь у виборах президента і парламенту, а отже, впливати на політику Києва, штовхати його в обійми Москви і разом мати всі прерогативи незалежної держави, включно з кримським громадянством, військовими силами, власною дипломатичною службою. Цю позицію дуже схвально сприймають у Москві: московські достойники вже не раз виступали із заявами, що вони не претендують на Крим і вважають його складовою частиною України.

Очевидно, що така «далекоглядна» політика куди бажаніша Москві, ніж відверте зазіхання на Крим, що його сповідували Руцькой, Хасбулатов та інші імперці. Москва може тішитися тим, що така політика приносить їй бажані наслідки.

Візьмімо останні президентські вибори. У виборах узяло участь 26,883.642 виборців, з них 1,041.671 від Криму. Виборців без Криму 25,841.971. За Кучму проголосувало 14,016.830, серед яких 1,041.671 голос належить кримцям. Без Криму за Кучму голосувало 12,975.169 виборців, а це лише на 54.684 голоси більше від половини виборців. Це становить трошки більше від 50 відсотків голосів, навіть не 50,5 відсотків. Врахувавши, що ці дані Центральна виборча комісія оприлюднила 14 липня, коли ще не було всіх даних із закордону, а також той факт, що на чорноморських кораблях служить не менше 40.000 громадян України, котрі під тиском офіцерства й «дідів» «проголосували» за Кучму, то можна цілком певно говорити, що Україна без Криму не обрала б Кучму. Бувши в Україні, ці 40.000 громадян голосували б не так, як їм наказували офіцери-українофоби.

Дальші подарунки Україні від Криму такі: піднесення російської мови до рівня державної, скасування українських державних символів і державного гімну, підписання кабальних угод з Москвою, об'єднання армій СНД, єдине громадянство СНД.

Усі ці, як твердить президент Кучма, заходи для зміцнення незалежності України неможливо буде протягнути чи то у Верховній Раді, чи то шляхом референдуму, без «істотної» допомоги кримських виборців.

Отакий зиск має Україна від хрущовського подарунку.

Чи ж вистачить у нашої еліти мудрости зрозуміти, що не всі подарунки дають користь, і що від деяких задля добра України треба відмовляться?

ЗАЯВА

Головного Проводу Конгресу Українських Націоналістів

(УІС) Лідер ЛДПР В. Жириновський заявив у інтерв'ю кореспондентові «Всеукраїнських Ведомостей», що російська армія прийде в Україну, знищить все на своєму шляху і поставить свої гарнізони в тих місцях, де чинився опір центральному режимові. Ці слова належать лідерові найпотужнішої політичної партії Росії, який вкортці може реально претендувати на президентське крісло в Росії. Стверджуємо, що подібного зухвалого цинізму у виступах політичних лідерів світ не бачив від часів Адольфа Гітлера.

Конгрес Українських Націоналістів ще раз привертає увагу владних чинників України до загрози нашій державности, що існують з боку неоімперських шовіністичних кіл Росії. З огляду на це наголошуємо на необхідності здійснення рішучих політичних кроків, які вже неодноразово пропонувалися Конгресом:

- негайний вихід України з СНД;
- призупинення одностороннього ядерного роззброєння;
- припинення переговорів з Росією щодо Чорноморської флотії, і щодо договору про так звані дружбу та співпрацю;
- скасування кримської автономії;
- встановлення режиму закритих кордонів України;
- розробка заходів щодо забезпечення відбиття можливої агресії зі сходу;
- забезпечення інтеграції України в Європейські структури безпеки.

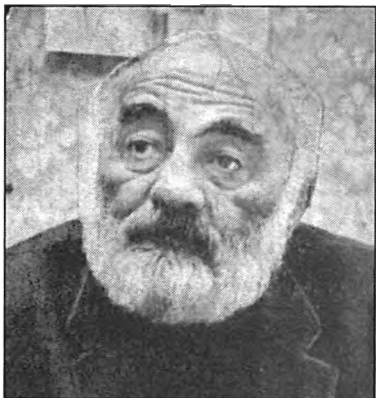
С. Стецько

Голова
Конгресу Українських Націоналістів

Присвяти

Ольга ПЕТРОВА,
художник, д-р філософії

ПРЕДТЕЧА

*«Подзия, должно быть, состоит
В отсутствии отчетливой границы»*

Борхес, Письмена Бога
М., 1992, — 226 с.

Чорне — біле. Небо — рілля. Осаяння — занурення в непотреб. Крила янголів — глуха пов'язка на очах диявола. Дружба — байдужість, але зрада — ніколи. Прозорість печалі — гострі ножі глузливого сміху. Все це — Він, як уособлення, синтеза протиріч, втілення хисткого плину життя, що існує на берегах між радістю Різдва і таємницею відходу у Вічність.

Пам'ятаєте, у фільмі Сергія Параджанова «Колір гранату» («Саят-Нова») — незораним полем іде окрилена дитина, підходить до чорної межі, зупиняється, щоб в останньому кадрі злетіти під склепіння храму.

...Помирає поет. На кам'яній підлозі горять свічки, їх сотні, тисячі, стільки, скільки було друзів у Майстра. В теплому мерехтінні Вогню синьо спалахує бірюза. Виструнчене тіло перехрещено лінією розкинутих рук...

Якийсь чолов'яга, мурмочучи щось про давнє, цеглинами закладає вікна храму — лаштує домовину. Та летюча дитина — поетова душа здійснюється для вічного життя.

Нам, хто лишився, щоб у долонях зберегти запалені Майстром свічки, Він заповідав мудру простоту своїх притч, втілених у вишукано-естетизованих кінострічках та колажах. Але, на жаль, фантазмагорійні щоденні імпровізації, «домашній театр» С. Параджанова, його хеппінінги лишилися тільки в пам'яті друзів. В цьому театрі були розиграші, на зразок «капустників», переодягання, зміна масок, образів; там найпарадоксальніші думки висловлювалися у формі жарту, гри, у засмальцьованих сленгових стереотипах, елітарне поєднувалося з текстами вулиці. З цього народжувалася химерна режисура «Вистави одного вечора», часто густо подарована кільком щасливцям.

Для друзів Сергія на священну гору Мтацмінда опустилася глуха ніч. Нема більше для чого долати карколомну вулицю Бесіки. Вона провадила до неба в оселю Маєстра. Не під'їжджають галасливі гості,

не виходить зустрічати їх усміхнений чарівник. І навіть тбіліські художники після смерті С. Параджанова перестали бачити одне одного. Як перлини з розірваного намиста, розсипався по майстернях та оселях величний хор друзів. Тужить за господарем сріблястий платан, все на щось очікує, обережно торкаючись листям брилець балькону. На підлозі дощі ще не змили рожево-золотавих і синіх плям; вони лишилися від живописних вправ того, чий голос, мабуть, ще промовляє до платану.

«Ночь на Святой горе была так бесподобна, Что я всегда храню в себе ее черты И повторяю всегда дословно и подробно, Что думал и шептал тогда среди темноты»¹. Шлях на Святу гору, де майже на Верхівці — на вулиці Коте Месхі притулився родинний будинок Параджанових, завжди асоціювався у мене зі шляхом на Голгофу, бо ж саме цвинтар увінчує Мтацмінду. Передчуття кожної зустрічі з Сергієм окрилювало й водночас наповнювало нез'ясованою тривогою, мабуть — передчуттям його мученицького шляху, надто вільно він жив у суспільстві, подібному до казарми.

Голгофа... В 1973 році, напередодні арешту, Сергій Йосипович зробив колаж з такою назвою. Проста за художніми засобами, композиція вражає глибиною суму. Сергій творив свої колажі як дитина, що з ганчірок робить ляльки. Ось і тут на шматок фанери наклеєно дві ганчірки: синя — небо, чорна — земля. Шматочки золотого шитва та мережива означали кущики. Де-не-де вони проросли на голій землі. Мереживо було прикуте до дошки металевими дротиками та зігнутими цвяхами. Найніжніше присилене невідповідним — згвалтовано грубим. Металь цв'яхів болюче коле око, а в синьому небі — сльозами виблискують грані кришталю; то Бог-Отець плаче за своєю дитиною — Сергій передчував власну Голгофу.

Потім, у неволі, Параджанов рятуватиме себе від жаху, від бруду й розпаду в колажах — ніжних спогадах про друзів, сина, Світлану, — вона завжди була його «прекрасною дамою», «Притча про сина», «Локон сина», «Марки із зони» та ще багато інших творів сьогодні є окрасою «Кімнати моєї долі» в єреванському музеї С. Параджанова.

Кожна його композиція — нанизування на одну емоційну вісь безліч асоціативних образів-знаків. Ось колаж «Пам'яті Фаберже». Образ ренесансної пані з репродукції Доменіко Венеціано прикрашено справжніми мушлями, перлинами, дорогим камінням. Вишуканий профіль оповитий бароковим узором. Декоративне буяння відкриває естетичний захват маестра. С. Параджанов «цитуює» образ XV століття, — «прийом» найтиповіший для колажів. Перетлумачення клясичних взірців є в кожній композиції. Ось «Варіації на тему Пунтуріккіо» або «Кілька епізодів з життя Джоконди». Образ Монни Лізи набуває багатозначної неокресленості, того нового «параджанівського» змісту, якого не було в Леонарда да Вінчі. Що це, зухвалість? Так, але в той же час — ні. Сенс знаходиться десь посередині, між «цитатою», часто-густо «зниженням» клясичного взірця, та «новим життям» того, що давно є відомим. В

¹ Н. Бараташвили «Сумерки на Мтацминда». Пер. с груз. Б. Пастернака.

С. Параджанов біля могили А. Тарковського. Париж, 1988.

колажах традиційне, навіть хрестоматійне набуває дивовижної значущості, гостроти. Образ рухомий, нібито мінливий — він живе, здається, на тремтливій стрілці барометра.

В театралізовано-дійовій системі бачення світу, властивій С. Параджанову, знайшли життя найтипівіші риси постмодернізму — найавторитетнішого художнього явища другої половини XX століття. Постмодернізм використовує не текст, а цитату (тобто фрагмент); вільно мандрує в історію — звідси мішанина стилістичних форм (постеклектизм), непрезентабельність, карнавальна зниженість образів, уособлення їх у символах. Для творів постмодерних властивим є унаочнення дійства, тобто прилюдне виконання образу в процесі гри. Безумовно, Сергієві Параджанову, як генієві інтуїції було ні до чого знати, що ці поставангардні риси мистецтва класифікували й описали філософи Іхаб Хассан, Мішель Буко та Жак Дерріда. Аж ніяк не цікавлячись теорією сучасного пошуку, С. Параджанов саме його уособлював. Навіть за життя Сергія було зрозумілим — він належить такій системі художнього мислення, яка не має нічого спільного з будь-якою нормативністю, особливо з соцреалізмом. Саме тут є зерно художнього та соціального конфлікту мистця, що жив у суспільстві, закритому для вільної творчості.

Чи існував в СРСР 70-х років постмодерністський кінематограф? Так, у гнаних тоді А. Тарковського та С. Параджанова. У своїх фільмах, колажах, а також у сценаріях — ще зовсім невідомій сторінці його творчості, майстер не обтяжує подробицями окресленого, раз і назавжди завершеного сюжету, нема й моралізаторства, дидактики. Образи С. Параджанова — не споруда, а лише цеглини, з яких ця споруда з'явиться у свідомості глядача. Художник пропонує образотворчий «словник», — нам текст домислити, створити, кожному знайти відповідний зміст. Отже, художник збуджує фантазію, а далі, підкидаючи хмизу в багаття, у гарячих потоках творчого лету підносить здатних до співтворчості на цьому крилі до чарівного світу метафоричної неокресленості. Ось і вся таїна гіпнотичного впливу мистецтва С. Параджанова, чия суб'єктивна думка жила начебто на пуантах, промовляючи до глядача-партнера.

«Я не професіонал і забороняю критикам вважати мене професіоналом», — записав Маестро. В цій категоричності відчутний захист людини, що втомилася від болю, образ, втручання в його життя, яка прагне, що хоча б мистецтва не торкалися скальпелем холодної аналізи. Більш вагомим є інше визнання: «Я одержав 60 золотих медалей. За що? За смак, за те, що я вмію втілити плястику... Я шукаю те, що лежить у природі речей. Природа допомагає віднайти, зафіксувати красу й благоговіти перед нею»².

«Благоговіти», це й була властива Параджанову форма спілкування зі світом. Тому екстравагантність новаторства поєднувалася з шанобливим ставленням до традиції, відчуттям особистої приналежності

² З автобіографії.

до багатівікового культурного потоку. В естетиці С. Параджанова багато важить прадавнє ритуальне мистецтво Кавказу та України; жест, поза, символіка кольору, руху. Суб'єктивно пережита та перетлумачена спадщина арабської та християнської культур втілюється в параджанівському «суперман'єризмі», що складається зі стильової еклектики. Це була його творча метода й водночас — верхівка наймодернішого мистецтва Америки та Європи наприкінці ХХ століття. До речі, саме на цих засадах сьогодні працюють київські поставангардисти. Луна від чарів С. Параджанова не згасає в Києві, Тбілісі, Єревані, в Парижі та Нью-Йорку. Навіть у «Снах» геніального Курасави знаходимо рефрен від «Саят-Нови» («Кольору гранату»).

Історія всьому знаходить належне місце. Марноти, випадковости, тимчасові кумирі тануть у часі, як крижинки. Натомість, як скеля з мороку, на чільне місце виступає творчість міцної художньої особистости. Де ті, хто правили «бал сатани» в мистецтві та поза ним у 60-70-х роках? Їх нема і не буде ніколи. Все яснішає і набуває естетичної ваги художня спадщина Сергія Параджанова.

Стверджуючи своє, Сергій ніколи не заперечував іншого, коли воно було талановитим. Йому не закинеш творчого екстремізму. Відоме напрочуд уважне його ставлення до будь-якого творчого зусилля: до духового аристократизму Г. Гавриленка, до інтуїтивного артистизму сільського хлопця А. Фуженка. Пам'ятаємо ентузіазм, який викликало у Сергія експериментаторство В. Ламаха, Е. Коткова, М. Грицюка, Г. Хачатряна, З. Ніжарадзе. З якою серйозністю він сприймав традиціоналізм Г. Якутовича, Н. Рапая, М. Ігнатова та ще багатьох. В той же час його власна творчість набувала індивідуальних рис.

З постмодернізмом Параджанов був на «ти», але його феномену не зрозуміти, якщо, зосередившись на грі десакралізованими формами (як у композиціях з Джокондою), лишити поза увагою те, від чого постмодерністи тікають, як чорт від ладану, а саме: родинні сантименти, тепло дружніх обіймів, ласку очей, закоханість, відсутність цинічного глуму. Без спогадів про дитинство, про матір — Сіран Давидівну, про побут старого Тіфлісу не могло бути С. Параджанова. Його творчість була «теплою», багатозабарвленою, як кольоритна атмосфера Тбілісі, де християнсько-візантійська традиція «взяла шлюб» з культурою арабського Сходу, а елітарне мистецтво ніколи не відокремлювало себе від фолкльору. Культурний колаж — душа Тбілісі. Вона сформувала геній Параджанова, спосіб його мислення. Відповідно до нього, Сергій у своїх історико-культурних метафорах спромігся навіть не на діалог — на «полілог» з історією. Його він вів під шатами іронії, дитинно не уявляючи собі, що втілює найпринциповіші відкриття теоретиків світового постмодернізму.

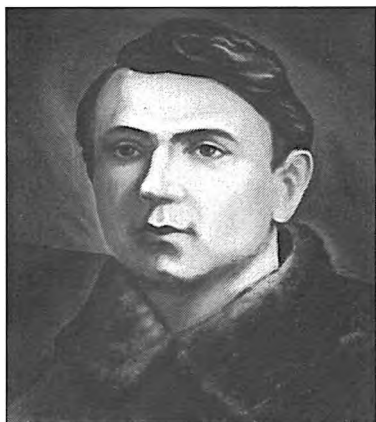
Як і годиться генієві, він став відкривачем нового художнього мислення, довів обмеженість соцреалістичної догматичности, але й вислизнув з-під «солодкого полону» постмодернізму, нормативність якого так сумно тяжіє над багатьма молодими, зокрема над молодіжною групою з «Паризької комуни» та «Простору культурної революції» українських мистців (назви виставок у Києві 1992-94 р.р.).

Романтизм параджанівського «мемуаризму» живе у веселому товаристві з театралізованою метафорою. Безперечно, Сергій був режисером творчого пошуку покоління кінця 60-поч. 70-х років, він став претечею «постмодерністської ситуації» 90-х років.

Марта МАРУСЕВИЧ,
Львів

ЗАМУЧЕНИЙ ЗА ВІРУ ХРИСТОВУ І УКРАЇНУ

(54-ті роковини від дня смерти Степана Попіля)

Старовинне село Малнів... Лежить воно в Галичині на Мостищині, недалеко від Перемишля. У давнину було вкрите непрохідними лісами та багнами. Назву Малнів дехто виводить від назви малини, кущі якої ще й цього літа густо росли у лісових гущавинах, а інші — від мало придатних для землеробства нив: «мало нив» — Малнів. Недалеко від села пливе річка Вишня. Є дві церкви, присвячені святій Параскевії. Одна стара, з XV століття, з якої, на жаль, залишилися лише дерев'яні брили, поскладані одна на одну. А в тіні старезних лип — нова, велика, мурована, унікальна своєю оригінальністю церква.

Цікавий факт: недалеко від церкви побудована капличка на честь Пресвятої Діви, в якій є вода, котрою люди лікують усілякі недуги. Є в селі й кілька цвинтарів. Найдавніший — довкола «старої церкви», а за селом новий цвинтар, де спочиває прах стрільців УГА, вояків ОУН-УПА, малнівців, які полягли за волю і незалежність України в бою з енкаведистами та іншими загарбниками.

Морозне недільне передобіддя 13 листопада 1994 р. Городяни, мешканці навколишніх сіл, гості після Служби Божої зібралися на панахиду, присвячену 54-им роковинам замордування більшовиками свого односельця, активіста національного руху Степана Попіля.

Люди з вінками й квітами щерть заповнили чималий майдан біля могили. Той день, мабуть, назавжди закарбується в нашій пам'яті. У передніх рядах — церковний хор, гості зі Львова, представники всіх конфесій, ветерани ОУН-УПА, а далі — діти, молодь і старші.

Панахиду відправив греко-католицький священик. Душа раділа, що в Малнові немає міжконфесійних суперечок, які вигідні тільки ворогам, а нам завдають лише шкоди.

Фрагмент з святкового відзначення св. Пам'яті

Промовляє Григорій Федина

Пам'ятник

Учасник національно-визвольних змагань Григорій Федина розповів про Степана Попіля, людину, яку без будь-якого перебільшення можна назвати справжнім українським патріотом і водночас мучеником за віру Христову.

Народився Степан Попіль 16 серпня 1904 року в Арламівській Волі Мостиського повіту, в родині священика. Мати — Степанія, трагічно загинула ще в 1928 році, залишивши на чоловіка малих дітей. Попіль закінчив українську гімназію в Перемишлі, а також філософський факультет Підпільного Українського, а тепер Державного університету ім. Івана Франка у Львові, і доклав чимало сил для поширення культурно-освітньої роботи в селі та окрузі. Обдарований музичними і співацькими здібностями, Степан Попіль довів до досконалости світський і церковний хор, а драматичний гурток (режисерований проф. Попілем) діставав свого часу на обласних змаганнях нагороди за мистецьку діяльність.

Попіль, як і тисячі інших малнівців, гаряче любив свій нарід і Україну. Власне, це не було до вподоби енкаведистам, за це вони його й переслідували.

В 1940 році большевики закатували С. Попіля.

Поховали його на новому малнівському цвинтарі. На могилі споруджено високу піраміду з хрестом. На піраміді напис: ПРОФЕСОР СТЕПАН ПОПІЛЬ, ЗАМУЧЕНИЙ ЗА ХРИСТОВУ ВІРУ Й УКРАЇНУ.

Заступник голови Виконкому з гуманітарних питань Іван Саган підкреслив важливість цього заходу, зазначивши, що активна участь молоді в процесі пізнання трагічних сторінок нашого народу є міцною запорукою високої громадянської свідомости будівничих України. Історик Марія Кузова, вчителька німецької мови Марія Жила, а також голова малнівського «Меморіалу» Михайло Яксманицький та інші подякували всім присутнім за увагу, а голові сільської спілки Ярославові Яремчуку — за поміч у проведенні цього заходу і побажали добра, взаєморозуміння, злагоди і щастя всім, хто не забув про цей день.

А тим часом біля могили лунали стрілецькі й повстанські пісні. Приємне враження справили діти: вони декламували вірші про Україну, українську націю.

На завершення дійства всі заспівали «Ще не вмерла Україна...»

«Брешуть і богохульствують ті, що накликають вас любити трохи жовто-блакитне, трохи червоне, трохи Тризуб, трохи серп з молотом і з катом за ними. Це — мертві душі, або — висланці диявола».

Дмитро Донцов,
«Заповіт Шевченка»,
друге видання СУМ у В. Б., 1951

СЛ. П. ІВАНОВІ КАШУБИ ВІДДАНОМУ І ЗАСЛУЖЕНОМУ СИНОВІ УКРАЇНИ

(Похоронні проповіді і промови)

ПОМИНАЛЬНЕ СЛОВО ПАРОХА КАТЕДРАЛЬНОГО ХРАМУ

в Мюнхені

Засмучена Родино, жалобна громадо!

В похоронних молитвах Церква закликає нас до прощання з покійним та вшанування його: «Прийдіть, браття, останнє цілування даймо померлому... Прощання молитовне відбувається у формі діалогу між покійним і тими, які прощають:

«Скажи нам брате, куди йдеш від нас мовчки, без слова?

«Я до Господа Бога, судді мого, йду, щоб стати на судилищі і дати одвіт за діла мої. Отож Вас благаю: моліться за мене, щоб Спас милостивий був для мене в день судний.

«Прийдіть же всі, що любите мене, і цілуйте мене останнім цілуванням...

«Прошу ж усіх і благаю: моліться безперестанно за мене Христу Богу, щоб за гріхи мої я не був зведений на місце муки, але щоб оселив мене там, де є світло життя.

Тому ми, бажаючи йому допомогти, засилаємо наші щирі молитви до Господа і прохаємо: «Упокій, Спасе наш, із праведними раба Твого і осели його у дворах Твоїх, як написано: як благий, не зважай на прогрішення його, вольні і невольні, і всі, всідомі і несвідомі, Чоловіколюбче (Тропар).

Смерть — це визволення від усіх земських клопотів і людських турбот. А упокій — це не ад грецької мітології, що є місцем похмурого буття і бездіяльності. Упокій — це місце спочинку від земських турбот, але є місцем активним, місцем прослави; світла і вічної радості з Богом, разом із всіма святими. До цього душа покликана.

Тому земна Церква молиться: «Зі святими упокій, Христе, душу раба Твого, де немає болізни, ні печалі, ні зідхання, але життя безконечне». Щоби дійти до цієї мети ми звертаємося до найвищих впливових інстанцій. До всіх Святих, а особливо до Богородиці, Його земської Матері, бо відчуваємо впевненість, що Тій, яка його породила, Господь прозьби відмовити не зможе. Тому наполегливо молимо: «Єдина чиста і непорочна Діво, що Бога без сімени породила, моли, щоб спаслася душа його (Панахида).

«Тебе, і стіну, і пристановище маємо, і молитвенницю богосприятливу до Бога, якого Ти родила єси, Богородице безневісна, вірних спасіння.

«Спаси тих, що надіються на Тебе... Богородителько, благаємо, умоли Твоїми молитвами преблагого Бога, щоб упокоїв переставленого раба, де спочивають праведних душі, яви його наслідником божественних благ в оселях праведних, на пам'ять вічну».

Коли, молячись за покійних, співаємо «Вічна йому пам'ять, то Церква не має на думці пам'ять земську, яка дуже скоро проминає, але пам'ять, яка згадується в псалмі 112 — це «пам'ять праведника перед Богом, що є вічна.

Ми у молитвах мотивуємо нашу надію на рятунок і спасіння людини милосердям і чоловіколюб'єм Божим, яке він тут на землі у своїх словах, ділах і муках так наглядно показав і доказав. Тому слушно Церква кладе в уста померлого, що стає перед своїм Сотворителем, оці знаменні слова: «Я Твій — спаси мене. Покійний кладе всі надії лише на милосердя Боже».

Таку настанову мав наш покійний Іван Кашуба. Він тепер став перед своїм Господом: На Його милосердя клав він всі свої уповання. Він був свідомий, що надходить час зустрічі зі своїм Сотворителем, надіючися, що той перехід не буде затяжкий. Про цей перехід він часто говорив в останніх своїх розмовах, повторючи, що все залежить від того, «як ми перейдемо на другий світ.

Так, все залежить від того, чи ми перейдемо в гідности, властивій Божим синам і дочкам, чи як зарозумілі, горді, далекі від Бога. Покійний відійшов з того світу гідно прийнявши всі Святі тайни. Він боровся боротьбою доброю. В цьому різдвяному часі ми колядками прославляємо Господа. І ними підкреслюємо нашу віру в безмежне милосердя Боже і за словами нашої колядки повторяємо: «Ти добротою над всіми кращій, і (Твоє) милосердя границь немає над нами.

В тій вірі і надії з молитвою на устах передаємо покійного Івана Кашубу в Божі милосердні руки в надії, що він по добрій боротьбі здобув собі вінець життя перемони. Амінь!

о. Мирон Мольчко

ПРАЦЦАЛЬШЕ СЛОВО ГОЛОВИ ПРОВодУ ОУН

Від Проводу ОУН, Конгресу, Всеукр. Б-ва УПА, АБН

Дорога Подруго Марусю,
Дорогі Діти і вся Родино Покійного,
Всечесніші Отці,
Високопреподобні Сестри,
Жалібна Громадо,

Стоїмо біля домовини всім нам дорогого сл. п. Друга Івана, щоб відпроводити його на вічний спочинок. І не хочеться вірити, що вже більше не побачимо його ласкавої усмішки і не почуємо його добрячого слова.

Дорогий Друже Іване! Ти завжди стояв відважно на першому фронті боротьби за Українську Державу. І тоді, коли працював у підпіллі від 1937 р. на Рідних Землях, будучи ще студентом економічних наук, і тоді, коли ні грозьби, ні тортури в німецькій тюрмі на Лонцького у Львові не зломали тебе, і тоді, коли довгі роки в концентраційному таборі Авшвіц ти відстоював державність України, відновлену Актом

30 Червня 1941 р. у Львові. Ти стояв на фронті боротьби з ворогом України десятки років, очолюючи як член Проводу ОУН від 1951 р. найбільш відповідальну і найбільш небезпечну ділянку Організації Українських Націоналістів — Службу Безпеки. Це на тебе і на Службу Безпеки була сконцентрована увага й атака ворога, якого ціллю було вбити Провідника ОУН сл. п. Степана Бандеру, щоб вбити символ визвольної боротьби українського народу і знищити Службу Безпеки, охоронця ОУН, організації, що опираючись на власний народ і на власні сили, вела двофронтову боротьбу на Рідних Землях і розбудовувала спільний фронт поневолених народів у цілому світі, несучи гордо прапор Української Визвольної Революції під гаслом — Свобода Народам! — Свобода Людині! Ти твердо стояв на фронті боротьби проти всіх ідей коляборації з т. зв. антикомуністами, а на ділі — з імеріалістичними силами Росії, яких підсували українській еміграції наївні західні чинники. Ти був проти братання з т. зв. культурними діячами, висланниками ворога України, щоб розкладати еміграцію. Завжди принциповий, ти стояв на сторожі чистоти наших ідей, не дозволяючи їм розплинутись серед пристосованських до політики Заходу сил української спільноти. Коли проводилися демонстрації і різного рода акції, ініційовані і проводжувані нашою Організацією і складовими частинами Визвольного Фронту в цілому світі, де лише жила і працювала наша еміграція, ти їх підтримував, включався в них з найбільшою заангажованістю. Ти часто відвідував країни наших поселень в Європі і за океаном, щоб там проводити вишколи й організаційні відправи нашого членства.

Ти був вірним другом і лояльним співробітником кожного члена Провідника ОУН — Степана Бандери, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька, Василя Олеськова. Завжди активний на пості голови Служби Безпеки до останнього дня свого трудолюбивого життя. Уже хворий, у шпиталі ти приймав представників з України, даючи їм вказівки і поради. Ми будемо сильно відчувати твою втрату.

Прощаємо тебе від Проводу, всіх членів і симпатиків ОУН в Україні і поза її межами. Прощаю тебе від Конгресу Українських Націоналістів, вдячні, що ти, хоча вже не зовсім здоровий, брав участь у Першому Зборі Конгресу Українських Націоналістів у Києві 1993 р. Прощаю тебе від Всеукраїнського Братства ОУН-УПА та від Антибольшевицького Блоку Народів, з національними представниками якого ти довгі роки спілкувався.

Ти відходиш від нас, коли Україна вільна, але сильно ще zagrożена і коли ще треба багато доложити зусиль, щоб її відбудувати й утвердити. Ми тебе запевняємо, що виросте нова зміна в Україні і в діаспорі, що вона буде працювати для України, що вона є готова ризикувати і як буде потрібно, готова віддати своє життя за Україну, як був завжди готовий ти.

В нашій пам'яті буде закарбований на завсідги твій образ. Твердий, принциповий і вимогливий до себе, товариський і добрячий до Друзів, люб'ячий свою Дружину, Дітей і маленьку внучечку.

Прощай, незабутній Друже Іване! Хай буде вічна і славна Тобі пам'ять!

Слава Стецько

ПАМ'ЯТИ НЕЗАБУТНЬОГО ДРУГА

З болем у серці одержали ми вістку про передчасну смерть дорогого всім нам друга і приятеля сл. пам. інж. Івана Кашуби — довголітнього члена Проводу ОУН, близького співробітника великого провідника Степана Бандери.

Сл. пам. Івана Кашуба належав до когорти українських націоналістів, які на Рідних Землях і в діаспорі творили невгнутий фронт борців за визволення українською народу і за здобуття Української Самостійної і Соборної Держави.

Для здійснення цієї великої ідеї жив і трудився покійний Іван Кашуба. Ще на Рідних Землях він пройшов хрестну дорогу. Від 1937 року, коли він став членом ОУН, працював у підпіллі, а згодом був ув'язнений німецьким Гестапо. Але він мужньо видержав слідство і тортури, а пізніше — німецький концтабір в Ашвіці.

Вийшовши на волю, сл. пам. Іван Кашуба активно включився у громадське і політичне життя в діаспорі, став референтом Служби Безпеки у Проводі ОУН. З цього становища він розбудував широку мережу Служби Безпеки в ОУН, яка десятиліттями охороняла Організацію від ворожої агентури. В організаційній роботі був строгий і принциповий, а у відношенні до своїх друзів — лагідний і сердечний.

Боже Провідіння судило йому кілька разів побувати на рідній землі, побачити відновлену Українську Державу...

Він формував нову стратегію і тактику організаційної роботи в умовах існування Української Держави, але, з Волі Всевишнього, нитка його життя тепер обірвалася. Обірвалися, разом з ним, і його плани. Яка велика втрата для нас усіх, яка велика шкода!

Нехай відхід з цього світу нашого дорогого Друга викличе у наших серцях не лише сльози, але й надію! Генерал Мак-Артур сказав свого часу: «Вояки не вмирають, вони тільки відходять...»

І ти, незабутній друже Інженере, лише відходиш від нас. Відходиш, як вояк України, до блакитних небес і золотих полів нашої Матері-Вітчизни. Нехай же твій відхід буде для нас закликом для дальших змагань за утвердження Української Держави.

Висловлюємо сердечне співчуття опечаленій Дружині, пані Марусі, дітям і всім друзям-націоналістам, з якими сл. пам. Іван Кашуба жив і спільно працював.

Нехай пам'ять про покійного Друга буде вічною у наших серцях!

Володимир Мазур,
Голова Президії Світового
Українського Державницького Фронту

ВІД КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Провід і членство Конгресу Українських Націоналістів з великим сумом сприйняли звістку про упокоєння шановного і достойного українського мужа, довголітнього провідника служби безпеки Організації Українських Націоналістів друга Івана Кашуби.

Все своє життя з ранньої молодості сл. п. друг Іван Кашуба присвятив революційній боротьбі за національне визволення українського народу і здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Він гідно проніс честь українця, провідника, з великою жертівністю і професіоналізмом працював на одній з відповідальніших ділянок націоналістичного руху.

Висловлюємо глибоке співчуття Родині і поруч з численними друзями віддаємо останню шану нашому побратимові перед його дорогою у Вічність.

Слава Україні!

Героям слава!

Сергій Жижко
Перший Заступник Голови

ВІД ТЕРЕНОВОГО ПРОВІДУ ВБ

Всечесніший Отче,
Дорога Дружино Маріє з Дітьми,
Горем опечалена Родино Покійного,
Вельмишановна Подруго Голово ОУН,
Дорогі Подруги і Друзі, Жалібна Громадо!

Із боєм серця і з глибоким смутком приходиться мені прощати Дорогого нам Друга Івана Кашубу, зразкового патріота України, переконаного українського націоналіста, карного члена ОУН, з яким друзі у Великій Британії мали честь співпрацювати протягом багатьох років.

Друг Іван Кашуба належав до тієї генерації, яка незадовго перед Другою світовою війною і в часі війни сміливо й безкомпромісово, не шкодуючи свого молодого віку, стала на прою з лютими ворогами України. Йому довелося зазнати мук і знущання в німецьких в'язницях, включно з жакливими тортурами в німецькому концтаборі смерті в Авшвіці.

Покійний належав до тієї групи провідних членів ОУН, які були обдаровані великим знанням і аналітичним умом, що його Покійний примінював у своїй щоденній організаційній роботі, очолюючи дуже важливий Сектор при Проводі ОУН від 50 років. Покійний Іван був довголітнім співробітником Провідників ОУН: Степана Бандери, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька, Василя Олеськіва і теперішньої Голови Проводу ОУН Слави Стецько. Разом з ними і до великої міри завдяки його послідовній щоденній праці українська патріотична еміграція відстояла всі затії комуністично-большевицької Росії, чого українська діаспора ніколи не забуде.

Тут на чужині спочиватимуть Його тлінні останки, але Його скромна постать, Його дружній підхід у міжвзаємних відношеннях, Його шляхетність і щира усмішка залишаться в пам'яті тих, хто знав Його. Він був послідовником соборницьких ідей і безкомпромісовим супроти всіх ворогів нашої Батьківщини і нашого Народу.

З передчасним відходом у вічність друга Івана Кашуби Тереновий Провід ОУН у Великій Британії висловлює своє найглибше співчуття Дружині, пані Марусі, Дітям і всій родині Покійного.

Дорогий Друже Іване,

З невимовним болем, а одночасно з певною гордістю за чесно пройдений Вами життєвий шлях у служінні українському народові, прощаю Вас на вічний спочинок і віддаю Вам останній салют та поклін від Теренового Проводу і кардір ОУН у Великій Британії, а особливо від Ваших довголітніх співробітників. Хай Всевишній Господь винагородить Вас своїми щедрими ласками в Царстві Небесному.

Вічна і Славна Вам Пам'ять!

Тереновий Провід ОУН ВБ

ВІД УПРАВИ І ЧЛЕНСТВА ЦПУЕН

Дружино Марусю,
Дочко Віро, сину Юрію,
Друзі-однодумці, Приятелі Покійного,
Шанувальна в жалобі громадо!

В імені нашої громади прощаємо в останню дорогу нашого довголітнього члена.

Пересічна людина, яка живе теперішністю і яку турбують в першу чергу коженденні проблеми — вони, ці проблеми, відвертають нашу увагу від проблем, що мають суспільний, політичний, та духовий зміст і характер, які відходять в той час на інший плян в нашому коженденному житті.

Але бути під впливом чиєїсь смерті, стати над відкритим гробом — навіть нам не рідної, але знаної людини; прощати в останню дорогу члена нашої організованої громади і парохіянина — мимоволі відриваємось на мить, на хвилину від цих коженденних проблем та шукаємо в думках відповіді на питання, які були наші духові зв'язки до Покійника?! І стає проблемою сказати все належне, щоб пригадати нашій громаді, нашій спільноті діяльність і заслуги пок. Івана перед нею.

Мимоволі приходить нам повернутися думками до пройденого життєвого шляху — в цьому випадку пок. інж. Івана Кашуби, і звідси шукати за відповіддю на такі питання, як: чому одна людина, здивлена в якусь далеку ціль, потрапить через ціле своє життя переслідувати цю ціль, віддаючи їй свій труд і знання?

Відповіді на таке питання, на мою гадку, треба дошукуватись у настанові генерації пок. Івана, яка не дала відірватись від реальної дійсності українського народу і, переживаючи зі своїм народом його долю — ця генерація була змушена застановляти і шукати виходу в сторону світлішої майбутності для нашого знедоленого народу. В свідомості своєї відповідальності перед нашою історією та прийдешніми поколіннями формувалась національна свідомість, вислідом чого скристалізувалось їхнє національне сумління.

На мою гадку, це національне сумління у пок. Івана стало товчком-пригадкою для постійної насаги, головнo і передусім — вистояти на позиціях через ціле своє життя — на позиціях, які декому може видавались ілюзорними і без вигляду на всякий успіх.

Генерація пок. Івана була свідомо однієї істини: «Щоб знести гору — треба починати з грудки»! І ось, звідси, на мою думку, потрібно виходити і шукати-дошукуватись мотивів, які лягли в основу заложень, що визначували стійкість і послідовність пок. Івана на позиціях Визвольної Боротьби Українського Народу.

Завданням носіїв і приклонників цієї форми боротьби залишається ще і сьогодні обов'язком зносити по грудочці нашаровану гору проблем поневолення українського народу.

Покійний знайшов форму і спосіб, щоб не одному доказати, що йому в його особистому житті не йшлося про особисту славу, про принагідні хвали, які обіцяли вигоду, матеріальні користи, або навіть доброзичливу популярність і признання в середовищі, в якому доводилось йому жити і працювати.

З нагоди похоронів Людини, яка присвятила ціле своє життя Визвольно-Револьюційній Боротьбі Українського Народу — не можемо і не хочемо не згадати, що в останню дорогу супроводимо визначного і довголітнього Члена ОУН, бувшого політичного В'язня концентраційних таборів нацистської Німеччини, довголітнього і примірного Члена нашої громади — ЦПУН; послідовного і довголітнього Співпрацівника та провідного Члена політичного середовища, яке ніколи не йшло на компроміси в питаннях національних і державних інтересів українського народу. Така настанова є і остається ще й до сьогодні актуальною — бо вона являється проблемою національного сумління кожного із нас, а тим більше, коли одна частина нашого народу все ще є в пошукуванні національної ідентичности.

Своєю настановою і діяльністю Покійний Іван засвідчив, що бандерівців не виховується — бандерівці родяться! Вони знають, що «брехня має короткі ноги» — а правда, поволі, але поступово і законотриво приходить на місце брехні і є довготривалою.

Хай і пам'ять про пок. Івана остається правдивою і довготривалою в нашій громаді!

Степан Костюк
Голова

5 січня 1995 р.

До ВП Пані Марії і Родини,
Друзів і Співробітників,
Німеччина.

З відходом у вічність сл. п. Івана Кашуби, великого українського патріота, націоналіста-революціонера, людини кришталіно-чистого характеру, провідного члена ОУН і невтомного працівника на різних відтинках українського організованого життя, нашого довголітнього співробітника і щирого Друга, висловлюємо наші найглибші співчуття Родині Покійного, всім Його співробітникам і цілій українській громаді в Німеччині.

За чесно пройдений життєвий шлях, Він навечно залишиться у вдячній пам'яті українського народу. Хай з Богом спочиває!

Вічна і славна Йому пам'ять!

За ТП ОУН, Дирекцію УІС-УВС у Великій Британії,
і Редакцію «Визвольного Шляху».

М. Матвійський

В. Олеськів

І. Дмитрів

М. Білан

С. Олеськів

10 січня 1995

Вельминашовна Пані Марусю,
Горем опечалена Родино!

Дозвольте мені висловити Вам моє найсердечніше співчуття по втраті Вашого чоловіка і батька, бл. пам. дипломованого інженера Івана Кашуби.

Протягом багатьох років нашого перебування на чужині ми втримували добрі та дружні взаємовідносини між собою та спільно раділи відновленою, усамостійненою Українською державою.

Я високо цінував Покійного за Його віддану працю на Його пості для добра Організації Українських Націоналістів і для загальної української Справи, за його глибоке розуміння соборницьких ідей і концепцій визвольної боротьби українського народу, як безпосереднього активного учасника цієї боротьби, який карався в німецьких в'язницях і в млині смерті — Авшвіці в ім'я великої ідеї.

Прийміть, Дорога Пані Марусю, і Ви шановна Родино, моє найглибше Вам співчуття, а Покійному хай Всевишній подасть вічне життя в Його небесних хорах.

З глибокою до Вас пошаною,

*Майор г-р Святомир М. Фостун,
Лондон*

Дорога пані Марусю!

Одержавши першу вістку про несподівану смерть Вашого найдорожчого Супруга, я вже кілька днів плачу разом з Вами. Плачу і молюся за спокій Його душі і за те, щоб Ви пережили це тяжке горе.

Ніколи не забуду мого першого знайомства з другом Вашого супрожного життя. Скільки уваги і турботи він виявив для мене — сироти воїна УПА! Кожен мій приїзд до Мюнхену мене стрівав Його увагою і батьківською турботою...

Спасибі йому за все!

У цих тяжких хвилинах обнімаю і цілую Вас. Нехай Новонароджений Христос буде з Вами, а пам'ять по Покійному Вашому мужеві — хай буде вічною!

Любляча Вас,

Ліда Стебельська-Оверко,
дочка командира Степана Хріна

Чікаго,
9 січня 1995 р.

«Розклад, нищення, опанування і використання — це головні методи дії Москви проти українського визвольного руху й цілого українського народу, а теж і українського національного життя... Розкладати — це основне завдання, для здійснення якого більшовики вживають усіх можливих, навіть найбільш, підлих метод. Нищити — все те, що Москві вороже, протиставне, невідгідне, що не вдасться опанувати. А опанувати і використовувати скрізь, усіма доступними засобами, в найвищому ступені все те, що для того надається по своїй природі, чи у висліді підготовчої більшовицької роботи — через розклад або знищення протиставних, оборонних сил.

Головні форми більшовицької дії ... як бачимо з цього матеріалу, такі: різномісна розкладницька, комуністично-московська пропаганда, явна і прихована; комуністична і москвофільська організована-політична акція; більшовицька диверсія в різних формах на всіх відтинках українського національного життя; більшовицька провокація; більшовицьке шпигунство; більшовицький терор, бандитські напади, шантаж, підкупство; наступ на українське життя при допомозі чужих чинників, через комуністичну акцію, провокацію і наклепи...

... Наступає не тільки більшовицька агентура, наступає на Москву і її агентуру наш рух, наша ... самостійницька політика, ціла самостійницька патріотична (громадськість). Отже, ведемо не тільки оборонну, а в першій мірі офензивну боротьбу проти всіх позицій і намагань ворога».

Уривок із довшого викладу св. п. Івана Кашуби
під час вишкільного курсу в Мюнхені, Німеччина, 1957 року.
Повний текст у «Вишкільні матеріали», книга ч. 2, 1958.

Борис ГРІНЧЕНКО

ШЕВЧЕНКОВА МОГИЛА

Степи простяглися широкі,
Степи простяглися навкруги;
Прославшись до моря стягою,
Дніпро підмива береги.

В степах тих високі могили,
Найвища ж, найбільша одна
Стоїть над Дніпром ясновидим,
Стоїть й самотня й сумна.

Висока й велика могила!
В могилі спить батько Тарас...
Багато зробив він на світі
І мучивсь багато за нас!

Він рідній віддав Україні
І душу, і серце свої,
Своїми піснями-сльозами
Він виспівав горе її.

Своїми піснями-сльозами
До правди й любови святих,
До світу ясного науки
Він кликав старих і малих.

За волю до смерти він бився,
За неї життя положив, —
І тихо навіки заснув він,
І спить серед рідних степів.

Степи простяглися до моря,
В степах над широким Дніпром
Сумує самотня могила
З високим і білим хрестом.

І тую могилу велику
Й того, хто в могилі поліг,
Уся Україна їх знає,
Й повік вона знатиме їх!

*Леся УКРАЇНКА***НА РОКОВИНИ ШЕВЧЕНКА**

Колись нашу рідну хату
Темрява вкривала,
А чужа сусідська хата
Світлами сіяла.
Багатіла чужа хата,
Лиха там не знали, —
Туди й наші українці
Дари доношали.
Та минав ти, наш Кобзарю,
Чужії пороги,
Орав свою вбогу ниву,
Рідні перелogi.
Гомоніла твоя кобза
Гучною струною,
В кожному серці відбивалась
Чистою луною.
Спочиваєш ти, наш батьку,
Тихо в домовині,
Та збудила твоя пісня
Думки на Вкраїні.
Хай же промінь твоїх думок
Поміж нами сяє, —
«Вогню іскра великого»
Повік не згасє!
Щоб між нами не вгасало
Проміння величне,
Ти «поставив на сторожі»
Слово твоє вічне.
Ми, як ти, минати будем
Чужії пороги,
Орать будем свої ниви,
Рідні перелogi.

Микола ВЕРЕС

ЧУПРИНЦІ

Підступних куль розмірена черга
Ліси під Львовом розітнула дзвінко,
І вмить урвалась нитка дорога
Життя Титана з іменем Чупринки...

На стійці впав безприкладний стратег,
Великий тактик, командир і геній
Отих у крицю вилитих шерэг,
Що ціль — свободу мають на знамені.
Плачу ж нема. І хоч важкий удар, —
На полі бою сльози не пристали, —
До помсти кличе рвійністю фанфар
Година смерти батька-генерала.

Борець упав... Та житиме порив
Його наказу в бункері-землянці,
В безмежжі степу, шелесті вітрів,
У кроці й чині кожного повстанця.

І він луна. Зі заходу на схід,
На північ з півдня пострілів фермати
Несуть гримляче рокіт-заповіт
Кінчити битву, Лицарем почату.

Пала вогнем Дніпра могутній лук,
І Чорне море пінить, наче брага,
У криках чайок — віщій перегук,
В припливу хвилях — відгомін присяги.

Присяги тих, чий згинув керманич,
Та їм лишилися переможні весла,
Завзяття вдачі і рішучість віч
Пройти шляхами, Вождь які накреслив.

Летять вітри і тисячі відлунь
Збирають всюди: на столичних площах,
В садах Полтави, в горах понад ґрунь,
Між гнівних сосен лісу Білогорщі.

Вони пройдуть, безудержно пройдуть
До віх світання крізь бурхливі води,
Зірниця правди їм осяє путь,
А силу в змазі воля дасть народу.

Вони пройдуть, як месники за квіт
Землі святої, зірваний катами,
За кров на листі білогорських віт,
Сім куль Парижу й бомбу Роттердаму.

У рейс лінкор котвицю вже підніс,
А море пінить. Промениться траса.
Гримить присяга. Прапор. І девіз
Чинів Євгена, Симона й Тараса!

Лариса МУРОВИЧ

ТАРАС ЧУПРИНКА

Він вилонився із Вітчизни піль,
Мов рідний дуб, кремезний, конаравий.
Довкола нього заплітався хміль,
Орли зривались в простір лиш яскравий.

У серці він носив народній біль
І прагнення до вільної держави.
Як Генерал, з'єднав у собі ціль,
Немов Спартак, поліг на полі слави.

Та в глибі лісу, де розрив ґранати
Вписав число нам — жалібної дати,
Почався вже його духовий син.

І Феніксом росте новий Чупринка,
Тараса друга життєва сторінка —
Напружений до перемоги чин!

1965

Антоніна ЛИСТОПАД

ТОРГИ

На камені — камінь. За хмарою — хмара.
Вибойсько тисячоліть.
Одеські привози. Луганські базари.
— Купіть нас, панове, купіть.

Своє святотатство. Чужі арбалети.
О де та оливкова віть?!
Шляхетність зігнулася так нешляхетно.
— Купіть нас, панове, купіть.

Німе сподівання. Пронизливі зойки.
Оглянешся несамохіть.
Жебрацькі ті руки. Луна мезозойська.
— Купіть нас, панове, купіть...

Зійшла Волелюбність. Та Волі негусто.
Чи знову в неволю кортить?
Те дике свавілля в зіницях розпусти.
— Купіть нас, панове, купіть!

Всміхнулася тільки печально Покрова.
Добро затуливши своє.
Не буде рогів, преподобні панове.
Бо продана гідність
Ганьбою стає.

Василь СИМОНЕНКО

КУРДСЬКОМУ БРАТОВІ

Борітеся — поборете!

Т. Шевченко

Волають гори, кровію політі,
Підбиті зорі падають униз.
В пахкі долини, зранені і зриті,
Вдирається голодний шовінізм.
О курде! Бережи свої набої.
Але життя убивців не щади —
На байстрюків свавілля і розбою
Нещадним смерчем, бурєю впади!
Веди із ними кулями розмову,
Вони прийшли не тільки за добром —
Прийшли забрати ім'я твоє, мову,
Пустити твого сина байстрюком.
З гнобителем не житимеш у згоді:
Йому панять, тобі тягнути віз.
Жириє з крові змучених народів
Наш найлютіший ворог — шовінізм.

Він віроломство заручив з ганьбою,
Він вчинить все, аби скорився ти...
О курде! Бережи свої набої,
Без них тобі свій рід не зберегти.
Не заколисуй ненависті силу...
Тоді привітність візьмеш за девіз,
Коли впаде в роззявлену могилу
Останній на планеті шовініст.

Ганна ЧЕРІНЬ

АЛЬТЕРНАТИВА

Минуло троє літ — як три непевні кроки
Державности. Що ж дасть четвертий рік?
Які з того отримали УРОКИ?
На що Суддя Всевишній нас прирік?

Ото ж то й є, що це — не ті «уроки»,
Що в школі підсовєтській вчили нас,
А ті уроки, що урочать поки
На долю злу — як не крутись — ввесь час...

Стоїть індустрія. Нема чобіт і краму,
Не здатні схоронити урожай —
І пісню знов заводимо ту саму:
«Всещедрий Боже, ковбаси подай!»

Немов та ковбаса у небі десь літає
І манною на голову впаде...
Та в небі хмари й горобині зграї,
А ковбаси не водиться ніде.

Четвертий рік панує незалежність...
Панує тільки в підсвідомім сні.
Без меж розколихалася безмежність
У рок-енд-ролл спотворені пісні.

Той рок-енд-ролл — танечна похоть сексу,
Підміна праці, розуму й діянь —
Безглуздя ланцюгового рефлексу,
Що в нас плює магнетофонна твань.

Переіржавіли закопані таланти
В затроєній плутонієм землі.
Зростають з неї спритні спекулянти
Усіх сортів — великі і малі:

Великі — в уряді. Безбожно й безсоромно
Обкрадене ще розкрадають вщент,
Та за кордоном гаряче й невтомно
Повчають діаспорний контингент:

Як треба Україну будувати,
Який на це потрібно капітал,
Як із сусідами зв'язки тримати,
Щоб з ними був в нас спільний інтеграл —

А спільний, може, значить неподільний,
Принаймні що на перших сотню літ.
А що із нами теж наш корінь спільний,
То помагайте нам знайти кредит;

Щоб ми могли борги Москві сплатити
Не тільки хлібом, салом і слізьми.
Приймайте нас, а ми вас будем вчити
Ментальности, що вимудрили ми.

Як трапилось, що ми тепер — руїна,
Що раптом поїзд наш скотився в рів?
Адже була багата Україна
На золото всіх знаних кольорів...

Дивуються у цілім світі люди:
Чого їм треба? Кажуть — «КОВБАСИ!»
Та ковбаса без праці не прибуде,
Як не молись і Господа проси.

Тепер же нарід наш покучмив Кучма,
І покищо нічого не змінив.
Кравчук же був далеко кращий Бучма
І лагідністю серце полонив...

Отож, ростуть у нас свинячі дикі ікла!
Не йдуть на розбудову, як не клич.
Бо вже століттями до того звикли,
Щоб до роботи гнав московський бич.

Виходить, треба з «центру» їм наказу,
Виходить, ждуть на ляскання бича!
Захворів люд на щеплену проказу —
І тане незалежність, як свіча...

Сусід північний в усміх шкірить ікла...
І що ж? Як не благай людей і клич,
Юрба знедолена в неволі звикла,
Щоб до роботи захопив бич!

О, розчарована сердешна діяспоро,
Підведена й обдурена стократ!
Чи ж не прийдеться забирати скоро
Клейноди і державности мандат?!

Чи повториться знов прекрасне чудо
І вдарить людям у сумління грім,
І нас спасуть Ісус, Єгова й Будда
Втручанням і врозумленням своїм?!

Чи знову заговорить кров козацька
Відродженням давноминутих слав,
Щоб Бог вождя і вчителя зненацька
Такого, як Тараса, нам послав?

Та ні, не буде другого Тараса,
Ані Богдана, ні Петлюри в нас...
Нові тепер часи та й інша траса,
Інакші війни в атомовий час

І ми інакші — ми вже атомові,
Чорнобиль невідступно серед нас...
Хапаємось за оборону мови,
Як утопаючий у морі за баркас.

Ніколи наша мова не загине,
Без неї ми пропали б без сліда...
Найкраща в світі, люблена, єдина
Держава наша квола й молода...

Думками зайвими себе не мучмо.
Радіймо, діймо, поки ми живі!
Ну що ж, вітаємо вас, пане Кучмо —
Не знаємо, що в вашій голові —

Вам непотрібна теж безславна слава —
Адже без струн не грає інструмент.
Як сталося би, що пропаде держава,
То би пропав із нею й президент.

Поети, де ви? Скиглите, як мєви?
І що ж тепер лишається робити?
Тепер для дій прийшла доба сталєва,
І в ній потрібно жити, а не гнити!

20-26 жовтня 1994

Микола СКЕЛЯ-СТУДЕЦЬКИЙ

САМА ІЗ'ЇЛА

(З книжки «За Україну»)

Ох і тішився ж неситий,
Потираючи долоні,
Що крізь чорне смерти сито
Просівав людей мільйони.
Ох і тішився ж люципер,
«Батько» Сталін — вождь злочинців,
Що такі великі цифри
Він приніс землі гостинців.
«Сто мільйонів» — що за диво?
Та хіба це так багато?
Це всього лиш добрі жнива
У господаря (у ката!).
Він радів. Йому казали,
Що то справді крапля в морі
(Насміхалися васали),
А народу горе, горе.
Плач жінок — забрали мужа.
Плач дітей — не стало батька.
В хаті голод, в хаті стужа,
А в люципера все гладко.
Пляномірно, педантично
«Ворогів народу» нищив,
Час бо справді «історичний» —
Всіх, усіх на кладовище!
Бо диявол геноциду —
Трупом землю устеляти.
І ні совісти, ні встиду
Не було в катів проклятих.
І не смів ніхто і писнуть:
Не народ — «овець отара!» —
Гей, сумний народній вислів,
Ти не вислів — Божа кара!
А за що? За серце чуле?
За любов, за справедливість?
За свободу, що заснула?
За пісень скорботну зливу?

П. ВАСИЛЕНКО

СВІТЛЯНІ ЛІСНЯК

Жовтоока, ніжна світлінка-ромашка
Стоїть край пустої дороги сама.
Можливо, їй прикро, може, їй тяжко,
Що осінь навколо, що буде зима.

Вона не скорилась ні вітру, ні зливам,
Тяглася до сонця, до неба росла
І вже поза літом, раптово щаслива,
У травах рудих в самоті зацвіла.

Ніхто не спитає, де сили, терпіння
Черпало її гордовите стебло.
А поруч сіріє забуте стерниння,
Сльота погасила останнє тепло.

Квітує ромашка! Морозцю не чує,
Її не лякає холодний сніжок,
Бо поруч, схилившись до неї, квітує
Такий же самотній Петрів батіжок...

Роман ДУРБАК

НАРОДЖЕННЯ ДНЯ

Крізь синій тюль нічних холодних шат
Шепоче вітер оду до світанку,
Коли ще сплять кущі бузку під ганком,
А в хаті діти тихим сном пташат.

Дрижать розкрилля матіол крізь сон,
Ще довго сонця не видати сходу!
А тліє вже півколо небозводу
І летється птиць нерівний унісон.

І вже земля німіє від пісень,
Задивлена, де обрії червоні,
Де, вмиті в росах, сонячні долоні
Пливуть з-між гір, щоб засвітити день.

1959

*Із збірки поезій «Любов і Життя»,
Золочів-Львів, 1993.*

Е. В. МАКСИМОВ,
О. С. СТЕПАНОВИЧ

ЗАГАДКА ЗАРУБСЬКОГО МОНАСТИРЯ

Зарубський монастир, відомий пізніше під назвою монастиря Трахтемирівського, був заснований у давньоруський час на правому березі Дніпра навпроти Переяслава й існував до XVIII ст., залишивши помітний слід в козацькій історії України.

За час свого існування монастир неодноразово руйнувався і відновлювався. Сьогодні залишки монастиря різних періодів його існування розташовані у декількох прибережних урочищах поблизу с. Монастирок, ліквідованого на початку 70-х років у зв'язку зі спорудженням Канівського водосховища.

Ця місцевість є північним краєм так званих Канівських гір, і високі горби тут чергуються з глибокими ярами; береги водосховища сильно розмиваються, тому залишки монастиря збереглися погано.

Початок вивчення історії монастиря пов'язаний з ім'ям Л. Похилевича, який відвідав у середині XIX ст. монастирські печери і зібрав цікаві подробиці з історії монастиря XVI-XVII ст.¹

У 1889 р. М. Біляшівський описав у журналі «Киевская старина» результати своїх невеликих розкопок на місці монастиря². Із зауваженнями на цю статтю виступив П. Лебединцев³; він навів також нові факти з історії монастиря XVII-XVIII ст.

У 1907 р. М. Біляшівський продовжив розкопки в урочищі Церковище, досліджуючи чотиристовпний храм XII ст.⁴

Повернутися до праці М. Біляшівський зміг лише у 1918 р., коли він дослідив залишки більш давнього шестистовпного храму⁵.

У 1948-49 р.р. залишки цих храмів в урочищі Церковище досліджував М. Каргер⁶. Він встановив, що великий шестистовпний храм було збудовано в XI ст., а після його зруйнування поруч з ним в XII ст. був споруджений менший чотиристовпний храм.

¹ Похилевич Л.: «Сказания о населенных местностях Киевской губернии». К. 1864, ст. 590-596.

² Беляшевский Н. Ф.: «Церковище у дер. Монастырек Каневского уезда Киевской губернии». // «Киевская старина», 1889, т. 24, январь, ст. 211-213.

³ Лебединцев П.: «К статье Н. Ф. Беляшевского». // «Киевская старина», 1889, т. 24, ст. 213-217.

⁴ ИАК — вып. 22, прибавления. СПб. 1907, ст. 18.

⁵ «Розкопки в Зарубському монастирі» (без автора) // «Наше минуле», 1918, т. 2, ст. 200-201.

⁶ Каргер М. К. «Развалины Зарубского монастыря и летописный город Заруб». // «Советская археология», 1950, 13, ст. 33-62.

Його залишки майже цілком розібрали в 1914 р. будівельники моста через Дніпро — міст проходив дуже близько від залишків монастиря, під городищем літописного Заруба.

В 1960 р. Канівська розвідувальна експедиція Інституту археології АН УРСР обстежила береги Дніпра в межах майбутнього водосховища. Тоді ж заступник начальника експедиції Р. Юра виявив залишки невеликої кам'яної споруди на східній околиці с. Монастирок⁷.

Більш детально пам'ятки цього району описав М. Брайчевський⁸.

В 1974 р. в районі села Монастирок почала працювати Зарубинецька експедиція Інституту археології АН УРСР Е. Максимова, роботи якої продовжувалися в 1979, 1980, 1982-1985 роках⁹.

Розкопки зосередилися на городищі Труби (або Сурми), сучасна назва якого пов'язана з найменуванням приток Дніпра — річки Трубж, гирло якої знаходиться навпроти городища, на лівому березі Дніпра.

Інша назва городища — Городки — відбиває реальний факт наявності тут земляних валів та ровів, які є залишками укріплень давньоруського літописного міста Заруб.

Городище знаходиться на високому мисі правого берега Дніпра, обмеженого з трьох боків неприступно-стрімкими схилами, а з боку поля (п'ято) — системою валів і ровів.

Саме городище складається з двох частин — східної (бл. 1 га) та західної (бл. 2 га), розділених глибоким ровом і високим валом на східній частині.

Ця пам'ятка, безумовно, була відома згадуванням вище дослідникам, проте не привернула їхньої уваги. Лише в 1945 р. тут здійснили розвідувальне шурфування Т. Пасек, а потім (в 1949 р.) — М. Каргер та Е. Максимов (в 1959-1960 р.р.). Ці роботи виявили археологічні матеріали різних історичних епох, що свідчили про давнє заселення цієї місцевості, яка привернула до себе людей сприятливими умовами для землеробства, скотарства та рибальства, а Дніпро служив зручним транспортним шляхом; тут же був брід через ріку.

В культурному шарі городища знайдено залишки кількох історичних епох — енеоліту, доби бронзи, ранньоскитського часу, зарубинецької та ранньослов'янської культур — останні, виявлені Е. Максимовим ще в 1959-1960 р.р., були представлені численними знахідками, а також рештками житлових та господарських споруд.

Саме ці обставини і привернули увагу Е. Максимова та В. Петраценка, які займалися визначенням зарубинецьких і ранньослов'янських старожитностей, що і призвело до організації тут багаторічної комплексної експедиції¹⁰.

⁷ Юра Р. О.: «Щоденник», Науковий архів Інституту археології АН України, Ф 22, Н. 49.

⁸ Брайчевський М. Ю. Кравченко Н. В. «Отчет о разведке на территории Каневского водохранилища от Щучинки до Зарубинцев» — НА ІА, 1960/2 3679.

⁹ Максимов Е. В., Петрашенко В. А.: «Городище Монастирок 8-13 ст. на Середньому Дніпрі.» // «Археологія», 1980, в. 33, ст. 3-20.

¹⁰ Максимов Е. В., Петрашенко В. А.: «Славянские памятники у с. Монастырек на Среднем Днепре». К. «Наукова думка», 1988, ст. 3-117;

В результаті її планомірної діяльності було розкрито понад 5 тис. кв. м. площі, повністю досліджено східне городище і частину західного, встановлено (в 1974 р.) наявність виразних побутових матеріалів, залишків жител і потужних укріплень давньоруського часу, коли тут існувало літописне місто Заруб, ідентифікація якого перед тим мала інше тлумачення¹¹.

Всього ж розкопками цих років виявлено кілька десятків тисяч фрагментів кераміки різних епох, серію цілих посудин, головним чином зарубинецької та ранньослов'янської культур, сотні предметів побуту, прикрас, знарядь праці з заліза, бронзи, глини, скла, кістки, каменю, арабські срібні та бронзові диргеми VIII-IX ст., тисячі уламків кісток тварин і численний антропологічний матеріал з 23 поховань давньоруського могильника, розташованого на території західного городища, поруч із Зарубом, який займав площу східного городища.

До здобутків експедиції перш за все належать рідкісного збереження залишки жител ранньослов'янського часу VIII-X ст., які виявилися найважливішим джерелом для цієї ще небагатої пам'ятками, але дуже важливої сторінки нашої давньої історії. До них слід додати 6 зарубинецьких та 17 давньоруських (зарубських) жител і близько 300 господарських ям-погребів різного часу, розміру та призначення¹².

Отже, пам'ятки старовини на горі, в урочищі Городки, засвідчили, що ця місцевість в давнину була визначним суспільно-економічним і культурним центром, особливо в зарубинецьку добу (III ст. до н. е. — II ст. н. е.) та в ранньослов'янський час (VIII-X ст.). Це дає підстави припускати, що виникнення й існування тут релігійного комплексу — Зарубського монастиря — було явищем не випадковим, а закономірним, воно висвітлювало ще одну — ідеологічну — грань цієї місцевості на Середньому Дніпрі, розташованій досить далеко, за 100 км на південь від Києва, але поруч з Переяславом.

Сьогодні Зарубський монастир — це комплекс погано збережених різночасових пам'яток. Це — залишки фундаментів двох кам'яних храмів XI та XII ст. в урочищі Церковище; залишки двох каплиць XII та XIII-XV ст. на східній околиці с. Монастирок; печери в урочищі Чернече і замчище монастиря XVI-XVIII ст. в тому ж урочищі. Над залишками монастиря на високій горі розташоване описане попереду городище із залишками літописної фортеці Заруб, ранньослов'янського та зарубинецького городищ.

Опишемо детальніше пам'ятки Зарубського монастиря. На західній околиці с. Монастирок в урочищі Чернече* біля яру Печера знаходиться замчище Трахтемирівського Успенського монастиря XVI-XVIII ст. В 1960 р. це місце досліджував М. Брайчевський¹³.

¹¹ Каргер М. К., 1950, ст. 33.

¹² Холостенко М. В. «Нові дослідження Іоанно-Предтеченської церкви та реконструкція собору Києво-Печерської лаври». // «Археологічні дослідження стародавнього Києва», 1976, ст. 149.

* В машинописній праці ця назва урочища подана — Черенече, — заув. ред. «В. Ш.».

¹³ Брайчевський М. Ю.: «Дневник». НА ІА, 1960/2 3679.

З урочищем Чернече пов'язані п'ять окремих печер. Входи їх постежуються на поверхні, але самі ходи завалені і потребують розчищення. Один з цих ходів знаходиться у яру Печера навпроти площадки замчища. Єдиним з дослідників, хто обстежував ці печери, був Л. Похилевич¹⁴.

На східній околиці с. Монастирок, на березі Дніпра під горою Марків Шпиль знаходиться так зване Городище. Вперше про нього згадує М. Біляшівський, який уважав це місце залишками укріплення та могильника¹⁵.

В 1960 р. це місце обстежили Р. Юра та М. Брайчевський, які відмітили тут в уриві берега залишки фундаментів з валунів та цем'янки часів давньої Руси¹⁶. Зараз це місце сильно розмите, і фундаменти зруйновані. Цеглу, вимиту з них, у великій кількості можна бачити на березі, а в береговому урвищі видно потужний культурний шар.

Цегла з цього місця представлена уламками плінф двох типів — першого, товщиною 3 см., темнокоричного кольору і доброго випалу. Така плінфа подібна за своїми розмірами до плінф собору Св. Георгія у Києві і датується серединою XI ст. Плінфа другого типу — груба, перепалена, товщиною 5 см. Вона відноситься до першої половини XIII ст. Знайдено тут і так звану литовку — вузьку брусчатку цеглу товщиною 6 см., яка використовувалася в XIV ст. На цьому місці, очевидно, існувала невелика цегляна споруда типу каплиці, яка була збудована в середині XI ст., а потім відбудовувалася в XIII та в XIV ст. Мабуть, залишків саме цієї споруди стосується опис М. Біляшівського, про який ми згадували раніше.

На віддалі 30 м. нижче за течією знаходиться ще одна западина менших розмірів, також порушена береговим урвищем. Простежується потужний культурний шар, надвоє розділений прошарком битої цегли — явною ознакою руйнування цієї кам'яної споруди. Звідси походять плінфи жовто-рожевого кольору, найближчим аналогом яких можуть бути цеглини з Успенського собору Києво-Печерської лаври, який збудовано в другій половині XI ст. Нечисленність знайдених плінф та невеликі розміри западини свідчать про те, що тут була ще одна невелика цегляна споруда. Факт залишків двох кам'яних каплиць, що знаходяться на відстані кількох десятків метрів одна від одної, можна пояснити тим, що споруди ці існували у різний час, часто руйнувалися і знову відбудовувалися.

На віддалі 300 м. нижче за течією знаходиться урочище Гончарівщина. М. Біляшівський відмічав, що тут трапляються уламки посудин, які не були ще в користуванні. В 1979 р. це місце обстежив Е. Максимов і підтвердив думку М. Біляшівського. Тут, судячи з усього, була гончарська майстерня, де в XI-XIII ст. виготовлялася кераміка і цегла.

За цим урочищем розташоване Церковище, де в 1948-1949 р.р. проводив розкопки М. Каргер. М. Біляшівський у 1889 р. застав тут оваль-

¹⁴ Похилевич Л., ст. 594.

¹⁵ «Киевская старина», т. 29, ст. 212.

¹⁶ Юра Р. А.: «Дневник»; Брайчевский М. Ю.: «Дневник». НА ІА.

ний майданчик, який з південно-східного боку був оточений ровом і невисоким валом. Тут траплялися численні фрагменти тиньку з фресковим розписом, уламки посудин та амфор¹⁷. В 1948 р. М. Каргер виявив тут залишки підлоги храму, вкриті де-не-де керамічними плитками квадратної форми 19 x 19 x 2,5 см з жовтою, зеленою або коричневою поливою. В ровах фундаментів були знайдені залишки дерев'яних фундаментів, закріплених залізними костиллями. В кладці стін поряд з цеглою застосовувався і камінь у вигляді горизонтальних рядів, що чергувалися з рядами цегли, яка мала розміри 33-31 x 25-22 товщиною 4,5 — 3,5 см. Знайдено уламки голосників для куполів храмів, багато фрагментів фрескового розпису, що імітував мармурове облицювання. На численних фрагментах фресок збереглися написи та рисунки (графіті)¹⁸. М. Каргер датує цей собор другою половиною XI ст.

Зараз Церковище поступово розмивається, але місце, де були храми, поки що не ушкоджене, про що свідчать наші обстеження у 1983-1985 рр. Найцікавішою знахідкою цих років були уламки плінфи товщиною 2,7 см., які помітно відрізняються як розмірами, так і самим виглядом від інших, про які згадували дослідники залишків Зарубського монастиря. Така плінфа, до того ж зі слідами вторинного використання, свідчить про те, що в Зарубському монастирі, ймовірно, існувала ще одна, найдавніша, кам'яна церква, збудована не в XI ст., а, виходячи з розмірів плінфи, в кінці X ст. Найближчим аналогом знайденим плінфам можуть бути плінфи товщиною 2,5 см. з Десятинної церкви в Києві, збудованої князем Володимиром. Коли ця найдавніша церква була зруйнована, плінфа від неї була використана при будівництві шестистовпного храму XI ст. Які ж події привели до побудови найранішої церкви?

Як вказувалося, монастир було засновано біля стародавнього броду через Дніпро. На Дніпрі був тоді острів, що звався Варязьким, а пізніше Андрушівським (від назви лівобережного села Андруші). Поблизу броду була забора — кам'яні пороги, та висока кам'яниста Зарубина гора, яка круто повертала течію Дніпра. Від назви гори і порогів стародавній брід через Дніпро дістав назву Зарубського, а від назви броду дістали назву Зарубський монастир, а потім сторожова фортеця Заруб, збудована на місці давніших поселень для охорони дороги до броду з правого берега, тоді як лівобережну дорогу охороняла фортеця Устя при впадінні Трубежу в Дніпро.

Очевидно, з самого початку Зарубський монастир було присвячено Успенню Божої Матері. В кінці X або на початку XI ст. будується найдавніша кам'яна церква, від якої залишилися плінфи товщиною 2,7 см. зі слідами вторинного використання. Трохи далі на захід, в урочищі Городище, під Марковою Горою, будується каплиця, пов'язана з печерами урочища Чернече. Від неї також мало що збереглося, але є підстави припускати, що ця каплиця була споруджена у першій половині XI ст., раніше від шестистовпного храму, розкопаного М. Каргером.

¹⁷ «Киевская старина», т. 29, ст. 210-213.

¹⁸ Каргер М. К., 1950, ст. 33-62.

Ці кам'яні храми XI та XII ст. були збудовані в Церковищі, за півкілометра від печер урочища Чернече, очевидно тому, що вони мали пряме відношення до згаданого броду і шляху. Ченці хотіли заховатися в печерах від суєти дороги і броду, а будівничим кам'яного храму (ним, певно, був князь або інша владна особа) хотілося навпаки — наблизити монастир до переправи і шляху.

Близько середини XI ст. найдавніша кам'яна церква і каплиця зазнали руйнування, про яке немає історичних свідчень, і незабаром у Церковищі починається будівництво шестистовпного храму, де використовувалася плінфа товщиною 2,7 см. зі зруйнованої найдавнішої церкви.

В літописі під 1089 роком повідомляється про будівельну діяльність Переяславського єпископа Єфрема. Можливо, саме з нею і пов'язане спорудження шестистовпного храму Зарубського монастиря.

Новозбудований шестистовпний храм простояв недовго — два шари фрескового розпису з повним переписуванням сюжетів фресок свідчать про якесь велике його пошкодження, яке, найімовірніше, сталося в 1096 р. під час нападу половців. Пізніше собор відремонтовано, але 10 травня 1124 р. в Переяславі стався землетрус, що пошкодив переяславські церкви й, очевидно, зруйнував шестистовпний храм Зарубського монастиря.

1147 р. Київським митрополитом став Клим Смолятич, колишній чернець Зарубського монастиря. Митрополити на Русі в той час призначалися константинопольським Патріархом без узгодження з Київським князем. Князь Ізяслав вирішив змінити цей порядок і поставити Руського митрополита, що значно зменшило б залежність Руської Церкви від Візантії. Коли в 1145 р. митрополит Михайл виїхав до Візантії і не повернувся, князь Ізяслав зібрав усіх єпископів, які обрали митрополитом Кліма Смолятича. Те, що Ізяслав зупинив свій вибір саме на Климові Смолятичі з Зарубського монастиря, свідчить про авторитет монастиря в ті часи. Сам Клим Смолятич був відомий «книжник» і знавець античної філософії. Після смерті його твори були оголошені єретичними і знищені, збереглося тільки «Послание к Фоме, єпископу Смоленському».

В другій половині XII ст., коли вгамувалися пристрасті навколо цього митрополита, будується чотиристовпний храм Зарубського монастиря. Час його спорудження М. Каргер визначив за особливостями планування, порівнюючи його з датованими Переяславськими церквами. Тоді ж споруджується і друга каплиця.

В 1230 р. в Переяславі стався новий землетрус, про який повідомляє літописець¹⁹. Очевидно, саме цей землетрус значно зруйнував Зарубський монастир, а не монгольська навала 1237 р., під час якої було спалено Переяслав. Про це свідчить, зокрема, встановлений розкопками факт, що життя на городищі Заруб припинилося не через пожежі (жодне з жител давньоруського часу не горіло), а від руйнувань навали. В житлах відсутні цінні речі, отже мешканці пішли, забравши своє майно.

¹⁹ «Лаврентійський літопис», 6738 (1230 р.).

До того ж і третє будівництво каплиці в урочищі Городище велося з буро-червоної плінфи початку XIII ст. Очевидно, монастир, зруйнований землетрусом у 1230 р., відбудувати не встигли, а монгольське військо, захопивши Переяслав, не стало переправлятися на правий берег заради зруйнованого монастиря. Каплиця ж, збудована в урочищі Городище на початку XIII ст., можливо, саме між 1230 та 1233 р.р., продовжувала існувати і в XIII, і в XIV-XV ст., про що свідчить знайдена на її місці цегла «литовка». Залишки саме тієї споруди описали М. Біляшівський, Р. Юра та М. Браичевський.

В часи, коли землі колишнього Переяславського князівства прийшли в занепад і обезлюдніли, життя в монастирі не згасло, а знову, як і на початку його існування, зосередилося в печерах.

В XVI ст. з'являються перші писемні згадки про монастир, який називався у ті часи Зарубським Терехтемировським, а пізніше просто Трахтемировським.

Сам населений пункт Трахтемирів у XVI ст. називався Телехтемиров або Телектемиров²⁰, очевидно, від імені татарського темника Толактемира, який пізніше був намісником в Сугдеї (Сурожі), і про якого є згадка, датована 1327 роком²¹.

Приблизно в 1520 р. Телехтемиров разом з околицею польський король дарує Остафію Дашкевичу, старості канівському і черкаському. Близько 1530 р. О. Дашкевич будує дерев'яний Успенський монастир в урочищі Чернече²², на заміну кам'яній каплиці, яка в той час уже була в напівзруйнованому стані. В 1535 р., після смерті О. Дашкевича, Телехтемиров з монастирем за його заповітом переходить у власність Києво-Печерської лаври, а потім, обміном на інші володіння — до Київського замку, в описі якого і згадується в 1552 р.²³ В тому ж документі згадані села, що були біля Телехтемирова вище по течії — Каменка (Балакиреве), Ачекмакове та Макаринне й, очевидно, належали монастирю, так само, як і село Григорів (сучасна Григорівка), про яке, як повідомляє Л. Похилевич, згадується в документах середини XVI ст.

Незабаром при королеві Стефанові Баторію ці землі опиняються в центрі подій, бо король мав тут свій маєток. У 1557 р. Телехтемиров стає вже містечком і центром повіту. Очевидно, поліпшився і стан монастиря. Тоді ж Баторій створює реєстрове козацьке військо і передає цьому військові Терехтемировський монастир разом з містечком для осідку старшини війська, військової скарбниці, припасів, а також притулку для старих і поранених.

З цього часу й аж до XVIII ст. монастир тісно пов'язаний з історією козацтва. Запорозжці вважали його «войсковим», а все військо запорізьке — «ченцями» при ньому. Чому король подарував запорозжцям саме цей монастир? Зв'язок козаків з Трахтемировим виник ще за часів

²⁰ Архив Юго-Западной России, т. 7, ч. 1, ст. 698.

²¹ Васильевский В.: «Житие Стефана Сурожского». // Журнал министерства народного просвещения, СПб, 1889, 5, ст. 144.

²² «Киевская Старина», т. 29, ст. 213.

²³ Архив Юго-Западной России, т. 7, ч. 1, ст. 698.

О. Дашкевича, який в 1511 р. подавав до Варшави проєкт створення прикордонного козацького війська, подібний до проєкту Баторія. В той час цей проєкт не було підтримано, але традиція козацьких літописів уважає О. Дашкевича одним з перших козацьких ватажків.

В XVII ст. монастир неодноразово згадується у зв'язку з різними подіями²⁴. В січні 1621 р. по дорозі з Києва монастир відвідав патріарх єрусалимський Теофан у супроводі гетьмана Сагайдачного. Теофан висвячує тут у сан єпископа Володимир-Волинського Езекія Курцевича, ігумена Трахтемирівського монастиря. В 1643 р. Станіслав Освенцім, перебуваючи проїздом у монастирі, згадує у своєму щоденнику, що під час козацьких «бунтів» Трахтемирівський монастир завжди був їх центром²⁵. Богдан Хмельницький у своєму договорі з поляками окремо згадує про монастир з Трехтемировом — ці володіння мають належати війську запорізькому, а річка Самара — магістрові (архимандритові) Трахтемирівського монастиря²⁶.

Пізніше в цьому монастирі приймає чернечий сан гетьман Юрій Хмельницький.

В XVII ст. з Трахтемирівського монастиря призначалися священики і монахи в Самарський Пустинно-Миколаївський монастир, заснований козаками, і в січову Покровську церкву²⁷. Але після 1667 р., коли правобережжя Дніпра за Андрусівською угодою відійшло до Польщі, а запорожці залишалися формально підлеглими московському цареві, запорізьке військо вже не могло бути в офіційних відносинах з монастирем, який до того ж був сильно зруйнований поляками в 1665 р. Тому в 1672 р. запорожці звертаються до Межигірського монастиря з проханням стати йому «монастирем войсковим»²⁸.

Трахтемирівський монастир було відбудовано, але потім знову зруйновано гетьманом Пилипом Орликом в 1709 р. В 1718 р. на згадку будється невелика уніятська церковка, знищена гайдамаками в 1768 р.²⁹. Потім була спроба відновити православний монастир, який проіснував недовго в занедбаному стані і в кінці XVIII ст. був повністю ліквідований.

Так закінчується історія Зарубського Трахтемирівського монастиря, який постає перед нами як один з найдавніших монастирів нашої землі, про який ми сьогодні знаємо надто мало.

Існує стійка традиція народніх переказів, яка при всій своїй умовності певною мірою відбивала факт колишнього розквіту цього монастиря. Вперше на цю обставину звернув увагу Л. Похилевич³⁰.

Але якщо насправді Зарубський монастир відігравав колись помітну роль, то як пояснити відсутність згадок про нього в літописах? Для

²⁴ «Киевская Старина», т. 29, ст. 216; Похилевич Л., ст. 295; Також дивись: Голобуцкий В. А.: «Запорожское казачество», К. 1957, ст. 162; «История Киева», К. 1982, т. 1, ст. 253.

²⁵ «Киевская Старина», 1882, № 1, с. IV.

²⁶ Похилевич Л., ст. 591.

²⁷ Похилевич Л., ст. 591.

²⁸ Похилевич Л., ст. 591.

²⁹ «Киевская Старина», т. 29, с. 217.

³⁰ Похилевич Л., ст. 594.

висвітлення цієї загадки слід, на нашу думку, звернутися до питання про історію Переяславської митрополії. В літописі під 1089 роком згадується, що після хрещення Руси в 988 р. Руська митрополія була в Переяславі і лише при князеві Ярославові митрополит Феопемт* зайняв збудовану для нього резиденцію — Софійський собор у Києві.

Єдиним поясненням перебування митрополії у Переяславі може бути наявність там якихось християнських традицій, сильніших, ніж у Києві. Згадаємо, що в X ст. в Болгарії сформувалася незалежна від Константинополя Церква — Охридський патріархат, який не визнавався Візантійською Церквою через широко розповсюджену в X ст. в Болгарії богумильську єресь³¹.

З політичних міркувань, остерігаючись залежності Руси від Візантії через церковну ієрархію, князь Володимир прийняв християнство від патріарха Охриди, і саме йому був підлеглий митрополит Руси до часів Ярослава, коли політична ситуація змінилася, і встановилися тісніші взаємини з Візантією.

Природно, що візантійські митрополити, починаючи з Феопемта, доклали чимало зусиль, щоб ліквідувати будь-які згадки про неприємний і образливий для них болгарський «відступ» в історії Руської Церкви. Розумів ситуацію і князь Ярослав, який переніс резиденцію митрополита з Переяслава до Києва, аби не нагадувати візантійцям про раніших переяславських митрополитів, поставлених патріархом Охридом.

Але все ж таки, чому з самого початку князь Володимир примістив митрополита в Переяславі, а не в Києві? Можна припустити наявність в Переяславі вже згаданої вище якоїсь традиції, яка зумовлювала більш позитивне і терпиміше ставлення до християнства. Виразом цієї традиції можливо була наявність християнського храму, подібного до церкви Св. Іллі в Києві. Адже християнкою була княгиня Ольга, яка, ймовірно, походила з Болгарії³²; а ще до неї хрещення прийняв князь Аскольд³³.

Такі давні храми на Руси могли бути, можливо, ще з часів Аскольда, але існування їх в Києві за князів-язичників Олега, Ігоря та Святослава, які відкидали християнство, було неможливим. Інша справа — досить віддалений від столиці Переяслав, який навіть і своєю назвою нагадує Преславу, стародавню болгарську столицю.

Не можна не згадати про ще один важливий факт, який має відношення до нашої теми. В 1959 р. під час розкопок квадратної вежі

* Теопемт? — примітка Редакції.

³¹ Приселков М. Д.: «Афон в начальной истории Печерского монастыря». // «Известия отделения русского языка и словесности Императорской академии наук». СПб, 1912, т. 17, кн. 3, ст. 188-197. В цій праці Приселков детально спиняється на цьому питанні. Про історію прийняття Володимиром християнства та про тенденційність літописців див. Приселков М. Д.: «История русского летописания 11-14 в.в.» Л. 1940, ст. 23.

³² Нікітін А.: «Ольга? Елена? ьльга?» // «Наука и религия», 1991, № 11, ст. 20-23; № 12, ст. 54-56. За цією гіпотезою, яка, здається, більш правдоподібна, ніж розповідь літописця, «Плесков», з якого за літописом була родом Ольга — це не Псков, як уважають деякі історики, а болгарська Плиска, а сама Ольга була родичкою болгарського царя Симеона.

³³ «Ніконовський літопис», 6384 р.

єпископських воріт давньоруського Переяслава була знайдена бронзова панагія. Автори звіту про роботу експедиції³⁴, яка знайшла панагію, відносять її за умовами знахідки до XI ст.

Панагії — своєрідні медальйони для носіння на шії — завжди були копіями з прославлених та особливо шанованих ікон. Самодіяльність художника у виборі іконографічного сюжету та відхід його від канонічного типу, прийнятого в іконописанні тієї чи іншої місцевості та часу, були неможливими³⁵.

Але в давньоруському Переяславі не було монастирів або соборів, присвячених Божій Матері³⁶. Тому можна припустити зв'язок ікони, відображенням якої є сюжет панагії XI ст., з Успенським Зарубським монастирем, який знаходився на правому березі Дніпра навпроти Переяслава. Надалі ми будемо умовно називати цю ікону «Зарубська Богоматір» — по аналогії з назвами інших ікон, відомих в XI-XIII ст. — «Печерська Богоматір», «Смоленська Богоматір», «Елецька Богоматір» (від назви Елецького монастиря в Чернігові), «Володимирська Богоматір» та ін.

Спроби визначити іконографічний тип та історію сюжетної композиції панагії з Переяслава — та, відповідно, ікони, яку панагія відображала — виявили, що ця композиція досить рідкісна в іконописанні Київської Руси.

Панагія з Переяслава не може бути віднесена до жодного з іконних типів, що буди поширені в давній Русі. Проте виявилось, що тип Богоматері, який нас цікавить, зустрічається досить часто у болгарському іконописанні більш пізнього часу. Найближчою аналогією «Зарубської Богоматері» є ікона «Одігітрія з пророками» V-XVI ст. з Пловдива³⁷. Очевидно, що цей сюжет, широко відомий в Болгарії, походить від якоїсь більш давньої ікони, тип якої був спільним і для болгарського іконописання, і для переяславського.

Виявилось також, що в українському іконописанні тип «Зарубської Богоматері» був розповсюджений досить широко. Найдавніша відома ікона такого типу — це «Волинська богоматір» XIV ст., яка знаходиться в Київському музеї українського мистецтва³⁸, хоча у «Волинської Богоматері» помітно деяке змішування іконографічних типів «Зарубської Богоматері» та «Смоленської», які, певною мірою символічно репрезентували переяславську та київську традиції іконописання. Вплив

³⁴ Юра Р. О., Сікорський М. І., Асєєв Ю. С.: «Звіт про роботу Переяслав-Хмельницької комплексної археологічної експедиції». НА ІА, 1960 / 13-3761.

³⁵ Питання про медальйони й печатки з зображенням сюжетів відомих ікон детально розглянув Н. П. Кондаков у своєму фундаментальному дослідженні «Иконография Богоматери», изд. «Общества русского языка и словесности при Императорской академии наук»; т. 1, ст. 1-387, СПб, 1914; т. 2, ст. 1-451, Пг. 1914.

³⁶ Відомі Михайлівський монастир та Йоанновський монастир, а також невеликі храми — Каргер М. К.: «Раскопки в Переяслав-Хмельницком...» // «Археология», 1954, т. 9, ст. 3-28. Див. також його статтю в зб. «Зодчество Украины», К. 1954, ст. 271-296.

³⁷ Пандурски В.: «Паметници на изкуството в църковния музей, София». — София, 1977. илл., 53-54.

³⁸ Публікація цієї ікони — Ruzsa Gyorgy. Ikonok Konyve. — Budapest 1981, іл. 88.

сюжету ікони «Смоленської Богоматері», широко поширеної у часи Київської Русі і в пізніші часи, у «Волинської Богоматері» помітний найперше у пропорціях обличчя.

Таким чином, можна прийти до висновку, що Переяславська панагія, а разом з нею і гіпотетична ікона «Зарубської Богоматері» відноситься до того іконографічного типу, який називається «Антиохійською Богоматір'ю»³⁹.

Ця ікона з'явилася, за переказами, у II ст. н. е. в Антіохії⁴⁰. Отже, можна встановити такий релігійно-образотворчий зв'язок: стародавня Антіохія — Болгарія — Зарубський монастир (Переяславське князівство XI ст.) — «Волинська Богоматір» XIV ст.

У Сирії, столицею якої була Антіохія, неодноразово виникали різні єресі, і Візантійській Церкві доводилося витрачати багато зусиль на боротьбу з ними — так, у VIII ст. імператор Костянтин Копронім переселив до Фракії сирійських монофізитів, серед яких було багато представників відомих і поширених єресей — маніхейв та павликіян. Візантія позбавилася єретиків, а в Болгарію почалося проникнення єресей⁴¹, що потім на багато століть зумовило специфіку Болгарської Церкви, богослов'я та іконописання. В цьому відношенні ситуація у Болгарії була унікальною, тут поєдналися степове язичництво кочових предків з Волзької Булгарії з тисячолітньою культурою рафінованої поєднаністичної цивілізації Візантії та з єретичними сирійськими, малоазійськими віруваннями. Як свідчать історичні факти, таке поєднання часто призводить до створення своєрідної та самобутньої культури, якою і стала давньоболгарська культура. Особливо широко розповсюдилось в Болгарії павликіянство, що стало пізніше, в X ст., основою для виникнення відомої єресі богумильства.

Цілком імовірно, що згадані сирійські монофізити і принесли з собою у Фракію ікону Антіохійської Богоматері, іконографічний тип якої був дуже рідкісний у Візантії⁴². Вплив переселенців-монофізитів на раннє християнство Болгарії і став причиною того, що тип Антіохійської Богоматері стає широко розповсюдженим у болгарському іконописанні.

Під час прийняття на Русі християнства до Переяславської митрополії разом з книгами та іншими церковними аксесуарами були привезені з Болгарії також ікони, в тому числі, ймовірно, і копія ікони Антіохійської Богоматері. Оскільки серед монастирів Переяслава лише Зарубський було присвячено Богоматері, туди і могла потрапити ікона.

У нас немає, і, мабуть, ніколи не буде фактів, які безперечно свідчили б, що провідним монастирем, завдяки якому митрополія трималася у Переяславі, був саме Зарубський. На користь цього свідчать лише знайдені плінфи від храму X ст. та дивна невідповідність повної відсутності згадок про давній і відомий монастир в писемних джерелах —

³⁹ Кондаков Н. П., 1914, т. 2, гл. 6.

⁴⁰ Кондаков Н. П.: «Памятники христианского искусства на Афоне», 1902, ст. 143-144.

⁴¹ «Краткая история болгарской философской мысли». 1977, ст. 50.

⁴² Як уже згадувалося серед 500 ілюстрацій «Иконографии Богоматери» Н. П. Кондакова, що охоплює переважно візантійський матеріал, цей сюжет не зустрінуто жодного разу.

згадаймо хоча б історію митрополита Клима Смолятича. Напевно, було щось таке, що робило недоречним і небажаним для київських літописців привертати увагу до Зарубського монастиря.

В пізніші часи, до яких відносяться слова літописця про Переяславську митрополію і будівничу діяльність єпископа Ефрема, Зарубський монастир теж відігравав своєрідну роль, відрізняючись від Михайлівського чи Йоаннівського монастирів Переяслава, будучи подібним у цьому до Печерського монастиря в Києві, поставленого самими ченцями для своєї духовної діяльності, а не заснованого кимось із князів як «вотчинний» монастир, призначений для прославлення свого роду та поховання членів князівської династії.

Олена ЗАДОРЖНА,
Мирослава БАБІНСЬКА,
Надія ГУПАЛО

ЗОЛОЧІВСЬКИЙ ЗАМОК

Історична довідка про московсько-большевицькі звірства
(Продовження, 2)

Розповіді, сльози, тяжкі спогади... Їх багато, і всі вони схожі своїм неповторним трагізмом. Вони, ці постарілі сироти замордованих батьків, сестер, братів, друзів будуть до скону носити в пам'яті страшні години, пережиті в замку в червні 1941 року. Але ще більше їх мучить біль тих, хто не встане, ті жахи, нелюдами вигадані і зроблені. Що відчували безвинні жертви, йдучи на тортури? Кожен любив життя, кожен плекав потаємну надію, що схибить катівська куля, що станеться чудо, що в останню мить прийде визволення. Але та надія розчавлювалася гуркотом двигунів. «Люди, які жили біля замку, — пише Ярослава Хміль, — розповідали, що днями і ночами гудів трактор, щоб не чути було того страшного лементу і крику, коли по-звірськи мордували...»

А потім раптово все обривалося. І наставав тихий ніжний світанок, вже в іншому вимірі. Без болю, без двигунів, без страху.

«Я, Хміль Микола, з села Трудовач. Вирощував хліб, ростив чотирьох дітей. Мені було 43 роки. Цієї страшної неділі 22 червня 1941 року був у церкві, прийшов додому. Вся родина зібралася за обідом. Це був мій останній обід. Вночі прийшло вісім озброєних енкаведистів і забрали мене. В Золочівському замку кати накиннулися на мене, повикручували руки, поламали ноги. Вирвали язик, висмикали волосся, залишивши лису голову. За що — не знаю. Хіба за те, що я у 1918 році добровільно пішов у Січові Стрільці. Але це не провина. Ми не воювали проти совєтської влади, бо її тоді ще не було. Простіть мені, діти мої, що росли без батьківської опіки. Вижили всі, всі четверо, хоч було вам дуже тяжко. Моліться за мене і за всіх нас, невинно замучених».

«Я, Зданевич Дарія, з дому Ключиківна, 1915 року народження, вчителька з села Сторонибаби Буського району. За Польщі не мала

можливості працювати, бо українка. Думала, що нарешті мої мрії — вчити дітей рідною мовою, здійсняться. Так думали й інші мої товариші-інтелігенти. Та не судилося нам цього. Нас спіткала доля наших братів зі Східної України. Посипалися доноси, безпідставні звинувачення. І результат — наші муки, страждання рідних».

«Влаштовуючи недавно нікчемну комедію «суду» над західнонімецьким міністром Оберлендером, — пише даліше І. Рубіжний, — московські наймити зі східної зони Німеччини твердили через своїх брехливих «свідків», що, мовляв, у місті Золочеві на західноукраїнських землях німці знищили тюремних в'язнів-українців. Як наочний свідок московсько-большевицьких звірств у Золочеві подаю факти, хто знищив в'язнів.

«Восени 1940 року НКВД заарештувало мого діда і посадило до тієї тюрми. Коли ж 22 червня 1941 року вибухнула війна, я, як малий ще хлопчина, майже непомітний для енкаведистів, частенько навідувався в околиці тюрми, щоб довідатися про долю свого діда.

«У ніч з 4 на 5 липня місто Золочів дуже збомбардували німецькі літаки, знищуючи багато домів. Наступного дня був спокій, а вранці, 6 липня 1941 року, передні з'єднання німецьких армій перейшли Золочів. Одна їх частина подалася на південний схід, у напрямку Тернополя, а друга — на північний схід, у напрямку Бродів. Біля 11-ої години того дня я був уже під замком, де зібралося дуже багато людей. Добравшись з трудом до мурів замку, я став перед довгими рядами напіврозкладених трупів. Незабаром до тюрми прийшли мої батьки. Кількість трупів, що їх складали рядами на траві у саді, постійно збільшувалася. Їх витягали з кількох великих ям, обчищували від землі та крові і складали в саду. Трупний сморід просто звальював людей з ніг, але багато чоловіків, жінок і дітей, позакривавши уста і носи хустинками, ходили між рядами трупів, стараючись розпізнати рідних. Ми теж шукали нашого дідуся, але даремно.

«Трупи чоловіків були з неголеними обличчями, деякі у подертій брудній білизні, інші наполовину або цілком голі. Багато мали поламані чи повикручені руки і ноги, з сильними слідами тортур, з повириваними нігтями на пальцях, пошкодженими статевими органами. Між трупами знаходилися також жінки в подібному стані. Всі ознаки вказували, що їх закатовано щонайменше за 2-3 тижні до приходу німців. Свіжих трупів я не бачив. Наступного дня винесено в сад трупи з в'язничних камер, де їх живцем замурували енкаведисти. Вигляд цих трупів був ще страшніший.

«Усіх трупів нараховано 649. З цього числа розпізнано лише 21. Їх поховано окремо, а всіх інших разом на кладовищі у спільній могилі, на якій поставлено великий дерев'яний хрест. На похоронах було дуже багато людей.

«Після похорону ми знову зайшли до тюрми й оглянули приміщення, де були сліди катувань. Ми ввійшли брамою від заходу, що стояла в центрі головного будинку, де були канцелярії, приміщення для вартових, залі переслухань тощо. Ліворуч від брами була простора заля, схожа на велику різню. Долівка і стіни її були забризкані кров'ю,

Люди виносять з розкопаних ям під мурами замку-тюрми помордованих більшовиками в'язнів

Зовнішній вигляд помордованих в'язнів

Вигляд помордованих в'язнів

Жорстоко помордовані в'язні

*Фотознімки помордованих походять з архіву д-ра Володимира Болюбаши з Канади.
Оригінальна фотографічна плівка зберігається також в Золочеві.*

на стінах виднілися сліди від куль, повбивані гаки, посеред кімнати стояли закривавлені столи тощо. В кутку виднівся отвір, через який кидали закатованих людей просто до могил, що знаходилися за мурами в саду.

«Як ми завважили раніше, кожен в'язень мав прострелену потилицю, частина з них мали зв'язані позаду руки. Всі вони мусіли пройти крізь цю залу, де енкаведисти мучили їх, а потім убивали».

Монологи закатованих

«Вся земля моя в хрестах і вся душа моя в хрестах. А кожен хрест — це маленька зірочка, що яскраво спалахнула, і, не догорівши, згасла». Це — людське життя, нагло і брутально обірване за вину чи без вини. Вони, ці люди, наші нещасні земляки й землячки, приходять до нас час від часу. Приходять, щоб ми не забули про них. Приходять, щоб спитати, чи так ми живемо, чи по правді, чи по совісті».

І цей прихід потрібен нам, як іспит сумління перед сповіддю. Бо вони — наше сумління, вони — наші судді. Вони вже там, звідки видно всю матінку-Україну, всі наші вчинки і найпотемніші думки. Вони — серед нас. Вони говорять до нас.

І ми ніби чуємо голос закатованого молодого священика з с. Ляцьке о. Дурдели:

«Ми пройшли дорогою Христа, кожен на свою Голгофу. Отці священики, духовні пастирі українського народу. Ми були одними з перших в'язнів і жертв сталінського режиму. Ми лякали катів своєю покірливою нескореністю. Ми говорили: «Не вбий», а навкруги шаленіли масові розправи над невинними людьми. Ми наказували: «Не вкради!», а довкола грабували-розтягували майно господарів, засланих в Сибір. Ми закликали: «Любіть Господа Бога свого... Любіть ближнього свого!», а сталінська пропаганда кричала: «Бога нема, любови нема, людина людині — вовк!»

«Нас забирали по-різному. Одних — по-зłodійськи, вночі, інших обманом чи хитрощами заманювали до міських рад, а іноді просто з церков, на очах парафіян, котрим не дано було права навіть заплакати. Але плакали душі людські. І ціле життя проносили люди у своїй пам'яті останній погляд, останнє благословення свого священика.

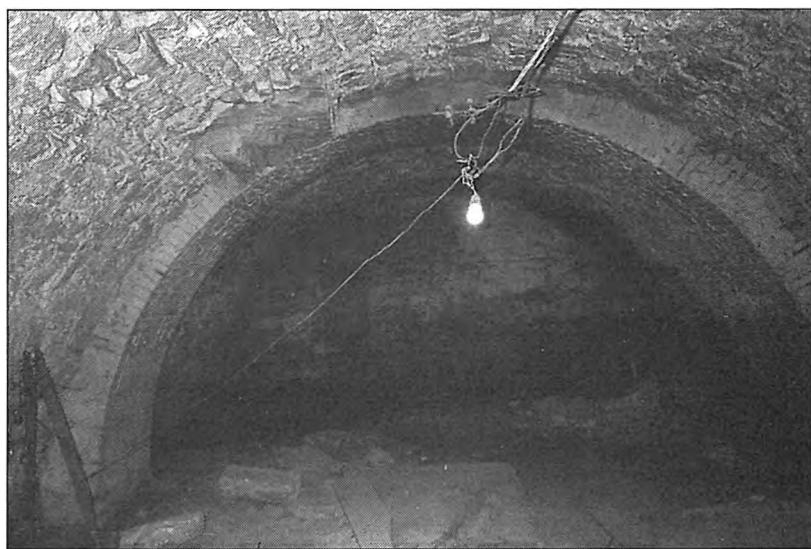
А далі починалася хресна дорога до вічності. І страшний вибір: або за продати свою віру і жити, або... І ми приймали муки як ласку, а небеса опускали на наші передчасно посивілі голови тернові вінки мучеників...»

Але не тільки священиків боявся кат. Талановита і свідомо молодь також була приречена на вимордування.

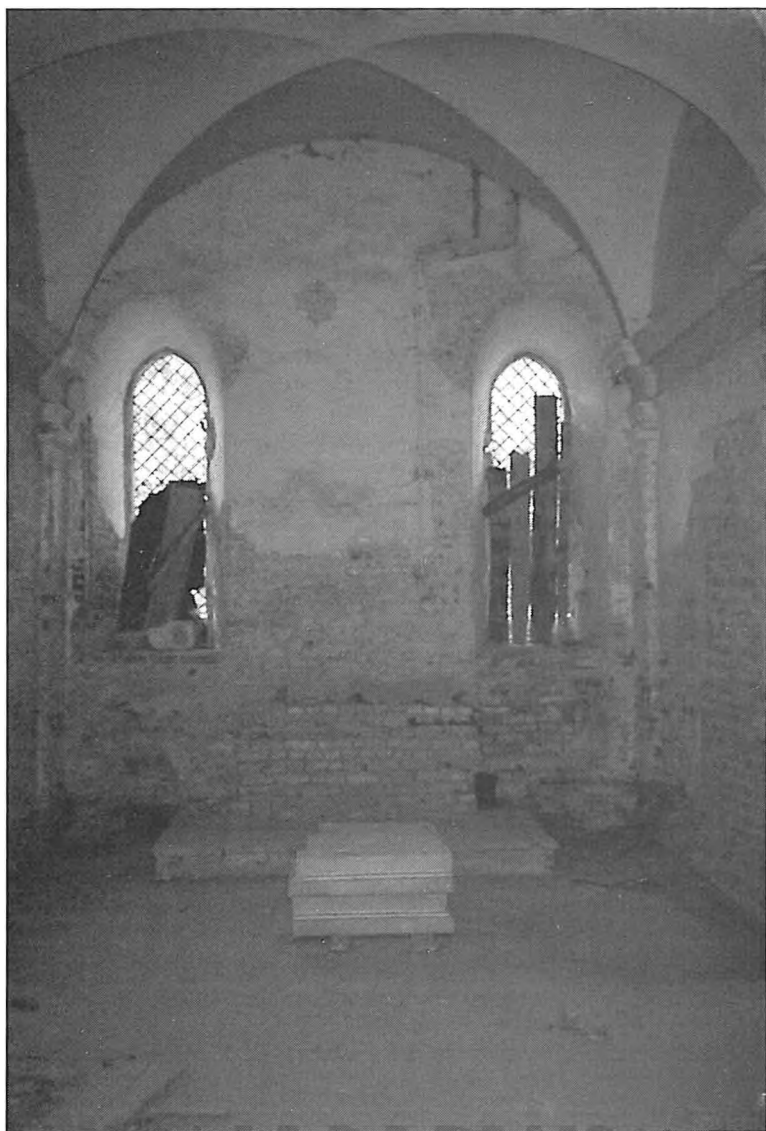
«Я, Мороз Степан, 17 років, з села Куткір Буського району. Вчився у Львові, закінчив 8 класів. Приїхав до батьків на канікули. У неділю 22 червня був у церкві. А вночі прийшли троє з НКВД і без санкції на арешт забрали мене. Завезли в Красне, тоді в Золочівську тюрму. І тут закінчилося моє земне життя. Одібрано його мені у неймовірно

Одна із зловіщих ще невідкритих камер-печер

Одна із багатьох сутеренних пивниць, в яких в'язнів замурували живцем

*Колишня замкова, а згодом тюремна каплиця.
Фотознімка з травня 1993 р.*

страшних муках. З буйної чорної чуприни залишено козацький оселедець, тіло моє побито, покалічено. Хотів я жити, вчитися, порадувати батьків. Та не судилося. Повернувся я до батьків у село, опізнаний хіба що по одежі. Батько обмивав мене сльозами, а матері так і не показали мого понівеченого тіла, боялися, щоб не збожеволіла. Товариші викопали мені могилу. Спав я спокійно до 1946 року. А одної неділі, коли люди були в церкві, розбудив мене вибух. Чиясь зла рука висадила в повітря мою могилу. Я здригнувся і знову заснув. Я сплю, та часом приходжу у снах до своїх рідних».

«Ми, сестра і брат, Ірина і Роман Строчани, 18 і 20 років. Прагнули до знань, книжки були нам вірними друзями. І комусь стало заздрісно — не вийде з них рабів. Треба таких знищити. Як задумано, так і зроблено. Та духу нашого не вбито. Ми літали пташками і співали, прилітали до матері, до батьківської хати і щебетали, коли мати, поранючись на городі, обливалася гіркими сльозами за своїми неопіреними, а вже замученими пташенятами. Могил нам не висипано, хрестів не поставлено, бо не знайшли їх, як на сотнях, на тисячах таких, як ми.»

«Я, Ліда Йойко, 16 років. Не судилися мені любов, радість материнства. Все це відібрано у мене в молодому віці. Не розумію, за що мене вбито, понівечено моє молоде тіло. Оплакана матір'ю, яка впізнала мене серед мертвих, викопаних з ями на подвір'ї замку, лежу на міському цвинтарі біля спільної могили, свідка жаклих подій червня 1941 року».

«Ми, три рідні брати Словіцькі: Петро, Дмитро і Василь. Чи не забагато жертв з одної сім'ї? Видно така доля судилася нам, а нашим рідним — довічний біль утрати. Ми прості люди. Нам би орати землю, обробляти дерево. Нам би захищати рідну землю від загарбників, бо вже в такому віці ми були. Нас же покликано у військомат, а опинилися ми на замку, а потім у тій страшній ямі. Батько з матір'ю впізнали нас і поховали біля спільної могили, поруч зі знайомими і незнайомими нам людьми трагічної долі».

«Та як повелися зі мною, сивою літньою жінкою, ті, хто за віком годилися мені в сини, а може, і внуки? Мені було не боляче, а соромно за тих, що торкалися мого старечого тіла, рвали його з тупим сп'янінням. Бо чи ж могла нормальна людина так жорстоко знущатися над невинними людьми? Хто їм дав такий наказ? Хто відповість за ці ганебні дії? Мене знали і дорослі, і діти, всі, хто ходив до церкви Отців Василіян. Я — Сурякова, співала до Служби Божої, вела церковний хор. За церковний спів, за хвалу Божу мене вбили. Та не вбили любови до своєї Церкви, бо вистояла вона і вистояли люди, хоч, здавалося, були вже на краю загибелі. Помоліться за мою душу і за душі всіх замучених за Боже слово, за рідну землю, за багатостраждальний нарід».

Продовження буде

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

СЛОВНИК ГОРТАЙ, А СВІЙ РОЗУМ МАЙ

Бажання удосконалювати наше знання мови змушують нас звертатися до словників — мовних порадників. Але словники не можуть заступити кожному з нас здорового глузду, або властивого майже всім мовцям так званого почуття мови.

Сьогодні в Україні можна почути або прочитати такі вирази: «відповідно до **Акта** про державну незалежність», «виходячи з **Акта** про державну незалежність». Форма **Акта** ріже вухо.

Чому?

Бо вона неправильна. Слово **акт** у даному разі вжито у значенні **закон**, **указ**. А ці слова — узагальнені поняття — мають у родовому відмінку закінчення **-у**: **закону**, **указу**, і отже, так само має відмінитися слово **акт** у значенні **закон**. Річ у тім, що словники не фіксують усіх можливостей вжитку слова. Слово, вживане на означення предмета, вимагає у родовому відмінку закінчення **-а**. У якійсь окремій сфері діяльності таке слово може набути значення узагальненого поняття, а з ним і закінчення **-у** в родовому відмінку.

Ось як це стається. Слово **плуг** у родовому відмінку має закінчення **-а**: **плуга**. І тільки таке закінчення фіксують і сучасні словники, і давніші. Але коли слово **плуг** вжито, як назва організації **Плуг**, то письменники 20-х років вступали до **Плугу** і виходили з **Плугу**, хоч словники закінчення **-у** не фіксували. Очевидно, в літераторів 20-х років ще не було знищено почуття мови до тієї міри, щоб сказати «вступаю до **Плуга**» або «виходжу з **Плуга**». Вони вживали форму **Плугу**, хоч її і не було у словниках.

Те саме і з «**Актом** про державну незалежність». Діяти треба «відповідно до **Акту** про державну незалежність». «До **Акту**», а не «до **Акта**». Дарма, що словник каже, що родовий відмінок слова **акт** — **акта**.

Ми знаємо, що слово **смолоскип** у родовому відмінку має закінчення **-а**. І це підтверджують словники. Але хто із словників міг передбачити, що колись словом **смолоскип** буде названо видавництво «Смолоскип»? У цій новій ролі **смолоскип** у родовому відмінку, річ ясна, матиме закінчення **-у**: «Зайдіть до **Смолоскипу**» або «Напишіть до **Смолоскипу**».

Те саме із словом **трамвай**. Коли слово **Трамвай** вжито, як назву одного з видів міського транспорту, тоді в родовому відмінку воно матиме закінчення **-ю**: «На лініях **трамваю**». Але «Зайшов до **трамвая**».

Сліпа віра словникам — риса успадкована з тоталітарних часів — збиває деконо ще й досі з пантелику. Словники ж просто не годні передбачити усіх можливих форм вживання слова. Додати треба, що словники вряди-гори брешуть, а надто видані в УРСР за часів «дружби народів». Названі словники містять подекуди речі, що від них можна скопитися за голову.

Академічний «Російсько-український словник» («РУС») перекладає російське слово **бегунья** на українську мову як **бігунка**. Очевидно,

академікам невідоме справжнє значення слова **бігунка**, що дуже прикро. Бо користувач словника, повіривши академікам, може вжити це слово, не знаючи, що **бігунка** по-українському — це **розлад шлунку, пронос**. Цей же «РУС» російське слово **солнцепёк** перекладає, крім **осоння**, ще й словом **підсоння**. **Підсоння** усі допогromні словники визначали як **клімат**, і це його справжнє значення. Щоправда, письменники **соціалістичного реалізму** перекрутили це слово, сплутавши **підсоння** з **осонням**. Чи ж мусить українське мовознавство черпати свою лексику від скороспечених під сонцем комунізму псевдоінтелектуалів?

Не вільний від ляпсусів і «Словник української мови» («СУМ»). Цей словник зворот **так і знай** (у гаслі **ТАК**) пояснює як **май на увазі**. До пояснення, словник наводить приклад вживання звороту:

І вже, **так і знай**, щось натворить.

З цього прикладу ясно, що зворот **так і знай** значить **можна не сумніватися**, а не **май на увазі**.

Вираз **хід конем** «СУМ» пояснює так: *рішучий засіб, який застосовують у крайньому випадку*. Таке тлумачення — ляпсус. Насправді, **хід конем** це *подолання перешкоди без конфронтації з перешкодою*. Вираз узято з шахової гри, де фігура кінь має право скакати через кілька клітин і через голови інших фігур.

Вираз **нашим салом та по нашій шкірі** «СУМ» пояснює як вираз, що вживається, *коли бажать підкреслити, що чиясь благодійність корислива*. Таке пояснення, м'яко кажучи, помилкове. Насправді цей вираз значить, *що нас ошчаслижують нашим же коштом*.

Слово **заки** «СУМ» пояснює не до кінця. **Заки** не лише **поки**, а ще і **перше ніж**:

Заки я схаменулась — його вже й немає (М. Вовчок).

Слово **партолити** «СУМ» тлумачить як «те саме, що й **партачити**». Це безпідставне твердження. Ось як вжито це слово в І. Нечуя-Левицького:

Жінка вже спартолила пісний борщ з самісінької ботвини й сирівцю.

Спартолити це не **спартачити**, а синонім до слова **стелепати** (недбало зготувати, недбало зварити). **Спартолити борщ** це **стелепати борщ**.

Отже, іноді помиляються й мовознавці, а надто з команди *академіка* Белодєда.

Прикладами ляпсусів у словникових виданнях УССР можна заповнити не одну сторінку. Частину таких ляпсусів треба списати на недостатню кваліфікацію кадрів, добираєних не відповідно до знань, а за відданістю партійним босам-русифікаторам. Більша частина ляпсусів — це пляномірне усування з ужитку самобутньої української лексики і заміна її лексикою калькованою. Під таку «кастрацію» підпали оригінальні моделі українського словотвору. Наведу приклад.

Наша мова знає такі два зразки словотвору:

І. Іменник	Прикметник	Значення прикметника
<i>клин</i>	<i>клинуватий</i>	<i>у формі клина</i>
<i>лапа</i>	<i>лапатий</i>	<i>у формі лапи</i>

<i>порох</i>	<i>порохуватий</i>	<i>як порошок, схожий на порошок</i>
<i>серце</i>	<i>серцюватий</i>	<i>у формі серця</i>
<i>сітка</i>	<i>сіткуватий</i>	<i>у формі сітки</i>
<i>стьожка</i>	<i>стьождуватий</i>	<i>у формі стьожки (стрічки)</i>
<i>хрест</i>	<i>хрестатий або хрещатий</i>	<i>у формі хреста</i>

II. Іменник	Прикметник	Значення прикметника
<i>куля</i>	<i>кулястий</i>	<i>як куля, у формі кулі</i>
<i>цибуля</i>	<i>цибулястий</i>	<i>як цибуля, у формі цибулі</i>

Наявність такого словотвору дозволяє творити цілу низку термінів за цим зразком:

<i>порошок</i>	<i>порошуватий</i>	<i>такий, як порошок</i>
<i>стрибок</i>	<i>стрибкуватий рух</i>	<i>що відбувається стрибками</i>

Та учні *академіка* Бєлодєда не погодились із цими формами і заступили їх кальками з російської мови:

<i>порошок</i>	<i>порошкоподібний, порошковидний</i>
<i>стрибок</i>	<i>стрибкоподібний, стрибковидний</i>

Мало того, вони поширили таку «динозавризацію» і на питомі українські форми:

Українська форма	Накинута штучна форма
<i>клинуватий</i>	<i>клиноподібний, клиновидний</i>
<i>кулястий</i>	<i>кулеподібний</i>
<i>лапатий</i>	<i>лапоподібний, лаповидний</i>
<i>порохуватий</i>	<i>пороховидний</i>
<i>серцюватий</i>	<i>серцеподібний</i>
<i>сіткуватий</i>	<i>сіткоподібний</i>
<i>стьождуватий</i>	<i>стрічкоподібний</i>
<i>хрестатий (хрещатий)</i>	<i>хрестоподібний</i>
<i>цибулястий</i>	<i>цибулиноподібний, цибулиновидний</i>

У словниках УССР на перше місце у словниках поставлено штучні кальковані форми, а питомі українські або на друге місце, або їх не наведено зовсім. Таким відверто погромницьким шляхом ішла ліквідація самобутніх українських моделей словотвору.

Отже, до всього, зафіксованого у словниках УССР, треба ставитися критично, звіряючи наведену лексику з першоджерелами та із здоровим глуздом.

Анатолій БЕДРІЙ

НЕ РОМАН-ХРОНІКА, А ОГИДНИЙ ПАСКВІЛЬ ПРО ОУН-УПА

У видавництві УПІ ім. Ів. Федорова і Фенікс Лтд у Львові вийшла в 1992 р. книжка Василя Щеглюка п. н. «... Як роса на соні» з поясненням: «Політичний роман-хроніка, написаний на основі спогадів кол. діяча ОУН-УПА Л. С. Павлишина». Над поясненням є відзнака тризуба з мечем (емблема організації, очоленої М. Плав'юком). Книжка має 159 сторінок і 17 ілюстрацій. Вступ написав Михайло Косів п. н. «Сповідь за прожите життя», хоч на основі прочитаного можна сумніватися, чи дійсно текст віддзеркалює погляди і думки Луки Павлишина. Косів має теж «право друку». Поскільки текст не є оригінальним твором Павлишина, а тому й годі прийняти заяву, подану в екстракті до «права друку», що це «документальний твір», тим більше, що твір не є ні автобіографією, ні історично-науковою розвідкою, а є літературним — романом-хронікою.

Книжка має характер спогадів Павлишина, який народився 1907 р. у селі Тяпче Долинського району на Івано-Франківщині, а помер 1987 р. Родина Павлишинів була відома як москвофіли. Лука закінчив середню освіту в учительській семінарії УГКЦ у Львові. Там він зачитувався у російській літературі і філософії, а з українських творів читав соціалістично-федералістичні книжки Драгоманова і Павлика. Бував у москвофільському т-тві «Муза» і симпатизував із «Сель-Робом», соціалістичним об'єднанням — прибудівкою Комуністичної Партії Західної України. Брат Луки, Юрко, став згодом відомим священиком Російської Православної Церкви в Росії. Від кінця 20 рр. і на початку 30 Лука віддаляється від комунізму і наближається до націоналізму, вивчаючи твори д-ра Дмитра Донцова. Був управителем початкових шкіл, а під кінець 30 рр. студіював позаочно у празькій університеті українську мову і літературу, що його закінчив аж на початку 40 рр. У 1938 р. Лука став членом ОУН. У 1939 р. поляки мобілізували його до війська зі ступенем поручника, бо він закінчив польську старшинську школу. По упадку польської держави, він опинився на Закерзонні, де став військовим референтом у Проводі ОУН Томашово-Люблинського повіту. Деяко пізніше був військовим референтом Обласного Проводу ОУН на Холмщині. З вибухом німецько-російської війни, Лука пішов із Північною Похідною Групою ОУН, і в Житомирі керівник групи Микола Климишин зробив його своїм заступником. Пізніше він був військовим референтом у Крайовім Проводі ОУН на Західно-Українських Землях, був командиром Української Національної Самооборони ОУН на Дрогобиччині, був коротко військовим референтом УПА — Південь. Але весною 1944 р. Павлишин нібито деактивізувався, і від 1945 до 1950 р. учителював у Львові, де 10 березня його арештувало НКВД і засудило на 25 р. ув'язнення. У Норильську він був одним із організаторів повстання в'язнів у 1953 р. У 1956 р. його звільнили, але мусів поселитися у Воркуті. В 1960 р. Павлишин неначе пішов на услуги окупантів, бо при кінці книжки виразно написано, що «полови, сміття, КГБ насипало багато в мої статті».

У книжці Василя Шеглюка ОУН і УПА показані в якнайгіршому, негативному, цілковито сфальшованому історичному світлі. У цих формаціях все було зле, нічого позитивного, нічого творчо-конструктивного, ніяких національно-визвольних осягів. Тому цей твір треба вважати продуктом працівників Дезінформу КГБ-КПСС, ворожою, розкладовою пропагандою, скерованою на знищення українського революційного націоналізму, зокрема революційних формацій ОУН і УПА. Для яскравості і чіткості аналізу і критики будемо нумерувати окремі ділянки чи теми, обговорювані в книжці В. Шеглюка.

1. Мова і стиль зросійщені, ніби показують, що Лука Павлишин — «совєтська людина»: «офіцери УПА», «солдати УПА», «ротний УПА», «рота УПА», воювали «гвинтівками», «попи» УГКЦ, «вузи» під польською і німецькою окупацією, «колгоспники», «батраки», «кулаки» і т. п. Назви установ ОУН і УПА з малої букви для ефекту їх маловажливості і неформальності. При членах ОУН і УПА ніде не подані їхні фомальні титули чи ступені. Це для применшення їх авторитету.

2. Павлишин нібито був чи його «перевиховали» на послідовного визнавця марксистського світогляду: селянин-багач призбирав «пару тисяч доларів» (був чужинецьким капіталістом) і «експлуатував батраків та найманих робітників» (батрак — бідний селянин); всюди вживані терміни «буржуазна Польща», «панська Польща», начальник одного штабу УПА був «колишній поміщик», «прості люди» нібито проти ОУН-УПА, запитує чи не один чужинець, «виходець з аристократів чи з бідної сім'ї, рід митр. А. Шептицького — це «спадкоємці панської власності» і т. п.

3. Павлишин нібито був атеїстом чи навіть ворогом християнства: УГКЦ — звиродніла прогітлерівська Церква. Слово «Бог» кількакратно з малої букви або в найбільш негативному сенсі: «Так хоче бог! — гукають нацисти під прапором небаченого дикунства» (ст. 107). Воскресення Христове — це спадщина «добрих галицьких традицій», а не найбільше християнське свято (ст. 150). Про митр. А. Шептицького іронізує: «Йому вірили як своєму духовному пророкові» (але не Павлишин!), який нібито кипів ненавистю до німців, «адже вони вбили його брата Лева...» (105). Викпиває чудотворні місця: «розрекламовано кілька сотень „чуд“ содіяних Галицькою Богоматір'ю» (66). Священики УГКЦ — самі негативні типи: один «дав мені заяву, де чорним по білому писалося, що він став служителем культу не з переконання, а через обставини — бідність... А він з дитинства атеїст» (39). Інший священик УГКЦ був «завзятим москвофілом, кол. депутатом до сойму від партії Пілсудського...» (40). Діяння Ісуса Христа названі «легендармини» (42). Брати професора Львівської греко-католицької духовної академії... займали високі пости у гітлерівському вермахті й гестапо» (42). Цей професор нібито запитував Павлишина, чи знайшов вже добру працю «в гестапо, вермахті чи в поліції?» (42).

4. Лука Павлишин нібито рішучий противник ідеалістичного світогляду і фанатичної етичної вірності ідеям ОУН: «в житті все змінене. Сьогодні якась ідея може бути правильною, а завтра, при інших обставинах, вона стає тупаковою...» (54). На це місце пропонується: «Я реаліст, проста людина, для котрої бажання продовжити здоровий рід перемагає все» (156). Він відкидає націоналістичну етику: «Фанатизм — ворог розуму, ворог політики. Це небезпечна стихія... Фанатизмом ще й макіявелівщиною пронизані праці Донцова, Климів, Стецька...» (84). Атакується вірність ідеям ОУН та пропонується капітуляція

перед москалями: «У всіх, крім може авантюристів, а також фанатиків ідеї, спрацьовував інстинкт самозбереження» (152).

5. Ідею УССД, за яку боролися ОУН і УПА, висмівається, обезвартіснюється і робиться майже нездійсненою: у виступі ген. Дмитра Грицяя-Перебийноса: «Високопарні його слова про ОУН та майбутню самостійну Україну, погрози на адресу большевиків не мали великого впливу на присутніх, бо не зачіпали наших проблем» (117). Ще літом 1941 р. Павлишин мав нібито сказати: «Чи скоро будуть у нас боєздатні, моторизовані збройні сили, щоб становити комусь загрозу, домагатись самостійної України? Не віриться, що це колись буде» (55). А нібито осінню 1941 р. «дехто й у головному проводі, мабуть, зневірився в можливості підтримки українського націоналізму населенням великого простору од Карпат до Волги» (66). Це натяк на чуже походження та шкідливість українського націоналізму для українського народу. На нараді ОУН у Кракові в промову Ярослава Стецька вставлені такі слова: «невідомо тільки, як народ поставиться до нас, чи не прийме за п'яту колону гітлеризму, за його прислужників» (49). І нібито дійсно, на Придніпрянщині люди «до ОУН ставилися з підозрою» (67). «Мало хто сприймав серйозно відозви творити „українські збройні сили“, які розповсюджувались» (70). На Київщині «мені не вдалося втягнути в ОУН жодного нового члена. Молодь уникала зустрічі з нами» (74). В скорому часі «це зовсім позбавило мене надій та ілюзій щодо Східно-українських земель» (75). Мовляв, в УССР нарід проти боротьби за УССД. І далі: «ми не знайшли належної підтримки на східно-українських землях» (88). Покпивається з Крайового Проводу ОУН Південної України, очоленого полк. Василем Куком-Лемішем: він нічого не досягне, бо там «населення сприймало націоналізм не краще, ніж на Київщині» (94). Абсолютно злобним є протиставлення ОУН-нарід: «Народ може підтримати нас як героїв, і може розтоптати. Головна сила по його боці. Відвернеться він — відвернеться і фортуна, все полетить до біса» (124). Рівнорядним конкурентом ОУН щодо піддержки народу є большевики: «цілі відділи УПА заражені „більшовицьким елементом“, котрий однак виявив себе у сутичках з німцями, і завоювавши довір'я командирів, проник навіть у штаби» (120).

6. До ОУН протиставляється українське селянство попри те, що яких 90% персоналу ОУН-УПА становили селяни: «сільські „патріоти“ подбали про своє збагачення за рахунок патріотів ОУН» (103), «Я поцікавився, чи не виникають труднощі з продуктами, звідки їх достарчують. Виявляється, звідусіль, і, звичайно, від селян, як обов'язковий контингент» (111). Підсунена думка, що ОУН здирала контингенти так само, як німці. «У масі своїй ані волинські, ані галицькі селяни не доросли ще до того націоналізму, який сповідує ми. Східняки — й поготів» (121). Це східна брехня. «У розмовах з простими людьми, котрим рекомендував себе як селянського сина, на питання, що вони думають про боротьбу за „самостійну Україну“...відповідали: «Нам до смерті надоїла ваша борболюція» (130).

7. Однією з головних тез книжки Щеглюка є вимога миритися з російськими імперіялістами і советським режимом. У 1939 р. на західно-українських землях, завойованих російськими агресорами, нібито «люди стрічали їх немов справжніх братів-визволителів! У всіх селах, крім польських, були вітальні брами, свято-ково прикрашені. Майоріли на них прапори: з одного боку — червоний, з другого — блакитно-жовтий з тризубом» (38-39). Нісенітниця! У вересні 1941 р. після здобуття Києва німцями, там вибухали бомби, що руйнували церкви і

цілі квартали міста, підложені москалями. У Щеглюка, одначе, читаємо: «Ходили чутки, що це справа рук сталінських „майстрів брудних справ“. Я їм не вірив» (70). На початку 1942 р. «фронт на сході заломлювався, опір Червоної Армії, всіх радянських людей ставав усе могутнішим» (79). На переломі 1942-43 рр. «німці опинилися перед непереборною стіною — Москвою... необмежені людські резерви може Сталін протиставити Гітлеру... сумніваюся: чи варто зачіпати більшовиків, як фронт наблизиться» (88). Це пропаганда непереможности Росії! Після однієї битви УНС-УПА з німцями, на селянство Дрогобиччини «ми знову справили враження червоних партизанів» (102). Брежнею є твердити, що на Волині «червоні партизани на відкриту конфронтацію (з УПА) не йшли» (113). «У безпосередній близькості від нас шниряли загони червоних партизанів, котрі боїв з нами уникали... Я все ще вважав передчасною великомасштабну боротьбу з ними і Червоною Армією» (125). «Своїх підлеглих я остерігав від сутичок з червоними партизанами... дізнавшись про мою толерантність до всіх, хто воює з гітлеризмом, партизанські командири прислали до мене своїх представників для переговорів...» (132). Описаний фіктивний випадок, що надійшла «чота росіян перед якою розбіглися два курені УПА, зложені з придніпрянців, які не хотіли воювати проти них» (135-6). Один із найвищих старших УПА і член Проводу ОУН нібито висловився після окупації України російськими завойовниками: «На мою думку, дальша діяльність УПА просто безглузда... Вважаю, що треба розпустити людей...» На ці слова Павлишин мав відповісти: «Іван з-під Києва не повинен убивати Івана з-під Львова, чи навпаки» (142). Значить, йшли не завойовницька орда, а українська «радянська» армія.

8. У книжці В. Щеглюка ОУН — це актинародня, пронацистська організація тоталітарного типу, зложена майже з самих продажних, zdeгенерованих, германofільських, здеморалізованих і збочених елементів. Ше в 30 рр. ОУН «сповідувала ідеї Донцова, зокрема культ вождизму і військової сили, спершу під крилом Коновальця, а згодом — Бандери...закріплювалася зневага над простими смертними» (22-23). Павлишин нібито наївно запитував у 1941 р. яким буде «майбутній союз з ненависними мені гітлерівцями» (46). Він переконаний, що Дружини Українських Націоналістів будуть «воювати за інтереси Гітлера» (47). «Через львівський УДК знадобилися зв'язки високопоставлених оунівців з гестапо» (104). «Повітовий провідник Бродів мав «добрі зв'язки з гестапо» (110). В ОУН нібито відбуваються розправи над націоналістами без суду і слідства: «Невже нас того біснுவатий фюрер навчив? Чи так до терору звикли? (118). Один із командирів УПА зарядив: «німців не чіпати, бо це нашої справи тільки на шкоду» (120). А «колишній гауптштурмфюрер СС вернувся в ОУН...» (126). Рішено усунути курінного командира УПА за те, що він «встряв у сутичку з німцями, цим нашкодивши ОУН» (127). На початку 1944 р., Провід ОУН нібито дав згоду на переговори з нацистами про співпрацю тому, що німці прихильно наставлені до розбудови УПА (139). Це брехня і наклеп.

9. Книжка Щеглюка переповнена наклепами, обезчещенням, приниженням, оплюгавленнями провідників націоналістичного руху. Д-р Дмитро Донцов нібито не був українцем, а лише «вважав себе українцем» і нібито «був послом у Берліні кол. царського ад'ютанта — гетьмана П. Скоропадського» (23). Донцов проповідував фіюрерського типу «вождизм» (22). Д-р М. Климишин нібито відсунув від керівництва Українським Центральним Комітетом націоналіста д-ра В. Горбового і поставив на цей пост нацистського коляборанта В. Кубійо-

вича (45). Д-ра Климишина принижує словом «телепень», який «добровільно здався на їх (гітлерівців) ласку» (59). «Мусимо попроситися з Климишином, котрий перестав існувати для ОУН... у Львові одержував військовий пайок від окупантів і вирощував помідори... Вже не викликав до себе прихильності ні в кого з членів ОУН. Зламався, не оправдав високого довір'я... опинився в Освенцімі на посту начальника концтабірних кухонь» (60). Степан Бандера то неначе крутій, кон'юктурист, гошштаплер (47), якого нібито викпивав Донцов як «шибайголову» (55). Пор. Осипа Карачевського називається керівником «диверсійної роботи» проти СРСР (46), подібно до «диверсійної групи Юрка Тютюнника» в 1921 (54). Ріко Ярій, який єдиний одержав від Проводу ОУН ступінь почесного полковника, для автора книжки «гітлерівський офіцер» (48). Голову УДП, Ярослава Стецька, викпивається, що він нібито «приобіцяв надзвичайні осяги, котрі ждуть нас на Україні». Стецько мав заявити, що «всі формальності з німцями буде полагоджено» щодо української держави (49). Івана Климова-Легенду викпивається як «майбутнього нашого генерала» чи «генерал-лейтенанта» (54, 70), який був «офіцером для спецдоручень» при головному військовому референті ОУН, але появився в уніформі словацького сержанта», якого відозви «мало хто сприймав усерйоз». Члена Проводу ОУН Дмитра Мирона-Орлика показано як примітива, який вмів виголошувати «гучні слова про націоналістичні ідеї, подвиги „героїв“, проголошував нездійсненні мрії про майбутню „соборну Україну“ і т. п. З цього ми в душі сміялися». Мирон-Орлик умів застрашувати і тероризувати підвладних (71-72, 75-76). Ген. Дмитро Грицай звичайний собі заробітничанин: «хто задрбно буде працювати (в ОУН-УПА)?» (83). Він нібито лінтай, який давав накази, «а прикласти рук до справи не поспішав» (86). Член Проводу Ярослав Старух знаменний амбітністю, зарозумілістю, аrogантністю демагога: «такі як Старух переживали, щоб військовики не зміцніли та не взяли верх над тими, хто тільки проповідував ідею, а й палець об палець не вдарив, аби наблизити час її втілення силою зброї» (85). Сам головно-командувач ген. Роман Шухевич-Чупринка нібито протегував своїх приятелів (94). Павлишин не вважає Шухевича гідним бути «в ролі його покровителя». А вже референт Служби Безпеки ОУН, Михайло Арсенич-Березовський, то напів-чорт: дволичний (114), зарозумілий і амбіціонер (115), квовожадний, підступний і т. п. (120). Полк. Василя Кука-Леміша обшкарльовується, що той нібито неприхильно ставився до українців-придніпрянців. Є бажання викликати проти В. Кука порожнечу, мовляв, він сказав: «мало їх, як щурів, передусити» органи СБ (136). Друга провокація, що Кук-Леміш вів на власну руку миролюбні переговори з нацистами (139). Він був нібито наївним фантастом щодо можливості сформувати могутню УПА-Південь під російською окупацією (122-3). Опаплюжується Михайла Сороку та кидається на нього громи за те, що він організував підпілля ОУН з в'язнів у невольничих таборах СРСР (152-3).

10. У книжці В. Щеглюка не має найменшого прихильного слова про українську державу, відновлену Актом 30 червня 1941 р. Цю подію називається провокацією, бо «гестапо почало ставитись до нас із все-більшою підозрілістю... В 1941 р. гітлерівці нікому не дозволяли навіть мріяти про якісь незалежні держави на завойованій ними території. Також «А. Мельник міг торжествувати: Бандера й Стецько були після львівської події заарештовані... ОУН(Б) залишалися фактично обезголовленою, якщо не рахувати Лебедя, Шухевича та інших чоловіх провідників, що перейшли в підпілля» (50-1). «Пляни головного

проводу ОУН(Б) не співпадали з плянами гітлерівців, особливо після трагічно-пам'ятної події у Львові» (53).

11. Автор окреслює щонайгіршими поняттями Службу Безпеки ОУН. Дмитро Мирон нібито тероризував підлеглих переданням непослушних у руки СБ... Смертну кару могли застосувати до всіх членів ОУН, аж до високих провідників, ні перед ким не відповідаючи» (76). «СБ — найстрашніша служба УПА» (114). Один член СБ мав висловитися: «Служити в СБ для мене гірше каторги» (114). СБ нібито винищила масу людей: «відділи УПА посувалися в напрямі Крем'янця, а попереду йшли есбісти, вишукуючи та знищуючи „ворогів народу“ й „шпигунів“...страшну роботу мав провести відділ ровенського обласного есбіста Микольця» (125). «Мотузок СБ вився і душив ненадійних без кінця. Нищили і зовсім випадкових людей...» (126). У двох куренях УПА «СБ провела ретельну чистку... СБ посилила свої репресії» (136). «СБ встигла погосподарювати у Вишневці та його околицях, про що свідчили пожежі... Гроза повідомив, що йде ліквідація ворогів України. Але ж суду не було... Городяни з жахом спостерігали ті погроми й пожежі... Коли есбісти підпалювали красивий дерев'яний будинок, то люди буквально тримали їх за руки — не допомогло» (130). Так опалюжено найзавзятіших і найздібніших членів ОУН!

12. У книжці принижується, применшується, викпивається і висьмівається УПА, як аматорське військо, без виразної мети, без стратегії, без добрих старшинських кадрів і без особливих успіхів. Опис УПА в 1943 р. жалюгідний: поганий санітарний стан, відсутність охорони перед ворожою агентурою, безвідповідальні командири, вартові сплять, вояки не розуміли простих команд під час боїв, вишкіл на низькому рівні. «Метушня штабистів швидше нагадувала якусь гру, ніж серйозне заняття... У штабі армії не знайшлося навіть скорочених військових уставів» (113). Згадувані командири лише такі, які мали провини, безвідповідальні, мали зайві втрати тощо. УПА — несерйозне військо, до якого приставав всякий елемент, люди з різними мотивами, далеко не всі з ідейними цілями. Описаний один наскок на ворожий гарнізон, що скінчився повним фіаском, а його ціллю було «чинити розправи» і пограбувати міщан, «завжити слави переможців» (136–7). Тенденційно наголошується контраст між старшинами і вояками: на Святий Вечір старшини гостилися в теплій хаті, обов'язково всі були п'яні та в товаристві гарних «дівчат-галичанок» (хоч подія відбувалася на православної Волині), а «надворі мерзли наші охоронці, мріючи, мабуть, погрітись та випити, але ніхто їх не пожалів»: Потім всі пішли до церкви на Службу Божу, де Павлишин оглядав лише гарних жінок. «Ми то клякали, то вставали, хрестилися й молилися вслід за попом і дяком, просячи Бога, аби скоротив цю процедуру та швидше допустив до чарки хмільного». Те саме робили вояки біля церков, що аж посиніли на сильному морозі... вони мабуть проклинали все на світі» (116–7). Чим старшини УПА і провідники ОУН вищого ступеня, тим вони мали заможніші помешкання, люксусові алкоголічні напитки, а господині приймали їх багатими стравами. Це тому, що «в закордонних банках осіли справжні скарби бандерівців» і що «бандерівці задурно не працюють», мають добрі платні (83). Павлишин нібито «зажадав півтора мільйона злотих» на формування війська і хвалився: «одержуючи від ОУН платню в тисячу злотих на місяць, я сам жив надголодь» (84). Ось продукт праці ганебного російського Дезінформу!

13. Кадри ОУН і УПА — це не ідеалісти, не справжні націоналісти, а шкідливий і навіть злочинний елемент. Одна родина «вважалася членами ОУН», але Павлишин нібито «переконався, що це не ті люди, з котрими можна буду-

вати Україну» (75). На нарадах часто була така атмосфера, що «ми дивилися один на одного, мов розлютовані хижакі». Тоді крайовий провідник кричав: «Дехто мені погрожує розправою. Затямне: я маю більше сили і засобів, щоб розправитися з отими... Досить тільки повідомити службу безпеки» (76). Один провідний член «був оунівцем, таємно служив у гестапо і до того проник у комуністичне підпілля. Через нього загинуло багато людей» (84). Відомий боєвик ОУН «був другом закарпатського опришка..., на всіх був страшенно озлоблений, прагнув крові». Інший «мав ту саму злість» (100). Автор висновує: «Отже потрібні для нашої справи не так ідейні мудрагелі, гордохвати, як ініціативні, енергійні оунівці, які бажають працювати» (101). «Деякі боївкарі ОУН, доставши зброю, використовували її не для боротьби з ворогами України, а для своїх амбітних цілей, залякувати мирних жителів, а то й вбивати своїх особистих ворогів» (103-4). «Для загалу існував камуфляж — видима доброчесність, порядність, релігійність, законність, передбачена вождями». На практиці, один есесівець «організував з добірних головорізів курінь УПА... займаючись розбоями, терором серед беззбройного населення» (126). Треба було нібито постійно висилати карні експедиції «для приведення до порядку відділи УПА, які зажили поганой слави» (128). УПА рокдалася «через лінощі й моральне спустошення» (131). До УПА приставали групи людей, щоб показати перед москалями, які наступали на західні українські землі, що вони воювали проти «фашистів»—гітлерівців і за «радянський лад». Були в УПА люди, які «шукали притулку» (133), для яких було без різниці, чи вони опиняться в УПА, а чи в червоних партизанів (140). Навіть в неволі, на засланні, то зпоміж оунівців-упівців «твердолобий елемент був сполучений невидимими зв'язками з кримінальниками» (150). На ідейних українців там чекала «нагострена сокира» під командою «кількох головачів, які вже не з одним розправились... І тут деякі молодчики займалися вишукуванням „ворогів українського народу“» (150-2).

14. У питанні концепції і стратегії визволення ОУН-УПА, в книжці В. Щеглюка читаємо, що в 1941-44 рр. «головна ідея життя в світовому та історичному масштабі полягала в боротьбі з фашизмом, гітлеризмом». А ми «йшли манівцями» (81). Такою була комуністсько-російська концепція і тодішніх західніх аліантів, але не ОУН-УПА, яка виразно проголосила двофронтову війну: проти німецького і проти російського імперіалізму.

Неправдою є твердження: «Ніхто конкретно не знав політичної доктрини» ОУН, «замкнувшись до націоналістичних загальників» (88). Коли творилася УПА під кінець 1942 р., то Павлишин мав нібито аргументувати: «чи варто зачіпати більшовиків, як фронт наблизиться...зараз воювати на два фронти — не час» (88). Щоб переконати читача в безцілості боротьби ОУН-УПА, в уста чільного провідника ОУН вложені такі слова: «Кращі військові інструктори самі не знають, во ім'я чого це робиться. Що обіцяти масам?» На ці слова так мав відповісти в. о. провідника ОУН: «Можете обіцяти людям рай, найвищі земні блага, все, що їм хочеться... Ми себе називали колись „лицарями абсурду“. Ми такими й лишилися». Конференція Проводу тоді мала прийняти постанову абсурдно-ідіотського змісту: «Гітлер війну програє, тож не має потреби з ним воювати... нам німці не заважають... невирішеним залишається питання: чи оплатиться для ОУН широка боротьба проти більшовицького режиму? (87-90). Очевидно, така постанова є вдумкою книжки Щеглюка. В січні 1944 р., «УПА не мала конкретних настанов з котрим ворогом миритися, а з котрим воювати до кінця» (119). Це абсурд!

15. Книжка В. Щеглюка (подібно, як деякі вороги революційної ОУН на еміграції) обвинувачує ОУН-УПА в народовбивстві, мовляв, у наслідок політики ОУН згинули сотні тисяч, якщо не мільйони українців. Це «тяжка артилерія» Дезінформу, пропагована десятками років з метою виелімінування в Україні всякої боротьби проти російського завоювання України. В січні 1942 р., Павлишин нібито твердив: «Ми вже півроку поневіряємось, а чого добилися? Загинули сотні кращих синів Галичини... А чи наблизили хоч на хвилину день проголошення по-справжньому самостійної України? В грудні 1942 р., він мав заявитись нібито проти війни з Росією, бо це скінчиться самогубством (88). «Широкі військові антибольшевицькі акції лиш принесуть багато жертв, а весь український народ оунівців не підтримає» (92). В січні 1944 р. Павлишин ніби «інтуїтивно відчував наближення якоїсь згуби для ОУН і УПА». І тому мав заявити: «Я відверто признаюся, що не схвалюю даремного кровопролиття, що час наш іще не наступив і, можливо, наступить не скоро» (121). Кілька місяці пізніше, він мав далі пропагувати капітуляцію перед москалями і обвинувачувати ОУН за народовбивство українців: «Я все ще вважав передчасною великомасштабну боротьбу з червоними партизанами і Червоною Армією. Це здавалось самогубством» (125). Читаємо тезу, якої ніхто ніколи в ОУН-УПА не висував і це провокативна теза: «В ідеології ОУН-УПА закріпився дивний лозунг: чим більше жертв, тим певніше буде самостійна Україна і голоснішою буде наша слава» (134). Під кінець 1944 р., Павлишин неначе оправдував всі народовбивчі злочини російських імперіалістів в Україні: «НКВД тепер матиме всі підстави для фізичного знищення націоналістів... Якби вдалося щонебудь зробити, то не пустила б корені так глибоко людська трагедія, не було б сотень тисяч знищених, засуджених і вивезених, не було б післявоєнних жертв серед мирних жителів Західної України» (141). «Дальша діяльність УПА просто безглузда» (142). Автор признається, що метою імперської психологічної війни проти ОУН-УПА було ширення «безнадійности майбутнього» (143). Викпиваються слова з національного гімну: «Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці» і додає: «Чи згинуть ще? А нас уже пропало, полягло, як трави та листу» (143). Капітулянтські думки розкинені в цілій книжці з намовлюванням націоналістів відкинути стратегію національної революції та перейти на мирно-пацифістичні методи дії: «народ готувати ідеологічними середниками... розпустити збройні сили, діяти в основному ідеологічно і ждати...» (120).

У книжці повно кардинальних історичних помилок. Це для того, щоб представити Павлишина мало-обізнаним, хоч він був високоосвічений. ОУН і УПА показані в основному як рухи і явище суто галицьке, до якого не причетна решта українського народу, для якого ОУН і УПА — чужі формації. Нашу столицю опоганюється поняттям «осточортілого Києва», хоч столицею диявола була і є Москва. Тому, що ганьбиться і дискредитується багато реальних осіб, то їх рідні й близькі приятелі повинні вимагати судовою дорогою від автора і видавців ганебного пасквіля повної реабілітації тих, які життя віддали для кращого майбутнього свого народу, стали мучениками і героями за Бога і Україну!

СВАВІЛЬНІ ВИГАДКИ І ЛЕГКОВАЖНІ ПОМИЛКИ ДІЯСПОРНИХ ІСТОРИКІВ

З цікавістю береш до рук ошатно видану Інститутом дослідження модерної історії України книжку «Державний Центр Української Народньої Республіки в екзилі» — збірник статей і матеріалів за редакцією д-ра Любомира Винара. Але прикро читати в такому солідному виданні ті свавільні вигадки про події часів Визвольних змагань, що їх понадибував д-р Михайло Пап як заступник голови уряду УНР в екзилі у статті «Війна між Росією і Україною у 1917-1919 рр.»¹. А тим більше прикро, що фантазії д-ра М. Папа називаються «доповіддю, виголошеною на науковій конференції».

Доктор М. Пап на власний розсуд виклав хід подій, тобто вигадав те, чого не було. Ось що він пише про події 1918 року: «большевики... в половині січня зайняли столицю України — Київ. На щастя, вже 19 січня 1918 р. Армія УНР під командою головного отамана Симона Петлюри звільнила Київ, прогнавши большевиків» (стор. 242). На наступній сторінці нова вигадка: «9 лютого 1918 р., якраз в день поновного визволення Києва від большевиків».

Насправді саме в день 9 лютого 1918 року большевики вперше зайняли Київ, а звільнений він був 1 березня. Ці дати є в книжках Дм. Дорошенка, М. Грушевського і в усіх інших наших і чужинецьких істориків. На додачу д-р М. Пап підмінив М. Левитського Андрієм Лівіцьким.

Фантазії д-ра М. Папа продовжуються і в розповіді про події наступного, 1919 року. На стор. 244 читаємо: «Вже в грудні 1918 р. большевицька армія після важких боїв зайняла столицю України». Насправді в грудні 1918 року Київ зайняли війська Директорії після повалення влади гетьмана Павла Скоропадського. Большевики вдруге зайняли Київ 5 лютого 1919 р. Однак д-р М. Пап пише історію по-своєму. На тій самій сторінці знову читаємо: «Однак в січні 1919 р. Київ був знову звільнений Січовими Стрільцями під командою полк. Євгена Коновальця». Насправді Київ був звільнений 30-31 серпня 1919 р. частинами Української Галицької Армії під командуванням генерала Мирона Тарнавського, точніше — корпусом генерала Антона Кравса.

Не допоміг авторові статті список використаної літератури. Дивно, що на тій «науковій конференції» у квітні 1991 року в Торонто серед її учасників не знайшлося кому поправити доктора-вигадника. Адже якщо автор такого «дослідження» й має право дискредитувати сам себе, то як тоді виглядає уряд, заступником голови якого був такий знавець історії? І як з такою «науковою» публікацією виглядає Інститут дослідження модерної історії України разом з головним редактором? Не дивують після цього й слова колишнього президента УНР в екзилі М. Плав'юка про те, що «в Україні повинні бути забезпечені права кожній політичній партії, включно з комуністичною, якщо вони будуть діяти в рамках законів України» (стор. 117). Очевидно М. Плав'юк зігнував факти приходу неагентурного Гітлера до влади «в рамках законів» Німеччини, і 70-річного комуністичного геноциду українства в Україні.

Але ця книжка не виняток серед видань українських діяспорних істориків. Ось у часописі «Шлях Перемоги» в ч. 26 за 1994 рік Петро Дужий виступив з дуже потрібним і своєчасним роз'ясненням оцінок історичних подій часів

Другої світової війни в необ'єктивному трактуванні їх істориком з Канади О. Субтельним, який, замість посилається на документи, покладається на такий «аргумент»: «як переказували». А ось інша книжка — «Нарис історії України» А. Жуковського та О. Субтельного, де (з вини авторів чи коректорів) знайшлося аж 24 фактичні помилки на 156 сторінок тексту. Власники цього видання можуть собі виправити окремі помилкові дати: битви під Полтавою (не 6, а 8 липня 1709 р.) і смерті гетьмана Івана Мазепи (не 3, а 2 жовтня 1709 р.), обрання Петра Дорошенка гетьманом (не 1666, а 1665 р.), указу Петра I (в книжці 1721 р., треба — 1720 р.), відкриття Всеукраїнського Національного Конгресу 1917 року (треба 19 квітня), передачі Директорією своїх повноважень Симонові Петлюлі (в книжці 15 вересня, а має бути 15 листопада 1919 р.), зречення В. Винниченка від головування в Директорії (не 11, а 2 лютого 1919 р.), битви під Варшавою 1920 р. (не у вересні, а в серпні), трагедії під Базаром 1921 р. (не 23, а 21 листопада), прийняття назви ЗУНР 1918 р. (не 9, а 13 листопада), Закону про злуку ЗУНР з УНР (має бути 3 січня 1919 р.), розгрому Врангеля в Криму (треба 16 листопада 1920 р.), перенесення столиці УСРР з Харкова до Києва (треба 24 червня 1934 р.), знищення православних церков на Холмщині (не 1939, а 1938 р.), Мюнхенського договору (не 21 травня, а 29 вересня 1938 р.), оформлення опозиції Дм. Паліїва в УНДО відбулося не 1938, а 1933 року, Ярослав Стецько був заарештований 9 липня 1941 р., III НВЗ ОУН відбувся не в липні, а в серпні 1943 р., Ужгород зайняли большевики не 24, а 27 жовтня 1944 р., дата створення Українського Національного Комітету в Німеччині 1945 року не 17 серпня, а 12 березня, вибори до Сойму Карпатської України відбулися не 18, а 12 лютого 1939 р., установча конференція Товариства української мови відбулася не 1990, а 1989 року, крім того всього, імена Медведєва не Євген, а Юхим, і Красівського не Зенон, а Зеновій. З усього цього виходить, що «Нарис історії України» двох авторів виданий дуже неохайно і якнебудь. У підсумку хочу сказати, що наукові праці з історії України їхні автори повинні видавати з почуттям відповідальності перед своїми читачами.

Коломия, жовтень, 1994 р.

Роман КУХАР

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО Т-ВА «СІЧ» У ВІДНІ

Українське Академічне Т-во «Січ» («Віденська Січ») у Відні заслуговує на вдячну пам'ять поколінь нашого народу. Починаючи з установчих зборів тієї «першої статуткової організації галицьких народовців», що відбулись у столиці Габсбурзької монархії в Австрії 9 січня 1868 р., «Січ» стала на шлях змагань за національну рівноправність свого народу в багатонаціональній імперії Габсбургів, згідно історичних постанов Головної Руської Ради у Львові в 1848 р., окрилений провідним кличем «будьмо народом!» Тобто, повноправним народом — в територіальному, національно-політичному й суспільно-культурному поняттях.

Ідеї служіння рідній національній спільноті завжди просвічували кожноразовому складові січового членства в усіх піднеслих і застійних роках, упродовж близько вісімдесятирічного існування славного Товариства «Січ» у Відні. Хоч суто-студентська організація, задумана в першу чергу з метою промоцвання академічно-побутових умов серед чужинецького столичного довілля, «Січ» не обмежувалась до виключно станової діяльності, беручи натомість активну участь у громадському житті української місцевої та крайової спільноти, зчаста випереджаючи дії загально-національного значення прикметною собі ініціативністю і постійною патріотичною відзивністю. «Січ» активізувала українське питання в інтелектуальних колах Західньої Європи, придбала приятелів українського народу серед різно-національних студентів, зокрема між слов'янськими провідними людьми, на що вказують товариські зносини січовиків з такими науковцями, як словінський філолог Франц Міклошіч, дослідник порівняльного мовознавства Ватрослав Ягіч, чи соціолог і політичний діяч Тома Масарик, пізніший президент Чехословаччини. «Січ» вела традиційну освідмуну дію серед свого членства і рідного суспільства у Відні і на австрійській території, не занедбуючи постійну інформативну працю в користь батьківщини на всіх теренах засягу своєї кипучої діяльності. І це відбувалось послідовно, від сходин до чергових сходин, від ближчої до дальшої річниці, в будні та свята, з року в рік, у січових приміщеннях і поза їх організаційними межами. Програма «Січі» включала дискусії і доповіді в січовій домівці, концерти й академії у Відні і довіллі, виступи в міжнародних імпрезах, протестні і демонстративні акції на вулицях столиці в обороні прав українського та інших підавстрійських народів, особливо проти утисків земляків з боку окупаційних режимів Польщі і Росії на батьківщині.

В «Січі» кристалізувалися соборницька ідея українського народу і потреба суспільно-громадської активності, до чого закликав січовий гість і приятель січової молоді Михайло Драгоманів, тут і нуртували революційні настрої під впливом іншого придніпрянського політичного діяча, Сергія Подолинського. Тут же міцнішав народовецький дух солідарності у змаганнях за здобуття всенародніх прав поневоленої України, що його промоцвав піонер народовців, Юліян Романчук, і зростала суспільно скерована діяльність під проводом засновників «Січі» Анатолія й Івана Вахнянинів, Юліяна Целевича, Лева Шеховича та інших, а згодом з такими активістами національного, соціального і політичного поступу народу, як Остап Терлецький, Ярослав Окуневський, Роман Сембратович. «Січ» стала значною мірою і духовим помостом між представниками східних та західних земель України, тут бо, в її гостинних порогах, часто перебували передові громадяни соборної батьківщини, Володимир Антонович, Наталія Кобринська, Олена Пчілка, Леся Українка, Іван Франко, Ольга Кобилянська, Михайло Грушевський, Євген Петрушевич, Василь Стефаник, Богдан Лепкий, Кость Левицький, Дмитро Донцов, щоб тільки назвати деяких провідних земляків.

«Січ» маніфестувала прилюдно, з ініціативи Івана Німчука і Зенона Пеленського, за соборність українських земель в 1917 р., за що й зазнала політичних репресій, не вперше і не востаннє за змінливих обставин свого трепетного історичного існування. Арештовування членів «Січі», ревізії в її домівках (від першої домівки при вулиці Гонзага до останньої при Банкгассе в 1940 роках), запечаткування і нищення січових архівів і багатой книгозбірні проходили і за Габзбурзької монархії, і під час демократичного, як і авторитарного режимів

Австрії, і під нацистською владою, після прилучення Австрії, як Остмарку, до гітлерівського Третього Райху, т. зв. Аншлюсу в 1938 р., і нарешті під советською варварською окупацією Відня, починаючи з 1945 р.

Вірні ідеї волі й незалежності українського народу члени «Січі» приступали до активної боротьби за національне визволення в часі Першої світової війни у рядах УСС, УГА, і під час Другої, починаючи з бойової участі в легіонах «Ролянд», «Нахтігаль», а згодом в Дивізії «Галичина», 1 УД УНА та у з'єднаннях рідної УПА. Багато світлих членів січового товариства загинуло смертю героїв на полях визвольних боїв, або ж у казематах займанців України, як сл. пам. Ольга з Левицьких Басараб у польській в'язниці у Львові в 1924 р., Теодор Найдич з рук гітлерівського гестапо у Кривому Розі в 1941 р, чи голова «Січі» Юрій Мохнацький з рук НКВД у Відні в 1947 р.

Відзначаючи ювілей 60-річчя від існування «Січі», провідні діячі українського загалу ось як характеризували в 1920 рр. історичну роль січового Академічного Товариства:

«Найстаршій українській студентській організації „Січ“, що на протязі свого 60-літнього безперервного існування була не тільки взором, але й пропагатором організаційного принципу серед українського студентства та співорганізатором Центрального Союзу Українського Студентства (ЦЕСУС) — привіти й побажання від Управи ЦЕСУС (Орелецький, президент, Бойків, секретар)».

«Славні традиції, блискуче минуле та значення вельми заслуженого Академічного Т-ва „Січ“, що відіграло таку важливу роль в історії національно-духових змагань цілих поколінь української молоді» — підкреслено в ювілейних привітах представників Українського Університету в Празі (О. Колесса, ректор) та Українського Наукового Інституту в Берліні (Дмитро Дорошенко, директор).

Після минулих ювілейних відзначень «Січі» в Альманахах і Збірниках під редакцією Мирона Кордуби в 1898 р. (до 30-річчя існування «Січі»), Зенона Кузеля в 1908 р. (до її 40-річчя) та Остапа Грицяя і Теодора Марітчака в 1932 р. (у збірнику меморабілій «Над синім Дунаєм», до спізненого 60-річчя), настала пора дати цілісний історичний нарис елітарної, вольової і відчутної в усій соборній Україні діяльності Альма Матер січових побратимів і посестер, ще від заснування їхнього Товариства в 1868 р. і аж до насильного розв'язання його із-за інтриг советських агентур підсоветською австрійською владою в 1947 р. До цього завдання й піднялось січове покоління 1940 років, видаючи історію Віденської «Січі» в Києві наприкінці 1994 р.

«Схолястична філософія, маючи в своїй основі євангельське вчення, перебувала під великим впливом Платона й Аристотеля. Одні з учених більш наслідували першого, другі — другого. Основна різниця між великими грецькими філософами полягає в тому, як вони розуміли ідеї. За Платоном ідеї як принципи буття й пізнань існують в собі окремо від поодиноких речей і явищ. Аристотель заперечував окреме існування ідей і вчив, що ідеї (форми) існують в окремих конкретних речах, будучи їх рухаючою й формуючою силою».

*Григорій Ващенко: «Виховний ідеал»,
ст. 53, 1994*

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПІЛОТ

На одному зі стендів музею історії Харківського політехнічного інституту вміщено фото морського офіцера з красивим мужнім обличчям, а поруч — копію листа ад'юнкта-професора Г. Проскури (пізніше відомого вченого, академіка) до редакції авіаційного журналу «Тяжелее воздуха», що видавався у Харкові в 1911 р. В листі йдеться про те, що при Харківському технологічному інституті відкрито аеросекцію, якій присвоєно ім'я капітана Мацієвича, випускника інституту 1901 р., і що секція намагається видати збірник, присвячений його пам'яті.

Яке ж відношення мав цей моряк до авіації, чим уславив своє ім'я?

Талановитий корабельний інженер, автор багатьох проєктів кораблів, підводних човнів, протимінних заслонів тощо, Лев Мацієвич (1877-1910) був водночас видатним теоретиком і практиком військово-повітряної флотії, що тільки-но народжувалася, першим з вітчизняних льотчиків, які віддали життя своє, підкорюючи «п'ятий океан».

Народився Левко Мацієвич 1 (13) січня 1877 р. в селі Олександрівці Чигиринського повіту Київської губернії (нині Кіровоградщина) в українській сім'ї службовця цукрового заводу. На дев'ятому році вступив до 3-ї Київської гімназії (на Подолі), де виявив нахил до математики, фізики, хемії, а також наукової літератури, що не завадило йому добре познайомитися з літературною класикою і полюбити її. Відмінні успіхи у вивченні чужих мов допомогли йому згодом в закордонних відрядженнях.

Після закінчення гімназії Левко в 1895 р. вступає на механічне відділення Харківського технологічного інституту. Вчився він добре, викладачі відзначали його здібності до серйозної наукової праці, небуденну працездатність.

Але студентські роки Левка Мацієвича не минали спокійно. В цей час під впливом наростаючого революційного руху в суспільстві почалися виступи харківських студентів, у яких, як свідчать архівні документи, активну участь брав і Мацієвич. За це навесні 1901 р. його було виключено з інституту і вислано з Харкова до Севастополя під нагляд поліції¹. Треба відзначити, що головною причиною тут стала приналежність Левка Мацієвича до Революційної Української партії (РУП)², одним з фундаторів якої під проводом Миколи Міхновського він був.

Лише через кілька місяців клопотань йому було дозволено скласти випускні екзамени, а на початку 1902 р. надіслано диплом за кваліфікацією інженера-технолога.

У Севастополі Мацієвич не гаяв часу. Він захоплюється військовим кораблебудуванням, працює на будівництві крейсера «Очаков» та інших кораблів. Глибокі теоретичні знання дозволили йому швидко опанувати справу. Він блискуче захищає у Кронштадті свій проєкт броньованого крейсера і стає військовим корабельним інженером.

¹ Державний архів Харківської області, ф. 3, оп. 287, спр. 1041, арк. 89-93; ф. 770, оп. 2, спр. 1221, арк. 13-28.

² ЦГАОР, ф. 102, ДП «ОО» 1910, єд. хр. 290, лл. 106, 106 об.

Але і в Криму царська таємна поліція не залишила Мацієвича поза своєю увагою. У 1904 р. начальник Таврійського жандармського управління двічі повідомляє, що він перебуває під її таємним наглядом «ввиду агентурних указаний на то, что он усиленно агитировал среди рабочих Севастопольского порта»³.

Разом зі своїм інститутським другом О. Коваленком, який після закінчення ХТІ теж став офіцером Чорноморської фльоти, Мацієвич створює в Народньому домі Севастополя самодіяльний робітничий театр з українським репертуаром, організовує вечори пам'яті Тараса Шевченка. Вони підтримують зв'язки зі славнозвісним лейтенантом П. Шмідтом і його «Союзом офіцерів — друзей народа». Як згадує Євгенія Миколаївна Рахт, «обидва (Мацієвич і Коваленко) були революціонерами в душі й мріяли про відокремлення Малоросії»⁴. Приїжджав до них з Харкова і брав участь у святкуванні роковин Тараса Шевченка їх однокурсник з ХТІ Гнат Хоткевич з дружиною⁵.

Л. М. Мацієвич завжди був тісно пов'язаний з культурним життям України. Серед його друзів і знайомих зустрічаємо такі імена, як Михайло Коцюбинський, Микола Вороний, Олександр Олесь, Григорій Коваленко-Коломацький, Борис Лазаревський, Костянтин Арабажин, Людмила Василевська (Дніпрова Чайка), Христина Алчевська та інші, а також товариші з РУП, видатні громадсько-політичні діячі Микола Міхновський, Симон Петлюра...

І все-таки найбільше часу Мацієвич віддавав науці. В 1906 р. він за першим розрядом закінчує Морську академію в Петербурзі, наступного року — спеціальний курс УОПП (навчального загону підводного плавання) в Лівані. Ще слухачем академії він починає проєктувати підводні човни і тепер бере активну участь у створенні російської підводної фльоти.

Л. Мацієвич був автором 14 проєктів підводних човнів (деякі ідеї, закладені в них, випередили свій час), одним з керівників будівництва крейсера «Очаков» і броненосця «Юанн Златоуст». 1904 р. він розробив проєкт бона Севастопольського порту, у 1905 — два проєкти протимінних заслон, у 1908 — проєкт захисту бойових кораблів від атак торпедами. Більшість цих проєктів була відзначена преміями⁶.

У 1905 і 1907 р.р. командування посиляє Мацієвича до Німеччини для ознайомлення з закордонним військовим кораблебудуванням, а також для нагляду за виготовленням на заводах Круппа замовлених для російської фльоти підводних човнів. У грудні 1907 р. його призначають спостерігачем за будівництвом човнів на Балтійському суднобудівному заводі, а в 1908 р. — помічником начальника «кораблестроительной чертёжной» (конструкторського бюро) Морського технічного комітету (МТК)⁷. Тут йому довелося працювати під керівництвом видатного вченого (згодом академіка) О. Крилова.

Перші успіхи авіації не могли пройти повз увагу Левка Мацієвича. Він замислюється над проблемою використання нової техніки для потреб військово-морської фльоти. Мацієвич у 1909 р. створює один з перших проєктів гідроплана, першим

³ Там само.

⁴ Очаківський музей П. П. Шмідта. Спогади Є. М. Рахт, с. 5-6.

⁵ «Сборник памяти Л. М. Мацеевича». — СПб, 1912, с. 83.

⁶ ЦГАВМФ, ф. 406, оп. 9, д. 2577, лл. 1-9.

⁷ Див. попереднє посилання.

у світі запропонував проекти корабля-авіаносця на 25 літаків, їх вильоту з палуби за допомогою катапульти і гальмування сітками при приземленні⁸.

Ці ідеї, а також ентузіазм талановитого інженера були відзначені. Коли в лютому 1910 р. під головуванням Великого князя Александра Михайловича було створено Відділ повітряної фльоти, Мацієвича було запрошено до його складу й у березні відряджено до Франції (яка була тоді лідером у галузі авіації) на чолі комісії для закупівлі перших одинадцяти аеропланів і для підготовки для майбутньої авіашколи першої групи офіцерів, інструкторів і мотористів з «нижчих чинів»⁹.

За кордоном Мацієвич досконало вивчив конструкцію майже всіх літаків, організацію їх виробництва, систему навчання летунів. Він і сам блискуче оволодів технікою летунства, в чому йому допоміг Михайл Єфімов, перший російський летун, який працював тоді інструктором в авіашколі Анрі Фармана.

У вересні 1910 р. група піонерів російської військової авіації повернулася до Петербургу і взяла участь у Першому всеросійському святі повітроплавання. Мацієвич показав високу майстерність, завоював кілька призів. Немало відомих людей довірили йому своє життя і піднялись у повітря як пасажери, серед них народоволець М. Морозов і голова кабінету міністрів П. Століпін.

Під час свята Л. Мацієвич довідався, що йому для експериментів для створення авіаносця виділено міноносець і значну сума грошей. У ці дні він підписав проспект своєї книжки «Повітроплавання у морській війні».

Однак здійснити свої плани Мацієвич не встиг. 24 вересня (7 жовтня) 1910 р. під час польоту на висоті близько 500 метрів його «Фарман-4» раптово розвалився у повітрі. Парашутів тоді не було...

«Загинув наш кращій авіатор», — писала преса. «Він був самою долею призначений в керівники авіаційної справи у Росії»...

Справді, серед авіаторів у російській імперії Мацієвич був єдиним, хто мав ґрунтовну інженерну освіту, підтверджену трьома дипломами. Він зробив значний внесок у розвиток повітряної фльоти, в теорію використання авіації військово-морськими силами.

Його ховав весь Петербург. За труною йшло понад 100 тисяч людей. Серед 350 вінків був і вінок від Української Громади, в якій покійний був товаришем голови правління. Замовлений він був за ініціативою старого друга Левка — Симона Петлюри¹⁰. Він же виступив 31 жовтня у Громаді на вечорі пам'яті Л. Мацієвича з доповіддю про його життєвий і громадський шлях¹¹.

Л. Мацієвича поховали на Нікольському цвинтарі Олександрівсько-Невської лаври Петербургу. На його могилі за кошти, зібрані всенародними пожертвами, було встановлено величній пам'ятник у вигляді восьмиметрової колони з полірованого червоного фінляндського граніту (автор — І. Фомін, за чиїм проектом побудовано будинок Ради Міністрів України в Києві), на місці загибелі героя покладено гранітну меморіальну плиту. Недалеко від неї знаходиться майдан ім. капітана Мацієвича.

⁸ ЦГАВМФ, ф. 418, оп. 1, д. 1531, лл. 173, 174, 191-194.

⁹ «Из истории авиации и космонавтики». Вып. 33. — М.: АН СССР, 1978, с. 11.

¹⁰ ЦГАОР, ф. 102, ДП «ОО» 1910, ед. хр. 290, л. 108.

¹¹ «Сборник памяти Л. М. Мацеевича». — СПб, 1912, с. 129-130.

На головному аудиторному корпусі Харківського політехнічного інституту (колишній ХТІ) встановлено меморіальну дошку.

1 жовтня 1910 року Олександр Олесь надрукував у газеті «Рада» свій некролог Л. Мацієвичу. Там є такі рядки:

«... Він був наш по духу і по крові. Українське громадянство повинно вшанувати його самостійно і незалежно від других. В Петербурзі уже збирають жертви на пам'ятник Мацієвичу. Ця втішна звістка може нас тільки порадувати, але не заспокоїти.

Ми повинні самі з чуттям глибокого здивування і гордості вшанувати пам'ять Мацієвича і в самому серці України, у Києві, поставити йому принаймні бюст.

Лев Макарович був наш, українець, наш спільник і навіки останеться окрасою і честю насамперед нашої забутої нації»;

Що ж, пропозиція актуальна й понині: саме у Києві починав Левко Мацієвич свій шлях у науку. Слово за Київською міськрадою!

Харків

Володимир ЖИПА

МІЖНАРОДНЯ НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

Від Наукового Товариства ім. Шевченка до Українського Вільного Університету: матеріали. Міжнародня Наукова Конференція, Пряшів-Свидник, 12-15 червня 1991 року. Академія Наук України, Інститут Української Археографії: Київ, 1992. Сторінок 399.

«Від Наукового Товариства ім. Шевченка до Українського Вільного Університету» — книжка матеріалів і дискусій Міжнародньої Наукової Конференції, що відбулася 12-15 червня 1991 р. в Пряшеві. У ній взяло участь понад 80 науковців з України, Росії, США, Канади, Німеччини, Франції, Югославії, Угорщини, Польщі та Чехо-Словаччини. Організаторами конференції були: Університет ім. Шафарика у Кошицях, Український Вільний Університет у Мюнхені, Головна Рада Наукового Товариства ім. Шевченка в Нью Йорку, Асоціація Українців Словаччини, Рада Союзу Русинів-Українців ЧСФР у Пряшеві та Музей Української Культури у Свиднику. На конференції у 62 доповідях обговорено зусилля української інтелігенції в її боротьбі за політичну рівноправність, національний суверенітет та самобутність українського народу протягом останніх ста років. Історично зусилля ці проявлялися в основному поза межами України на Заході, де тепер мешкає понад два з половиною мільйони українців, які мають доступ до середніх і вищих шкіл, користуються власними культурними установами та громадськими організаціями.

Книга складається із вступної доповіді на пленарному засіданні конференції «Від Наукового Товариства ім. Шевченка до Українського Вільного Університету», що її прочитав голова Організаційного Комітету Конференції д-р Микола Мушинка, та чотирьох частин: «Володимир Михайлович Гнатюк (1871-1926)», «Наукове Товариство ім. Шевченка, Український Вільний Університет, Чехо-словацька україністика, 1921-1945 та вища освіта в українській діаспорі», «Чехо-

словацька україністика післявоєнного періоду», «Карпатознавча тематика». В книжку включено: вибрані місця з дискусії, лист президентові ЧСФР Вацлаву Гавлові, заяву учасників пражської українознавчої конференції, адреси доповідачів та фотодокументи (16 повних сторінок).

А тепер коротко звернімо увагу на назву, під якою проходила конференція. На ній, як слушно ствердив М. Мушинка, організатори хотіли «до певної міри реабілітувати дві українські установи: НТШ та УВУ, ліквідовані советською комуністичною владою і засуджені на довічне забуття». В той час, коли «між цими двома установами існувала генетична пов'язаність, НТШ від самих початків боролось за існування українського університету, спочатку у Львові, потім в інших містах України. Після Першої світової війни, коли робота НТШ через політичні причини занепала, виник УВУ, правда, не у Львові і не в Україні, а в Празі. Таким чином, тривала боротьба НТШ за свій університет закінчилася хоча би частковим успіхом. УВУ взяв на себе цілий ряд функцій, які раніше виконувало НТШ, отже — шлях «від НТШ до УВУ» є цілком закономірним, і конференція на таку тему цілком виправдана».

Відзначимо, що «Від НТШ до УВУ» була першою конференцією, на якій науковці України і Заходу мали можливість зустрітися, щоб обговорити питання, про які ще недавно не можна було навіть згадувати. Читаючи окремі доповіді, приходимо до висновку, що вчені різних країн досить легко знайшли спільну мову, оскільки вони оперували реальними фактами, а не заздалегідь встановленими політичними вимогами. Конференція чітко показала, що, наприклад, «сучасна україністика в Чехо-Словаччині виникла не на порожньому місці, а має багаті традиції...».

Конференція мала не лише суто наукове, але й важливе політичне значення, зокрема для русинів-українців Східної Словаччини. Ця гілка нашого народу переживає зараз, мабуть, найбільшу кризу у своїй історії. Радикальні зміни в її житті започаткувала чехо-словацька листопадова революція 1989 р. Криза охопила не лише Пряшівщину, але й Закарпатську Україну, Польщу, Югославію. Там протягом останнього часу «оживають тенденції творення окремого «русинського» народу з окремою «русинською» літературною мовою, народу, який нібито не має нічого спільного з українським народом». *Конференція конкретними фактами, висловленими «устами найавторитетніших учених, довела наукову необґрунтованість таких тенденцій»* (підкреслення наше). «Учасники конференції ще раз підтвердили, що русини Пряшівщини (як і всього карпатського регіону) є складовою частиною українського народу (підкреслення наше), і що спроба творення нового «русинського» народу на антиукраїнській основі є лише перехідним етапом до повної словакізації (полонізації, російщення...) етнічної групи, яка протягом століть зберігала свою національну самобутність». Ці факти було відзначено і в заключних постановках конференції та в листі президентові ЧСФР Вацлаву Гавлові. Документи було опубліковано в чехо-словацькій і закарпатській пресі.

Треба ствердити, що рецензована книжка не дає повної картини конференції, бо не всі учасники надіслали свої доповіді, дехто обмежився лише тезами. Упорядник збірника, в свою чергу, не вніс жодних змін у тексти і подав їх так, як вони були надіслані авторами.

Так-от — центральною темою першої частини є постать Володимира Гнатука, висвітлена в різних аспектах — збирача і дослідника народних легенд; в

подорожах на Пряшівщину, до Бачки в Югоставії; дослідника Байківщини; першого дослідника фолкльору українців Канади; у взаєминах з Ю. Жатковичем; у контексті українсько-угорських культурних зв'язків; у зв'язках з Німеччиною; у взаєминах з Самуелом Цамбелом тощо. У цій частині є також кілька доповідей, присвячених багатій архівній спадщині В. Гнатюка, зосереджених головним чином у Львові та Києві, а також цікава інформація про Меморіальний Музей В. Гнатюка в його рідному селі Велесневі, що на Тернопільщині. Окремої уваги у цій частині заслуговують дві доповіді: перша — присвячена ролі В. Гнатюка в національному відродженні західноукраїнських земель і друга — роля В. Гнатюка в літературному процесі Закарпаття.

У другій частині увага зосереджена на Науковому Товаристві ім. Шевченка, Українському Вільному Університеті, чехо-словацькій україністиці (1921-1945) та на вищій освіті в українській діаспорі. Тут у центрі уваги стоять доповіді: роля НТШ в розвитку української науки (бо ж НТШ довгі роки виконувало, а до певної міри виконує і донині, ролю академії наук); співпраця НТШ та УВУ, головним чином у ділянці видання «Енциклопедії українознавства»; УВУ і НТШ; УВУ і Український Науковий Інститут у Берліні; «історична школа» УВУ. Кілька доповідей у цій частині присвячено окремим професорам УВУ: Володимирові Антоновичу, Августинові Волошину, Агенорові Артемовичу, Леонідові Білецькому, Софії Русевій. Є тут доповіді про українські православні духовні школи в діаспорі та про початки вищих українознавчих студій у Канаді. В галузі чехословацької україністики міжвоєнного періоду доповіді побудовані на архівних матеріалах українознавчих фондів пражської Слов'янської бібліотеки, заснованої 1924 р. Тут є доповідь про Музей визвольної боротьби України та його збірки, про Український Громадський Комітет, організацію, яка в першій половині 20-х років об'єднувала майже всіх українців у Чехії.

Третя частина охоплює чехо-словацьку україністику післявоєнного періоду. Сюди ввійшли доповіді про Катедру української мови і літератури Пряшівського філософського факультету Університету ім. П. Й. Шафарика, її здобутки в галузі дослідження і вивчення української мови та діалектології. Окрему доповідь присвячено українському мистецькому перекладові в Чехо-Словаччині після 1945 р. Є тут доповіді про дослідження ономастики українських сіл Східної Словаччини та дотеперішні й сучасні спроби кодифікації руської мови у Східній Словаччині. Окремою доповіддю відзначено 35 років Музею української культури у Свиднику тощо.

Четверта частина, присвячена карпатознавчій тематиці й охоплює дві доповіді. У книжці кілька доповідей, присвячених літературознавству: «Україністика та найстарший чеський етнографічний запис «Суылн дшв» (до сторіччя його заснування)», «Невтомний дослідник закарпатоукраїнської літератури — Антонін Гартл», «Розвиток літературознавства в українській літературі Чехо-Словаччини після 1945 року» тощо.

У вибраних місцях з дискусії обговорювалися питання сучасного «русинізму» на Закарпатті та питання творення «русинської» літературної мови. Чимало уваги присвячено угро-руським граматикам Гарайди та Марини. У дискусії широко обговорено також долю дітей і внуків Володимира Гнатюка.

Матеріал у цілому цікаво підібраний, кидає чимало світла на культурні й наукові проблеми творчості В. Гнатюка, висвітлює діяльність Наукового Товариства ім. Шевченка, Українського Вільного Університету, а також здобутки

чехо-словацької україністики. За своїм характером конференція історична, і то не тільки тому, що на ній відзначено два ювілеї: 120-річчя від дня народження Володимира Гнатюка, незмінного секретаря Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові (1898-1926) і найвизначнішого дослідника життя і культури українців Закарпаття, включно з Пряшівщиною, та 70-річчя заснування Українського Вільного Університету, але ще й тому, що вона відбувалася вперше за всю історію у Пряшеві, на українській землі, та була першою конференцією, на якій зустрілися науковці України і Заходу. І зустрілися не як вороги, а як друзі, яких єднала спільна мета — наука, вільна від фальші, побудована на правді. Учені прагнули усунути т. зв. чорні плями в історії українського народу, заповнити білі та пригадати українцям їхнє славне минуле. Йшлося про те, щоб наші нащадки мали правильний, неспотворений образ свого минулого...

Упорядник цього видання д-р М. Мушинка, готуючи конференцію, а згодом і її матеріали до друку, робив усе у глибокій вірі, що конференція, в якій брали участь науковці різних країн та різних політичних переконань, збагатить їхні знання з ділянки дослідження НТШ, УВУ, життя і творчості В. Гнатюка і розвитку чехо-словацької україністики, сприятиме взаємному пізнанню та стане першим кроком до єднання українців і українознавців у новій Європі.

Відзначаючи загалом досить високий науковий рівень книжки, слід сказати, що в ній є чимало стилістичних недоглядів, а також друкарських огріхів. Ще гірше мається у книжці справа з правописом. У нас донині немає єдиного правопису (один правопис вживає Україна, інший — діаспора). Упорядник збірника вирішив респектувати правописну систему кожного автора. Вихід, здається, тимчасово незлий, але його не можна постійно толерувати. Як державна нація, ми мусимо мати один правопис для всіх, і це мусить статися якнайшвидше. У книжці боляче відчувається також брак статті про українські католицькі духовні школи в діаспорі, зокрема про Український Католицький Університет у Римі.

Підсумовуючи, слід сказати, що «ми раді, що наш збірник виходить уже в новій Українській Незалежній Державі». Це справді добрий початок. Подібні конференції треба обов'язково організовувати і то з прицілом на призабуті терени великої української землі, пов'язуючи їх зі знаменними датами нашої історії. Книжка тішить нас широтою порушених проблем, багатством наукових і літературних фактів, часто напівзабутих і знову розшуканих. Повнота їх розгляду в книжці забезпечена достатньо. Окремо слід відзначити поліграфічне оформлення книжки і фотодокументи. В цілому книжка видана культурно. Вона — результат великих зусиль і копіткої праці. Книжку з захопленням прочитає студент, над нею замислиться вчитель, на деяких думках читач не раз зупинить свою увагу. Жаль тільки, що видано її невеликим накладом — усього 1500 примірників.

Едіт БОГАЦЬКА

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ ВІДБУЛАСЯ, АЛЕ НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ НЕ ВИЙШЛО

(УЦІС) Після проголошення незалежності почалося тотальне переосмислення української історії — етнічних, політичних, культурних процесів; значно ширшою стала тематика історичних досліджень. Вчені стали заповнювати білі плями в історії. Відповідно, було переосмислено й давній період, в якому історики шукають коріння української державности. Вчені досліджують розвиток ідеї української державности в глибині століть. Через це постала проблема створення нової наукової концепції Визвольної війни середини XVII ст. під проводом Богдана Хмельницького. У 1992 році побачила світ монографія «У пошуках нової концепції визвольної війни українського народу», автор якої — директор Інституту історії України НАНУ Валерій Смолій — виклав нові погляди на цю подію в історії України, яка ознаменувала створення Української козацької держави. Було відкинуто фальшиву тезу, що український нарід весь час лише про те й мріяв, щоб возз'єднатися з «братнім російським народом», а доведено, що, як і кожний цивілізований нарід, українці прагнули до державного життя.

Оскільки події Визвольної війни, Переяславська Рада, українсько-московський договір пов'язані передусім з Москвою, важливо було побачити, як нові концепції сприймаються вченими Росії, дізнатися, що змінилося в поглядах російських колег на цю проблему. Слушним було сподівання, що вони за цей час також виробили нові критерії, ідеї та підходи до цієї події. Вони мали б увести в науковий обіг додаткові документальні матеріали, які зберігаються в московському Архіві давніх актів: матеріали Російського приказу, листування українських гетьманів з російськими царями та чиновниками тощо.

В січні 1995 року в Москві відбулася наукова конференція, присвячена 340-річчю Переяславської Ради, яку організували Інститут історії України НАНУ та Інститут російської історії РАН.

Збираючись до Москви, українські історики хотіли довести російській стороні, що після багатьох погромів відтворено школу українських істориків; що українські вчені охоче обмінюються думками й не уникатимуть наукових дискусій.

Ляйтмотивом виступів українських істориків на конференції було те, що внаслідок Визвольної війни середини XVII ст. на землях України була створена держава з усіма її атрибутами: власною територією та органами влади, символікою, правовими нормами, судовими установами. Ця держава мала величезні потенційні можливості. У виступах йшлося про оцінку Переяславської Ради, про московську політику щодо українських справ після 1654 року; про політику Петра I стосовно України, про територіальні межі тощо.

Домінувало твердження, що цей конфедеративний союз між Україною і Росією Москва почала порушувати вже з кінця 50-х років XVII ст., відверто ставши на шлях інкорпорації України. І справа не в тому, що російські царі були «зłodії», а українські гетьмани — «нездалі» (чи навпаки — талановиті ті й другі). Логіка історичного процесу полягала в тому, що союз цих країн-антиподів — самодержавної абсолютистської Росії і республіканської України

в її козацькому оформленні — був неприродний, і розвиток історичного процесу рано чи пізно мав привести до включення України у Російську імперію. І якщо це сталося лише в другій половині XVIII ст. (тобто процес розтягнувся майже на 100 років), то це свідчить про великі потенційні можливості України, яку не можна було одним розчерком пера ввести до складу Росії: лише у 1764 році був знищений інститут гетьманства; у 1753 — ліквідовані митниці; у 1775 — зруйновано Запорізьку Січ; на поч. 80-х — остаточно скасований полковий устрій Лівобережної України і впроваджений російський губерніяльний.

Російська сторона на конференції в Москві намагалася уникати обговорення фундаментальних, теоретичних проблем, зосередившись переважно на конкретних питаннях: бойові дії на певних ділянках українсько-польського фронту, участь у них російських військ тощо. Москвичі не використали у своїх виступах нових матеріалів, не було висунуто нових концепцій або сучасних підходів до цієї теми. Найбільше, на що спромоглася «стара гвардія», — не застосовувати термін «возз'єднання» — він зник з її лексики. Частина російських вчених пішла шляхом латання дірок у своїх старих концепціях. Тобто наукової дискусії, на яку розраховували українські історики, прямуючи до Москви, не вийшло.

Принагідно варто зазначити, що в працях советських істориків 60-80 років Україна як предмет досліджень взагалі не була присутня: вона згадувалася лише в контексті російсько-польських стосунків як польська або російська територія. Немає істотних змін і нині: попри чисельні «реверанси» в бік українського народу й наголошення нерозривності українсько-російських зв'язків, у російських наукових історичних установах і понині не створено відділів україністики (також і білорусистики): вочевидь, вивчати цю тематику на професійному, а не на аматорському рівні в Російській Федерації ще нікому не спало на думку. Тож не дивно, що виступ українських вчених на конференції був схожим на голос волаючого в пустелі.

Проте, як вважає Валерій Смолій, позитивний наслідок від конференції є: після багатьох років майже повного розриву (з 1989 р. будь-які контакти між істориками двох колишніх «братніх» республік припинилися) українські історики виголосили перед своїми російськими колегами нові погляди, незалежно від того, через які окуляри їхні співрозмовники дивляться на предмет спільної історії. «Ми закинули туди наші думки, — говорить Валерій Смолій. — Нехай думають! І нехай знають, що в Україні є історики-фахівці, думку яких слід враховувати. Окрім того, конференція показала, що було б надзвичайно корисно організувати симпозіум з участю вчених трьох учасниць тих подій — України, Росії і Польщі».

«Ні, ні! — загула громада. — За твої великі заслуги, за криваву працю твою, за розум твій, за усе, що зробив-еси задля України, бажаємо і після твоєї смерті пошанувати рід твій. Ніхто не гетьмануватиме, як не син твій Юрій! Юрія Хмельницького волимо собі Гетьманом!»

Микола Аркас

«Історія України-Руси», ст. 211

ЮВІЛЕЙ ІВАНА ПУЛЮЯ ВІДЗНАЧЕНО У ВУЗЬКОМУ КОЛІ

На початку лютого Україна відзначила 150-ту річницю від дня народження видатного українського фізика Івана Пулюя. Гідно оцінюючи його внесок у світову науку й українську культуру, хотілося б сказати «...широко відзначила», проте значного розголосу в державі ця подія, на жаль, не мала. Останнє зауваження не стосується Тернопільщини — батьківщини Пулюя: там ювілейні врочистості пройшли з великим піднесенням і розумінням того, ким є Іван Пулюй для українського народу.

2 лютого тернопільський Оперний театр не вмістив усіх, хто бажав узяти участь в урочистостях. У святково прикрашеній залі перед портретом Івана Пулюя діти запалили свічки: це створило атмосферу душевності й теплоти. Впродовж цілого вечора відчувалося, що всі присутні проймаються шаною й любов'ю до геніального сина України. Успіхові вечора немало сприяв фільм «Іван Пулюй. Повернення», створений на Українському телебаченні за сценарієм київського фізика Василя Шендеровського: фрагменти фільму чергувалися з доповідями й виступами, в такий незвичний спосіб розкриваючи багатогранний талант Пулюя. До організації вечора багато сил доклали місцеві фізики: під егідою голови оргкомітету, ректора Тернопільського приладобудівного інституту д-ра Олега Шаблія було заздалегіть створено Фонд ім. Івана Пулюя, зібрано необхідні кошти. Була випущена поштова марка з портретом Івана Пулюя: 2 лютого в рідному селі Івана Пулюя Гримайлові спеціальним штемпелем було погашено 300 тисяч конвертів з цією маркою.

3 лютого святкування відбулися в Києві, в Будинку вчителя, хоча перше в історії України вшанування цієї людини мало б відбутися принаймні в палаці «Україна», де традиційно проходять державні урочистості. Відкрив вечір голова київського оргкомітету, директор Інституту теоретичної фізики НАНУ акад. Олексій Ситенко. З вітальним словом виступив Патріарх Київський і всієї України Володимир, який сказав, що подібні вечори засвідчують, що Україна багата геніями, а сам ювіляр спричинився до становлення релігійної науки й духовости в Україні, адже він разом з Пантелеймоном Кулішем зробив перший переклад Біблії українською мовою.

І хоча доповіді, виголошені під час вечора, зокрема львівським фізиком Романом Гайдою та мистецтвознавцем Дмитром Степовиком, були змістовними і цікавими, загалом вечір пройшов сухо й офіційно. Незрозуміло, чому не було запрошено представників урядових кіл, адміністрації Києва. Обмежилися лише чиновником з апарату віце-прем'єр-міністра Івана Кураса, який зачитав листа від Президента України.

Не було на урочистому вечорі ані Президента Національної Академії наук Бориса Патона, ані його віце-президентів: В. Бар'яхтара, Г. Костюка, П. Толочка. Одне слово — широкої наукової громадськості до участі у святкуванні залучено не було. Вперше в історії української держави відзначається пам'ять цієї великої людини й визначного вченого, а воно проходить буденно, формально, майже у вузькому колі. А потрібно було б запросити викладачів і науковців Київського університету, представників міністерств освіти, охорони здоров'я, адже Пулюй стояв біля джерел відкриття Х-променів, які зробили перелам у медичній діагностиці.

Ювілей відзначено. Оргкомітет розпустився. Що ж далі? В 1995 р. світова наукова громадськість відзначатиме 100-річчя відкриття Х-променів, і мало хто знає, що Іван Пулюй безпосередньо причетний до цього відкриття. У різних країнах світу відбуватимуться наукові конференції, і цим треба скористатися, щоб популяризувати науковий внесок Івана Пулюя в це епохальне відкриття. Корисно було б встановити хоча б у межах НАНУ премію ім. Івана Пулюя за дослідження в ділянці фізики, пов'язаній з використанням Х-проміння.

Варто згадати, що в 1991 р. президент австрійської Федерально-інженерної палати Вальтер Люфтел у статті «Хто відкрив рентгенівське проміння?» висловив думку, що не Рентген був першим відкривачем Х-променів, і запропонував достеменно розібратися, хто і що зробив для того, щоб відкриття здійснилося. Д-р Люфтел звернув увагу уряду Австрії на необхідність відродження імені Івана Пулюя (який ціле життя працював в Австро-Угорщині). Він вимагав від уряду коштів для написання дисертацій і видання книжок про Івана Пулюя. Пропонує виставити прилади, створені Пулюєм, як експонати в технічних музеях. Відомо, що за пропозицією австрійського цісаря, який свого часу цікавився дослідженнями Івана Пулюя, вченому було надано катедру в Празі.

А що можна і треба зробити в Україні? Необхідно видати праці Івана Пулюя: вже зібрано майже всі відомі роботи вченого, — наукові й публіцистичні, — листи, в яких чітко проступає його громадянська позиція, окреслюється його бачення ролі України у світовому та європейському контексті. Це було б добрим відзначенням пам'яті і компенсувало б те забуття, в якому опинилося ім'я Івана Пулюя.

Тернопільська обласна адміністрація та обласний оргкомітет, очолюваний Олегом Шаблієм, планують проведення наукових конференцій із залученням студентської молоді. У Гримайлові буде відкрито пам'ятник, створений скульптором Миколою Обізюком.

Іван Пулюй — людина високого рівня, але його майже не знають українці, тому конче необхідно зробити все, аби цей видатний Українець посів гідне місце в нашій і світовій історії.

Каменя один приділ — лежати,
Вітрові один закон — лети!
Тільки я поставлений питати
Як не цілі, то бодай мети...

То хоч як — в лица свого поті —
Зважу міру явищ і подій, —
Камінь той лежатиме і потім.
Вітер той летітиме й тоді.

Євген Плужник

Ст. РАДІОН

НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ПІДПІЛЛЯ

Полікарп Шафета. «Пістолет від Бандери». Політичний детектив, «Інформаційно-комерційний центр», Луцьк, 1994, 124 ст., 20 см.

Це документальна повість. Читається одним духом. Перед читачем стають постаті підсудних, прокурорів і суддів з подробицями про кожного учасника процесів ОУН під Польщею, що досліджував автор. Зокрема цікавий спогад Ольшевського: про арешт його, слідство, що сталося наслідком того, що його прізвище було псевдонімом одного з підсудних революціонерів ОУН.

Помилкою автора є, що гітлерівці відкрили українську газету та створили Український Центральний Комітет. Це абсурд! Українські політичні емігранти в генеральній губернії Польщі використали для української визвольної справи загравання гітлерівців з українцями і для того заснували в Кракові українську газету і створили УЦК.

Вступ до автобіографії Степана Бандери переплетений, переплутаний небилицями, факти обмотані видумками повістяр.

Вбивство Сеника і Сціборського не було братовбивством. То була зорганізована провокація агентом НКВД Полуведьком для послаблення націоналістичного руху, для розтягнення міжусобиць між бандерівцями і мельниківцями та послаблення визвольної боротьби України. Це стало наявним, коли від ОУНм провів слідство Ярослав Гайвас (тоді він був у Проводі мельниківців), яке було опубліковане у «Визвольному Шляху».

Варшавський і Львівський процеси ОУН змальовані добре. Реалістично змальовано проблеми проникання до організації конфідентів польської поліції і безпощадна боротьба організації з ними та знищування їх як життєва konieczність усякої підпільної організації. То є вічне жорстоке явище в усіх підпільних організаціях.

Твір скомпонований на підставі документальних джерел, вивчених автором, є цінним для дослідників історії ОУН і ОУНр. Звичайно повістяр не історик, він явища малює, а не аналізує причини їх постання і розставлення на щаблях розвитку народу та його боротьби за самоствердження в історії людства. Це прикмета й цього твору Полікарпа Шафети.

Автор відомий послідовний правдомовець. І діяльність бандерівців без прикрас і очорнювань малює у цій повісті так, як він бачить на підставі документації вивченої ним. П. Шафета цим твором популяризує безкомпромісову боротьбу бандерівців за визволення України і встановлення УССДержави. Тяжку, складну підпільну боротьбу з її жорстокостями автор малює легкочитавським стилем, що читач вагомі часи, жорстокі події сприймає як цікаву розповідь, читає як історичний роман.

Але пощо на ст. 21 є фото хіротонії єп. Полікарпа Сікорського? В сюжет повісті він не входить! Припадково?

А при згадці про заповнені колодязі трупами. Нема згадки, що то вчинки советської партизанки. Не наводиться документації про терористичну діяльність на західно-українських землях енкаведівської партизанки, що це вони наповнювали колодязі трупами свідомих українців, переодягаючись в уніформи СБ ОУН з тризубами. А документація про це була опублікована в «Літературній Україні», не згадуючи «Шляху Перемоги» і «Визвольного Шляху». Але це не зменшує популяризаційної вартості революційної боротьби, спростовує московсько-комуністичне очорнювання. А для збаламученого читача, думка про те не члена націоналістів буде достовірною і зміцнить його національну свідомість.

19.1.1995 р.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. рег. Микола Шатилов.

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
